31 EKİM 1960

SAYI : 3

Ünüversite Hadisesi

AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

AYHAN AYDAN

Bebek Dâvası

FİYATI 1

İkramiyeli
yeni Puro kalitesini
tecrübe ettiniz mi?
Amerikadan getirtilen modern yağ tasfiye makineleri ve yepyeni bir Amerikan formülü sayesinde PURO TUVALET SABUNUNUN kalitesi şimdi mükemmeliyetin şahikasına erişmiştir.
● PURO TUVALET SABUNU'nun terkibinde krem hassaları vardır
● PURO TUVALET SABUNU cildi besler, yumuşatır, cazibe ve güzelliği artırır.
Kremli
PURO
TUVALET SABUNU
Üstelik Puro Tuvalet Sabunlarının içinde talihliler için
PARA VAR!
1000 liradan 1 liraya kadar çeşitli para ikramiyeleri Puro Tuvalet Sabunlarının içine Noter huzurunda rasgele serpiştirilmektedir.
BOL KÖPÜKLÜ - NEFİS KOKULU
PURO
TUVALET SABUNLARI 100 DE 100. SAFTIR

AKİS

Haftalık Aktüalite Mecmuası

Yıl: 6, Cilt; XIX,, Sayı: 326

Yazı işleri

Rüzgârlı Sokak Ovenan Kat 3 Daire 7

Tel: 118992 P. K. 582 - Ankara

*

İdare :

Denizciler Caddesi 23/B

Rüzgârlı Matbaa tel; 115221

*

İstanbul Bürosu

Cağaloğlu, Türkocağı C. Gürsoy Han

Tel : 27 12 07

*

Başyazar

Metin Toker

*

AKİS Neşriyat Ltd. Şirketi adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerini fiilen idare iden mes'ul müdür

Kurtul ALTUĞ

Karikatür :

TURHAN

*

Fotoğraf :

Hüseyin EZER

Associated Press

Türk Haberler Ajana

Klişe ;

Doğan Klişe

Müessese Müdürü :

Mübin TOKER

Bu mecmua Basın Ahlâk yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

Abone şartları :

3 aylık (12 nüsha) : 10.00 lira
6 aylık (25 nüsha) : 20.00 lira
1 senelik (52 nüsha) : 40.00 lira

İlân şartları :

Santimi : 20 lira

3 renkli arka kapak : 2.500 TL.

İlân işleri :

Telefon : 115221

*

Dizildiği yer :

Rüzgarlı Matbaa.

Basıldığı yer :

Güneş Matbaacılık T.A.Ş.

Basıldığı tarih: 30.10.1960

FİYATI: 1 LİRA

Kapak resmimiz

Ayhan Aydan

Sopranonun hikayesi

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS Okuyucuları,

Metin Toker Yassıadada

AKİS'in gözü

Yassıada duruşmalarını takip eden AKİS ekibini idare eden başyazarımız Metin Toker, bu hafta Ankaradaki merkezimizle telefonla görüşürken nasıl olduklarını soran arkadaşlarına, gülerek:

" Ooo, çok iyiyiz.. Uykuyu kaldırdık, müthiş zaman kazandık. Bir de yemeği kaldırabilmek, sırtımız yere gelmeyecek" dedi.

Hakikaten, duruşmaların başlamasından bu yana sâdece İstanbuldaki ekibimiz değil, yazı işleri müdüründen mürettibine ve yazarından musahhihine bütün AKİS mensupları devamlı bir gayret içindedirler. Yassıada duruşmalarını takip eden arkadaşlarımız her sabah muntazaman altıbuçukta kalkmakta, sekizdeki vapurla Adaya gitmekte, bütün gün, yerlerinden kıpırdanmaksızın olup bitenleri seyredip en alaka uyandırıcı tarafları tesbit ettikten sonra şehre dönmektedirler. Şehirde, günün intibaları toplanmakta, bunlar Metin Tokere verilmektedir. Metin Toker gece bunlar üzerinde çalışmakta, metinleri Yusuf Ziya Ademhan sabahleyin yedide Ankaraya geçirmektedir. Bu arada başkentteki AKİS'ciler YURTTA OLUP BİTENLER sayfalarının malzemesini hazırlamakta, gerekli haberleri toplamakta, hâdiselerin peşinde koşmaktadırlar. Bunlar da geceleri yazı haline getirilmekte ve sabahleyin mürettiphaneye verilmektedir. Ayrıca, diğer fasıllarımızın yazarları haftada bir yerine iki sayfayı aynı dikkat ve itinayla hazırlamak vazifesini omuzlarına almışlardır. Bu sırada Rüzgârlı Matbaanın kapak makineleri harıl harıl, üç renkli kapakları basmakta ve haftada 400 bin baskı yapalaktadırlar. Pazartesileri ve cumaları muntazaman elinize geçen AKİS, ayın ortasından bu yana işte hem insan, hem âlet takati üstüne çıkan böyle bir çalışma sonunda hazırlanabilmektedir.

Bu çalışmanın yıpratıcı yorgunluğunu gideren, unutturan mükâfat siz okuyucularımızın gösterdiğiniz emsalsiz alâkadır. Yassıada duruşmalarının basında bir furyaya yol açabileceği ve ne yazılırsa basılıp ne basılırsa satılabileceği hesabı iflâs etmiştir. Okuyucu gene, emek mahsulü eserlere kıymet vermiş, ötekilerin nefesleri yarı yolda mecburen kesilmiştir. Baştan itibaren hayale kapılmaksızın AKİSİ hazırlayanlar ise hesaplarında aldanmadıklarını görmüşlerdir. Bugün Türkiyenin her tarafında, başkentten en ücra köşeye, onbirlerle insan rahat koltuklarında oturup AKİS okuyarak "sanki kendileri de oradaymışlar gibi" Yassıada duruşmalarını takip etmektedirler. Bâzı okuyucularımız, haftada iki defa çıkışımızı "duruşmalara karşı alâka devam ettikçe" şartına bağlamamızdan endişeye kapılmış görünmektedirler. Mektup ve telefonlarla AKİS'in bu sayılarının tarihe bir ışık serpmek üzere ayrı bir seri halinde toplandığı, duruşmaların tam ve en güzel hikâyesini gelecek nesillerin AKİS'ten okuyacakları bildirilmekte, duruşmaların sonuna kadar aynı temponun muhafaza edilmesi ısrarla İstenmektedir.

Bu okuyucularımızı teskin etmek isteriz. Gördüğümüz alâka, bunun böyle olacağını belli etmektedir. AKİS, her pazartesi ve cuma elinizde olacaktır.

Saygılarımızla AKİS

Cilt: XIX. Sayı: 326

AKİS
HAFTALIK AKTUALİTE MECMUASI

31 EKİM 1960

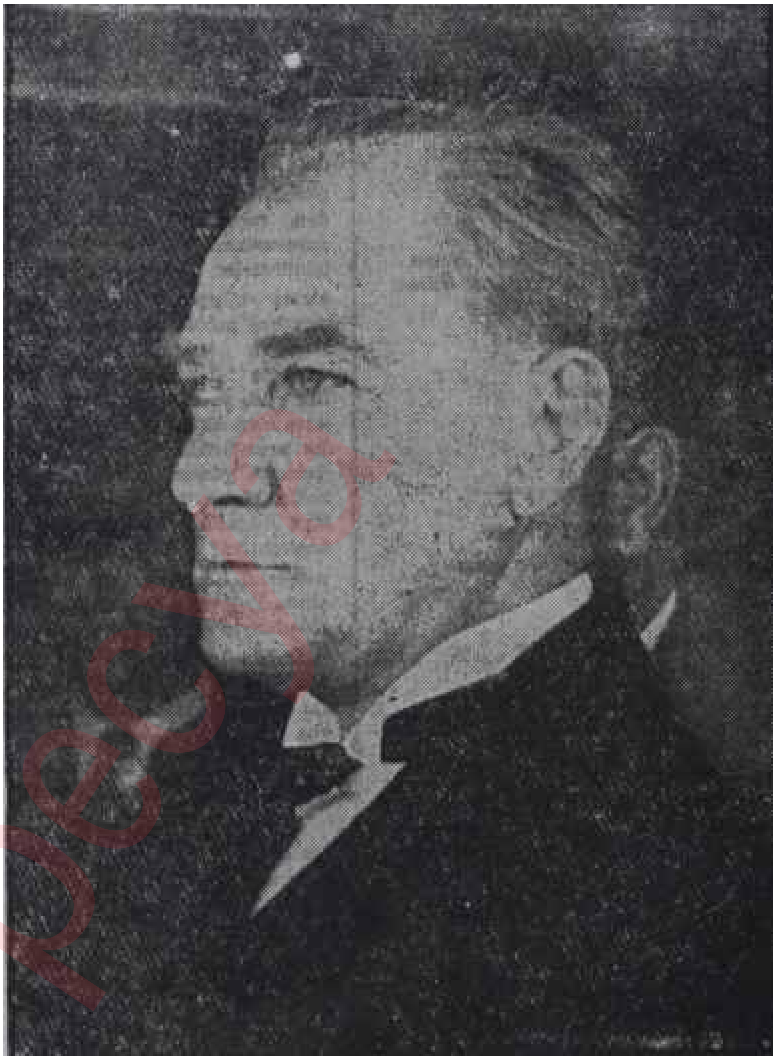
YURTTA OLUP BİTENLER

Millet

Yaş 37!

Bu hafta Türkiye Cumhuriyeti 37 yaşındadır. Bunun mânası, kırk yaşından aşağı insanlardan müteşekkil bir kocaman kütlenin, bir büyük ekseriyetin sâdece lâtin harfleriyle okuyup yazdığıdır. Alâmeti farikası lâtin harfleri, başlıca fikir inancı Atatürkçülük olan bu nesil memleket idaresine bir süreden beri el koymuştur ve gericilerle yermekte bulunduğu son meydan muharebesini 27 Mayısta Zaferle sonuçlandırmıştır.

37. yaş, her şey gösteriyor ki, Birinci Cumhuriyet diye anılacak bir devreyi kapamaktadır. Bütün eksiklikleri de göz önünde tutulmak şartıyla, Birinci Cumhuriyetin Türk tarihinde en şerefli sayfalardan birini teşkil edeceği ortadadır. 1919 İhtilâli tam başarıya ulaşmış ve Türk cemiyetini batı cemiyetleri arasına sokmuştur. Gerçi bazı milletlerin havalarda sputnikler uçurmasına bakıp "1919'da batı ile aramızda mevcut mesafe, bugünkü mesafeden azdı, o bakımdan 1919 İhtilâli de muvaffak olamamıştır" diye samimiyetle yerinenler eksik değildir ama, bunlar teknik olaylarla sosyal olayları zihinlerinde biraz karıştıranlardır. 1919'da batılı değildik, Cumhuriyetin 37. yıldönümünde batılıyız. Bahis konusu olan bir mesafe değildir. Cumhuriyet bizi bir sınıftan almış, bir başka sınıfa götürüp bırakmıştır. Cumhuriyetle beraber mensubu haline geldiğimiz milletler ailesi içinde ileri, ya da geri bir seviye işgal etmemiz artık elbette ki milletçe kabiliyetlerimizin, çalışkanlılığımızın ve şartlarımızın geliştirilmesine bağlı olacaktır. Bu bakımdan hayatta bulunan ve bulunmayan 1919 ihtilâlcilerine, başta essiz -evet, sesiz- Atatürk, milletçe minnetimiz, milletçe şükranımız engindir, hudutsuzdur. Onlar vazifelerini yapmışlardır. Gecen haftanın sonundaki gün, takvimler 29 Ekimi gösterirken Türk vatanı üzerinden yükselen hisler işte bunu ifade ediyordu.

M. Kemal Atatürk
Büyük İhtilalci

Şimdi, 37 yılı geride bıraktığımız şu günler, ayrıca bir dönüm noktasında bulunmamız dolayısıyla gözlerimiz istikbale, kuruluş hazırlıklarını tamamlamaya çalıştığımız ikinci Cumhuriyetin ışıklı olmasını temenni ettiğimiz yıllarına çevrilmiştir. İkinci Cumhuriyetin, birincisi kadar şan ve şerefle dolu olması herkesin en samimi arzusudur. Ancak bu arzunun herkes feragatle, kendisini gökten zembille inmiş müstesna kabiliyet, ilâhların Türk milletine bir "vedia'sı saymadan çalışırsa gerçekleşebileceği hakikati bir an gözden uzak tutulmamalıdır. Cumhuriyet bayramım kutlayan toplar atılırken Türk milleti, istikbaline Demokrasi yolundan yürüyeceği hususunu da karara bağlamış bulunuyordu. Mensubu olduğumuz milletler ailesinin anladığı mânada bir Demokrasi, hiç bir olağanüstülüğe lüzum bırakmaksızın bu topraklarda en geç bir yıl içinde atılacak temeller üzerinde yük-

Haftanın İçinden

«Karar verdik, icra ettik, bitti!.»

Metin TOKER

Şimdi sükûnetle, hiç sinirlenmeden ve daha mühimi, kendimizden başka herkesi arka düşünceli olmakla suçlama basitliğine kapılmaksızın konuşalım. Bir ihtilal yapmış bulunuyoruz. Hareket, askeri hükümet darbesi mahiyeti taşımamıştır. Aksine, meşruiyetini kaybetmiş bir iktidar ekibine karşı sokaklarda ayaklanmış milletin iradesini bir komite tecelli ettirmiştir. Bu, bir "Sen kalk, ben oturayım" oyununa, ihtimal olarak dahi gözler önünden silmektedir. Komiteye milletçe verilen vazife pürüzleri ortadan kaldırdıktan sonra feragatle ve o nisbette şanla, şerefle çekilip gitmek, demokratik nizamın sıhhatli şekilde işlemesine imkan açmaktır. Böylece yarının iktidarları, seçim yolunu tıkamanın koltuğu ebediyen muhafaza maksadını temine yetmediğini, milletin hayır dediğini ve memleketin sağlam kuvvetlerinin en asil gayelerle mutlaka harekete geçtiğini görmüş olacaklardır. Komite, işin başından itibaren misyonunu anladığını belli etmiş, gidici olduğunu hiç bir zaman saklamamış, zaman zaman yükselen ters seslere, atılan talihsiz adımlara rağmen en sonda daima basiretin yoluna bulmuştur. Memleketin, ha otuzyedi makbul kısanın şahıslarına karşı bir tahammülsüzlüğü yoktur. Bilakis, onlardan pek çoğuna karşı hakiki bir sevgi, ciddi bir saygı duyulmaktadır ve heyet olarak İcraatlarından niyetleri derecesinde olmasa da, öyle aşırı şikâyet yoktur. Yarın işbaşına geleceklerin onlar derecesinde yüksek seviyeli olup olmayacakları hususunda tereddüt sahibi bulunan çevreler de vardır. Ama mesele bir prensip meselesidir ve bu topraklar üzerinde artık, seçimden başka bir yolla kurulmuş iktidarlara -hatta ilâhlardan teşekkül etse- yer yoktur. Bu hususta milletçe azmimiz tamdır.

İhtilâlle gelmiş olmak ve gidici bulunmak, iktidarları normal siyaset hayatının bir çok derdinden kurtarır. Bir defa, oy endişesi yoktur. O bakımdan el, kol serbesttir ve basit hesapların çamuruna tahammül mecburiyeti mevcut değildir. Ancak oya muhtaç olmamak ile prestije bigâne kalmak birbirinden çizgilerin en kesiniyle mutlaka ayrılmalıdır. Hattâ tam aksine, bütün iktidarlar içinde prestije hayati ihtiyaç duyanlar İhtilâlle gelmiş olanlar ve gidici olacaklardır. Söz meşhurdur ve tarihin gözler önüne serdiği bir hakikattir: Süngünün ucuyla herşey yapılır üzerine oturmaktan başka! Kaldı ki 27 Mayısta süngüler kınından çıkarılmışsa onların gerçek sahipleri bunu bir belirli gayeyle yapmışlardır Ve o gayeden uzaklaşıldığı gün, üzerine oturmak için dahi süngü bulunamayacağı pek açık bir hakikattir.

Bu memlekette üç büyük zümrenin bulunduğu görülüyor. Devrilen iktidarın dışarda kalmış, kuyrukları vardır. Bunların azımsanacak bir kuvvet olmadığını kabul etmek lâzımdır. Gericiler, menfaatçiler, ,kbal düşkünleri, dalavereciler, her devrin adamları, şakşakçılar.. İhtilâlin, bu zümreyi sağlam bir dayanak saymasına imkân yoktur. İhtilal, bu zümrenin ocağına incir dikmiştir. Bugün o zümre mensuplarının gülümseyen maskeleri altında hınç dolu, kin dolu, nefret dolu bir yüz yatmaktadır. Bu yüzün bütün çizgilerini Yassıadada "Muhterem reis beyfendi hazretleri" diye el bağlayıp yılışan adamın zaman zaman hakiki hislerini belli eden çehresinde, nazarlarında ibrette seyretmek mümkündür. Eğer İhtilâl, onların açılmış kucağına atılırsa kendi kendini boğazlamış olur.

Memlekette ikinci bir zümre, kalben ve fikren Halkçılardır. Bunlar iyi taraftarıyla ve kötü, hattâ küçük yanlarıyla bir hakikattir, bir vakıadır. Son on yüdaki tutumları hakkında asıl hükmü tarih verecektir. Ama yıktığımız idareye karşı mücadeledeki paylan kimse tarafından inkar olunamaz. İhtilâl onların etrafında et tutmuş, onlar çekirdeği teşkil etmişlerdir. Bugün ihtilâl ile o zümre arasında bir soğukluğun, bir kırgınlığın, birbirini anlamamanın ve karşılıklı itimatsızlığın mevcudiyetini saklamanın faydası yoktur. Kim kusurludur ? Böyle hallerde daima olduğu gibi, muhtemelen iki taraf da hatalı davranmıştır. Her iki tarafın akü hocaları arayı açmak için ellerinden geleni esirgememişlerdir ve bunda muvaffak da olmuşlardır.

Bir de, bu iki zümrenin üstünde, onlardan defalarla geniş, defalarla kuvvetli bir başka kütle, tarafsızlar vardır. İhtilâlin ilk gününden beri bütün güçleriyle, bütün samimiyetleriyle onun yardımına koşmuş, yanında yer almış, önemsiz aksaklıkları görmemezlikten gelmiş, hattâ ideali uğrunda prensiplerinden küçük fedakârlıklara dahi razı olmuş tarafsızlar.. Memleketin bu gerçek kuvveti bütün müesseseleriyle ihtilâli benimsemiştir. Gençliğiyle, üniversitesiyle, basınıyla, ordusuyla.. İhtilâle kendi çocuğu gözüyle bakmıştır. Her söylediğini en iyi niyetlerle söylemiştir; Onu, düşüklerin kuyruklarına, hattâ Halkçıların azgınlıklarına karşı himaye kanadı altına almıştır. Sevgi göstermiştir, şefkat göstermiştir. İhtilâlin emrine verdiği müesseselerinin aksaklıkları, çirkinlikleri yok mudur ? Doludur. Bu müesseselerdeki bâzı davranışlar insanı çileden çıkarmamakta mıdır? İğrendirmektedir bile Düzeltilmeye muhtaç değiller midir? Hattâ yeniden kurulmaya. Ama hepsi memleketin malıdırlar. -Cemiyetin bir parçasıdırlar. Kızmamak, bedbin olmamak, zecriliğe başvurmamak, "yaparım olur, kudret benim elimde" ejderinin pençeleri arasına düşmeden anlayış, sabır göstermek lâzımdır. Bir millet, bütün müesseselerine karşı savaş açılarak idare olunamaz.

Şimdi İhtilâl, bütün desteklerinden mahrum hale gelirse muallâkta nasıl durabilir? Muallâkta duran sâdece, rivayete göre Kâbedeki taştır, ihtilâli şahıslarında temsil edenler itildikleri yolda bir an tevakkuf edip mutlaka etraflarına bakmalıdırlar. Elde bir tırpan, sâdece tahrip ederek ancak cengellerde ilerlenilebliir. Cemiyetlerin dertleri çengellerdeki sarmaşıklardan başka usûllerle çözülür. Gençliği kır, üniversiteyi lor, basını kır, orduyu kır.. Sonra? Evde bir cenazenin hâlâ yatmakta olduğu sırada, memleketin bütün kuvvetleri bu cenazenin kaldırılması için bir araya getirilmek gerekirken niçin yeni zorluklar icat edilmeli, niçin meseleler yaratümalı, devlet idaresinin baş şartı olan takt, zaman seçme, icabı yerine getirme hususları neden istihkar görmeli? Ellerinde kuvvet tutanlar bunu bir kör kuvvet, bir kaba kuvvet haline getirmemeye her şeyden pek dikkat etmelidirler. Zira bir gün bakarlar ki, avuçlarında kalan bir rüzgârdan İbarettir.

gelecektir. Gözlerini dünyaya sâdece Cumhuriyet değil, aynı zamanda Demokrasi de diyerek açmış olan nesil, nasıl ağabeyleri dün Cumhuriyetin teminatım teşkil etmişse, yarın Demokrasinin teminatını teşkil edecek ve Türk milleti yeni şanlara, yeni şereflere ve hak ettiği saadete onların bekçiliğinde kavuşacaktır.

Üniversite

Bir bomba düştü

Geçen haftanın sonundaki gün, İstanbulda Cumhuriyetin 37. yıldönümü senliklerinde bulunanlar Atatürk tarafından bu Cumhuriyet kendilerine emanet edilmiş olan neslin, gençliğin temsilcilerini boşuna aradılar. Gençler yoklardı. Her zaman bayramı kutlayanların en coşkun, en neşeli ve en azimli zümresini teşkil eden Üniversite Gençliğinin yerinde, göze çarpan, korkunç bir boşluk vardı. 27 Mayıs inkılâbını sokaklarda hazırlayan ve İhtilâlci subayların harekete geçmelerini mümkün kılan talebeler, onların mensubu oldukları teşekküller 29 Ekim 1960 günü derin bir kırgınlık içindeydiler ve bunu belirtmek için bayrama katılmama kararı almışlardı. Nitekim üç gün sonra, D.P, iktidarı devrinde bile cereyan etmemiş bir hadise olacak, Üniversiteler ders yılına mûtad tören yapılmaksızın gireceklerdi. Tıpkı, vaktiyle Adalet yılma sessiz, gürültüsüz, adeta kaçamak girildiği gibi.. Zira bu üniversitelerin rektörleri istifa etmiş bulunuyorlardı.. Kendisine yapılan bütün hücumlara rağmen Türkiyede -iyi ve daha az iyi taraflarıyla- ilim adamının sembolü olan ve karanlık günlerde -haklı, ya da haksız- bir ışık rolü oynayan Sıddık Sami Onar, bâzılarının "İmparator", bazılarının "Hocaların Hocası" dediği bu adam artık Türk üniversitelerinin başı sayılabilecek İstanbul Üniversitesi rektörlüğünden kalbi parçalanmış ayrılmış ve Küçükyalıdaki evine kapanmıştı. O gün, takvimlerin 29 Ekim 1960'ı gösterdiği gün İnkılâp Türkiyesinde gazetelerin pek çoğu aynı Onarın bir sözünü manşet olarak veriyorlardı ve bunda bir hazin taraf bulunduğu muhakkaktı: "Üniversite denilen bir müessese kalmadı. Tamamen çöktü."

Şok tesiri

Her şey, haftanın sonlarında bir gece, oldukça geç vakit, İstanbulda ve Ankarada telefonların işlemesiyle başladı. Gazetelere resmî bir haber intikal etmiş ve derhal yayılmıştı: Milli Birlik Komitesi üniversitelerin 147 öğretim üyesini vazifesinden affetmişti! Herkes hâdisenin mahiyetini öğrenmek istiyor, vaziyet kendilerine bildirilen hocalar listede bulunup bulunmadıklarını soruyorlardı. Bir heyecan dalgası kısa zamanda iki büyük şehri kapladı. Hiç kimsenin bir şeyden haberi yoktu. Sır iyi muhafaza edilmişti. Millî Birlik Komitesinin yayınladığı anlaşılan Üsteden başka, elde Ur bilgi mevcut değildi. Liste ise, istisnasız herkesin garibine gitti. 27 Mayıs Türkiyesi üniversitelerinde hocalık etmesi insanla alay gibi gelen bâzı kimselerin yanında 27 Mayıs Türkiyesi üniversitesi deyince hatırlanan ve mensubu bulundukları müesseselere sâdece şeref veren öğretim üyeleri de kürsülerinden uzaklaştırılıyorlardı. Bir Müfide Küley ile bir Ali Fuat Başgil, bir Tarık Zafer Tunaya ile bir Bülent Nuri Esen aynı sepetin içinde muamele görüyorlar, bir Mina Irgat ile bir Kâzım İsmail Gürkan eş ölçülerle ele alınıyorlardı.

İstanbuldaki şok tesiri her türlü tahminin fevkinde oldu. Bâzı hocalar gece evlerinden çıktılar ve İlk gazeteleri Babıâlide beklediler. Fakat gazetelerde de fazla tafsilât yoktu. Yayınlanan hemen sâdece meşhur listeydi, üstede bulunan ve birbirleriyle uzaktan yakından münasebeti olmayan 147 kişiye derhal "Yüzkırkyediler" adı takıldı. Bir gazete Sıddık Sami Onan telefonla ele geçirmeye muvaffak oldu ve "Hocaların Hocası"na ne yapmak niyetinde bulunduğunu sordu. "Hukuk İmparatoru"nun cevabı basit, kısa ve kesin oldu: "Rek törlük te bir dakika durmam, öğretim üyeliğinde kalıp kalmayacağını ise, daha sonra düşünürüz."

Ertesi sabah Üniversite

Ertesi sabah bütün Türkiye hâdiseyi gazetelerden öğrenmişti, İstanbul Üniversitesinin bahçesi daha pek erken saatlerde ve hemen hemen tamamen doldu. Gençler arasında büyük bir heyecan seziliyordu. Hava son derece elektrikliydi. Rektör Sıddık Sami Onarın gelişi hâdiseli olmadı. Zaten "Hocaların Hocası" her zamanki gibi erken gelmiş, odasına kapanmışa. Onu biraz sonra Hukuk Fakültesi Dekanı ve Rektör vekili Naci Şensoy takip etti. Daha sonra Fen Fakültesi profesörlerinden Lûtfi Birant -Sıddık Sami Onarın akrabası olur- ile "Yüzkırkyediler"den Tıp Fakültesi Dekanı Ömer Özek göründüler. Öğretim üyeleri rektörlük odasında uzun uzun görüştüler. Ziyaretçiler, teessürlerini bildirmek işin gelmişlerdi. Saat 11 sıralarında Lütfi Birant ile Ömer Özek rektörlük binasını terkettiler.

Onar basın toplantısında konuşuyor

İlmin şah damarı kesildi

Dışarda hava gittikçe ağırlaşıyordu. Talebeler rektörlük binasının önünü doldurmuşlardı. "Yüzkırkyediler"den Ömer Özek merdivenlerde göründüğünde gençler kendisini alkışladılar, lehte tezahürat yaptılar. Herkes heyecanlı görünüyordu. Rektörlük binasının holü dolmuştu. Gençler kendi aralarında yüksek sesle konuşuyorlar, vaziyeti müzakere ediyorlardı. Milli Birlik Komitesince atılan adımın tasvip görmediğini anlamak için söylenenlere kulak vermek kâfiydi. Üniversitede bir tasfiye lüzumlu degil miydi? Elbette.

Bunu, herkesten önce gençler istemişler ve müracaat dahi etmişlerdi. Ama usûlün bu olmamak gerektiğini, son hâdiseler sırasında olgunluklarım en parlak şekilde ispat etmiş bulunan gençlik tam bir aklıselimle görüyordu. Vazifesinden affedilenler arasında bir Müfide Küley vardı ki düşük Başbakanın Turgutlu nutkunda. Üniversite hocalarına hakaret etmesi üzerine protesto bayrağını herkesten önce açmıştı. Nümayiş günlerinde ise herkes bu değerli hocanın kliniğinde desteklerin en kuvvetlisini bulmuştu. Bir Mina Irgat vardı ki gençler gecelerini Üniversitenin bahçesinde geçirmeye başladıklarında ve yerlerinden kıpırdamayı reddettiklerinde aralarına katılmış, onlarla beraber kalmıştı. Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli Üniversitenin düşük iktidara karşı mücadele bayrağım ellerinde ve ön safta taşımışlardı. Zeki Zeren yılmadan ve korkmadan talebelerine D.P. başlarını deli eden öğütler vermişti. Daha bunlar gibi, vazifelerinden affedilme değil, takdir edilme bekleyen bir çok hoca bir tırpan darbesiyle Üniversiteden uzaklaştırılıyordu. Hem de, hiç bir sebep gösterilmeden.. Bu, "Görülen Lüzum"un hortlamasından başka hangi manaya yorulabilirdi? Gençlerin kırgınlığının hakikî sebebi, işte buydu. Prensip olarak, tutum, olarak bu davranışı beğenmemişlerdi ve başka beğenmediklerini nasıl ifade etmişlerse bunu da öylece belirtiyorlardı. Üzüntüleri, kendilerinden bir parça saydıkları ve müşterek hareketin sembolü bildikleri ihtilâlci subaylarla kanaat ve duygu ihtilâfına düşmüş olmalarından doğuyordu.

Saatlerin onbirbuçuğu geçmiş olduğu bir sırada İstanbul Üniversitesinin bahçesinde ve binalarında hisler en taşkın noktasını bulmuştu. Bu sırada Rektörün gazetecilerle görüşeceği haberi geldi ve tansiyon biraz düştü. Rektörlük, odasına öyle bir kalabalık hücum etti ki, basın toplantısının esas unsurları olan muhabirler yol bulup zor geçtiler.

Öğrenci teşekkülleri tasfiyeyi protesto ediyorlar
Yerinde tepki

Rektör konuşuyor

Rektör gazetecileri büyük toplantı salonunda bekliyordu: Sıddık Sami Onar her zamanki yerinde, büyük masanın başında bulunan başkanlık makamında değildi. Onun hemen kenarında duran sandalyeyi tercih etmişti. Yerine vekil bıraktığı Naci Şensoy ise Onarın hemen yanında, bir başka iskemlede oturuyordu. Rektörün üzerinde koyu gri renkte, kahverengi çizgili bir elbise vardı. Derin bir üzüntü içinde bulunduğu derhal seziliyordu. Gözleri dolu doluydu, Yüzünde mustarip bir tebessüm dolaşıyordu. Salon bir anda doldu. Gazeteciler, talebeler arasında kaybolmuşlardı. Gençlerin bir kısmı iskemlelerin, masaların üzerine çıkmıştı. Bütün ömrü Üniversitenin menfaati bildiği hususların korunmasıyla geçmiş ve binanın tek çivisi üzerine titremiş olan "Hocaların Hocası" talebelerine o halinde bile "Aman çocuklar, âmme emlâkini tahrip etmeyin" dedi. Sonra, gazetecilere hitap etti.

Söyledikleri kısa oldu, Haberi gazetelerden öğrenmişti. Daha önceden en ufak bilgisi yoktu. Bu bakımdan, hâdisenin kendi teşviki veya desteğiyle vukua geldiği yolundaki sözlerin hakikatle bir alâkası yoktu. Rektörlükten istifa ediyordu. İstifasını "Rektör vekili bey"e vermişti. Keyfiyeti de bir tezkereyle Millî Eğitim Bakanlığına arzetmişti. Söyleyecek başkaca bir sözü, yoktu,

Aslında Onar hislerini daha önce kendisiyle görüşmek fırsatını bulan bâzı gazetecilere açıklamıştı. Vatan gazetesinin muhabirleri hâdise hakkında ne düşündüğünü sorduklarında "çok müteessirim, çok üzgünüm" cevabını almışlardı. Rektör şöyle demişti:

"— Bu hareketi tasvip etmeme asla imkân yoktur, İstifam bunun de--lidir, zaten.."

Sıddık Sami Onar büyük bir teessür içinde ilâve etmişti:

"—Üüniversite denen bir müessese kalmamıştır. Üniversite tamamen çökmüştür. Artık hayrını görsünler.."

Rektöre göre bu tırpanla ilim müesseseleri en ağır darbeyi yemişlerdi ve bu darbenin "Milli Birlik Komitesi gibi bütün bir milletin ümidini bağladığı bir kuvvetten gelmiş olması" üzüntünün bir başka sebebini teşkil ediyordu.

Gazeteciler "Hukuk İmparatoru" na kısa sözlerini bitirdiğinde bir takım sualler sordular. Genç talebelerin de hocalarından öğrenmek istedikleri hususlar vardı. Acaba Onar siyasete girecek miydi? Rektör buna en sert şekilde "Hayır. Kat'iyyen" dedi. Peki, 28 Nisan hâdiselerinden sonra istifa etmemiş, mücadeleye atılmıştı. Şimdi niçin istifa ediyor, hayatının mânası olan Üniversitenin başından ayrılıyor, onu bırakıyordu? Sıddık Sami Onar, yüzünde 28 Nisan günlerinin azabı, o tarihte yanında arkadaşlarının bulunduğunu, mücadeleye onlarla beraber atıldığını söyledi. Üniversite camiasından en kıymetli elemanlar uzaklaştırılmıştı. Bu şartlar altında vazifesine devam imkânı yoktu.

Kısa süren basın toplantısını takiben kalabalık arasında zorla açılan bir gedikten eski Rektör ve yeni Rektör vekili yan taraftaki odaya geçmek fırsatım buldular. Peşlerinden gazeteciler, gelmekte devan ediyorlardı. Onar bir süre daha orada basın mensupları ve öğrencilerle hasbıhalde bulundu. Bir gazeteci sordu:

"- Bu tasfiyenin sebebi sizce ne olabilir?"

Rektör suale başka bir sualle cevap verdi:

"— Sizce ne olabilir?"

Bu, hâdisenin duyulmasının akabinde bütün Türkiyenin kendi kendine sorduğu sualdi.

Millî Birlikçilerin peşinde

Suali hemen hemen aynı sıralarda Ankaralı bâzı gazeteciler, ele geçirdikleri Milli Birlik Komitesi üyelerinden bir kısmına tevcih etmek imkanım buldular. Aslında, sualin hakiki muhatapları onlardı. Kararı onlar vermişlerdi.

Hakikaten, haftanın sonlarındaki o gün eski Büyük Millet Meclisinin loş koridorlarında telaşlı adımlarla sağa sola koşuşan genç adamlar bir ara durakladılar. Avlarının üzerine atılmak üzere mevzi aldılar ve birden koridorun sağ tarafına rastlayan odaya girdiler. Aradıkları av odadaydı. Yeşil gözlü, daima manalı manalı gülen adam gelenleri gene manalı tebessümüyle selâmladı. Başını iki yana sallıyarak ne istediklerini, sonra da hatırlarını sordu. Genç adamlardan uzun boylusu gülümsiyerek:

"— Şu işi bir vaftiz edelim Yüzbaşım. Nasılsa biz bir isim koyacağız. Bari siz söyleyin de isim babası siz **olun"** dedi.

Yeşil gözlü Yüzbaşı -sivil elbiseliydi- gülüşünü değiştirmeden cevap verdi:

"— Vallahi, fevkalâde bir şey yok. Üniversiteyi ilmîleştiriyoruz!"

Yeşil gözlü, sivil giyinmiş Yüzbaşı, Milli Birlik Komitesi üyesi Numan Esindi. İsmi konulması istenen hâdise ise Üniversite öğretim üyelerinin görevlerinden affedilmesi hâdisesiydi. Gazeteciler Yüzbaşı Esinle görüşüp, hâdisenin "Üniversiteyi ilmîleştirmek" olduğunu öğrenince gülümsemekten kendilerini alamadılar. Tâbir gariplerine gitmişti. "Üniversiteyi İlmîleştirmek!"

Basın mensupları muhavereyi biraz daha uzatmak ve herşeye rağmen **bâzı** şeyler öğrenmek istediler. Ama gene Yüzbaşı yine gülümsiyerek müsaade rica etti ve Sosyal Komitenin son derece önemli bir toplantısı olduğunu söyliyerek odadan çıktı.

Ancak gazeteciler ümitlerini kesmediler. Gazeteleri ve dolayısıyla umuml efkâr kendilerinden daha fazla bilgi istiyordu. Araştırmalarına, gayretlerine devam ettiler. Sabahleyin rastladıkları başka Mili Birlikçiler Numan Esinden daha cömert davranmadılar. Söyledikleri, kararın iki aylık bir araştırmanın neticesi olduğuydu.

O akşam, Milli Birlik Komitesi bir toplantı yaptı. Gazeteciler, yeniden Meclise damladılar.

Milli Birlikçi gözüyle

Meclisin koridorlarında bâzı adamlar kararlı, fakat düşünceli dolaşıyorlardı. Millî Birlik Komitesi üyeleri kararı ittifakla almışlardı. Kararlarından dönmek gibi bir şıkkı he**nüz düşünmüyorlardı. Zira, kendilerince, ellerine inceleme konusu olarak verilen dosyalar 147 öğretim üyesinin vazifelerinden affedilmesi için kâfi sebebi ihtiva ediyordu. Ancak kararın gerekçesiz açıklanmasının yarattığı tepki, Millî Birlik Komitesi üyelerini düşünceye sevketmişti. Bir bildiri yayınlayıp durumu izah etmek taraftarı olanlar çoktu. Ancak bazıları, birkaç gün geçmesini ve hava adamakıllı anlaşıldıktan sonra bildiri yayınlanmasını uygun görüyorlardı.**

Millî Birlik Komitesi mûtad toplantısını bitirip dağıldığında üyeler Meclisin kapısında nöbet bekleyen basın mensuplarının hücumuna uğradılar. Bütün gazetecilerin sorduğu sual aynıydı:

"— Neden ?"

Gazeteciler işin nedenini, niçinini öğrenmek istiyorlardı. Niçin bu kadar öğretim üyesi vazifelerinden affedilmiş ve niçin hiç bir sebep gösterilmemişti?

Etrafı en ziyada alınan Milli Birlik Komitesi üyeleri, gazetecilerin yakından tanıdıkları üyeler oldu. Bunların başında tabii, konuşkanlığıyla meşhur genç Kurmay Muzaffer Özdağ geliyordu, Özdağ tebessümünü yüzünden eksiltmeksizin kendisine birbiri peşi sıra sual soranları dinledi.

"— Daima iyiye, güzele, doğruya gidiyoruz" dedi.

Ama gazeteciler kalıplaşmış kelimelerle tatmin olacağa benzemiyorlar, doğrusu biraz da cesaret gösterek işin mahiyetini öğrenmeğe çalışıyorlardı. Sarışın, gri elbisesine kır mızı - gri bir kravatı üçgen şeklinde bağlamış ve pek yakıştırmış bir Binbaşı biraz daha uzun konuştu. Binbaşı Gürsoytrak basın mensuplarına kendine has eda içinde, ağır ağır, kelimelere basa basa şöyle dedi:

"— Tabiatıyla bu işin bir reaksiyonu olacaktır. Ama istifa müessesesi hâlâ mevcuttur."

Sonra, gene gülümsiyerek yanındakilerden birinin omuzuna elini koydu ve bekledi. Basın mensuplarından biri ileride mümkün olabilecek bir hâdiseden dem vurdu:

"— Peki... Ya bütün Üniversite öğretim üyeleri toptan istifa ederlerse ?.."

Millî Birlik Komitesi üyeleri bunu da düşünmüş olacaklardı ki pek şaşırmadılar. Fazıl Akkoyunlu kendisine has el hareketleriyle:

"— Eee çocuklar, 27 Mayıs İnkılâbının içinde olduğumuzu unutmayalım. Biraz da dikkat etmek lâzım galiba" dedi. O zamana kadar konuşmamış olan Albay Sami Küçük de söze karıştı ve Millî Birlik Komitesinin kararında sebatlı olduğunu belirtti. Küçük, ortaya atılan suallerden birine şöyle cevap verdi:

"— Bizim şimdiye kadar kararımızdan döndüğümüzü kim görmüş?"

Fazıl Akkoyunlu, Komite üyelerinin içinde bulundukları ruh haletini başka cümlelerle izah etti:

"— İsayı da darılttık, Musayı da. Muhammede ibadete ise vaktimiz yok. Evlerde karılarımız bile yakında bize darılacaklar. Bizim hakkımızda kararı Tarih verecektir. Biz, doğru ve faydalı bulduğumuzu yapıyoruz. Yapacağız."

Fazıl Akkoyunluya göre, Komite her yaraya neşter atmak kararın-

Ayhan Toraman arkadaşlarını teskin ediyor

Evvela itidal

daydı.

"— Esbabı mucibe yok. Mecbur da değiliz" dedi.

Fakat bu sekter ve Milli Birlik Komitesinin eline memleketin kaderini veren İhtilâlin ruhuyla alâkası pek az tutum -her halde Akkoyunlu da bunu bir dil sürçmesi neticesi söylemiştir- herkes tarafından paylaşılmadı. Osman Köksal Komite sekreterliğiyle temasa geçeceğini ve bir açıklamanın yapılmasına çalışacağını ifade etti.

Müessese düşmanlığı

Aslında her şey, bundan sâdece iki ay önce değil, çok evvel başlamıştı. Komiteyi bir belirli istikamete itmek isteyen cereyanlar İhtilâlden hemen sonra su yüzünde belirmiş ve başkentte Madam Recamler pozuna hevesli bir takım kimselerin galonlarında fikir filizlenmeleri olmuştu. Türk cemiyeti berbat haldeydi. Komite eline tırpanı almalı ve bütün müesseseleri budamalıydı. Islahat ancak böyle oturdu.Ö yle, gidicilik filân bahis mevzuu edilmemeliydi. Konuma gelmişti ve memleketi kurtarmadan bir yere gitmemeliydi. Cemiyetin bütün temel müesseseleri teker teker ele alınmalı, rötuşlara tabi tutulmalıydı. Bunlar, kendi hallerine bırakıldıklarında hiç bir şey yapmazlardı. Üniversite, basın, partiler.. Bunlara, 38 adam -o tarihte Komitenin 38 üyesi vardı- bir nizam vermeliydi.

Bir çok Komite üyesinin etrafını saran ve onları, bazen nasıl emsalsiz insan olduklarını tekrarlayarak, kudretlerinin sonsuz olduğu yolunda telkinlerde bulunarak, hattâ ne kadar yakışıklı kimseler olduklarını sosyete sütunlarında yazarak o belirli istikamete sürüklemek isteyenler esasta basarı kazanamamışlardı. Komite, memleket idaresinin kendi eline milletçe niçin terkedildiğini hatırdan çıkarmaya niyetli görünmemiş, demokratik nizamı tesis gayesinden uzaklaşmamış, gidicilikten vazgeçmemiş. kendisine bir de müddet çizmişti. Ama salon ideologları bir takım yan meseleler konusunda bir çok üyeyi tesir altında bırakmaya muvaffak olmuşlardı. İhtilâli yok Babıâliden geçirmek, yok Beyazıttan geçirmek işte bu tesirlerin neticesiydi. Kışlalarından çıkarak bir anda kendilerini politikanın tâ içinde ve karışık düzenbaz ir muhitin ortasında bulanlar yol gösterici rolünü görülmemiş el çabukluğuyla üzerlerine alanlara sarılmışlardı. Bunlar, komite üyelerine herkesi ve her müesseseyi kötülüyorlar, onları cemiyetin hali karşısında iğrenme hissine itiyorlardı.

Fikret **Narter**

İlmin şerefi

Aslında, çirkin tarafları bolca bir cemiyette yaşamakta oluşumuz bu gayretleri kolaylaştırıyordu. İnsanların ve müesseselerin sâdece çirkin tarafları bir adesenin altına konulup ta o taraflar gösterildi mi, bedbinliğe kapılmamaya elbette ki imkân kalmıyordu. Üniversitenin, basının, partilerin ve bütün diğer müesseselerin kötü cepheleri birbir ortaya konuldu. Bunlara tırpan atmak lâzımdı. Müesseseler içinde üniversitenin, basının ve siyasi partilerin başa alınması sebepsiz değildi. Bunlar, Milli Birlik Komitesinin hakiki, samimi destekleriydi. İhtilâlin o müesseselerle arası açıldı mı, ihtilâlcilerin bahis konusu çevrenin eline düşeceği çevre şampiyonlarının samimi kanaati, ümidi, hesabıydı.

Komite üyeleri cemiyet içinde elinde kudret tutan insanlar olarak belirince kıtalarının başındayken gözlerinde büyüttükleri kimselerin nasıl küçük, basit ve menfaatlerine bağlı adamlar olduğunu görmekte gecikmediler. İşlerin içyüzüne vakıf oldukça hayal kırıklıkları arttı, Yarabbi, üniversite, basın, partiler bunlar mıydı? Bu adamlar mı o koca müesseseler namına söz söylüyorlar, onların kudretlerinden faydalanıyorlardı? İşte, karşılarına geliyorlar ve birbirleri aleyhinde atıp tutuyorlardı. İşte, menfaat sağlamak için kendi etraflarından ayrılmıyorlardı. İşte, koca ilim adamları bir Anayasa Komisyonunda. birbirlerine girmekten, Komisyonu bir kadınlar hamamına çevirmekten geri kalmamışlardı. Basit hisler daima üste çıkıyordu. Üniversite, bir Ali Fuat Başgil kangrenini kesip atamamıştı. Menfaat kümelerinin gruplaşması tedbir alınmasını, müesseselerin kendi kendilerini temizlemesini imkânsız kılıyordu. O halde, salon idealoglannın hakkı vardı. Tırpanı ele almak lâzımdı. Akkoyunlunun bu haftanın sonunda dediği gibi "nerede bir y a r a varsa, oraya neşter vurmak" şarttı.

Komitenin unuttuğu, sosyal hâdiselerin kendilerine has kanunları olduğu ve devlet idaresinin, memleket idaresinin sâdece temiz, asil hisleri kâfi görmediği, bir takım başka realiteleri bulunduğu hakikati oldu Yapılması lâzım gelen işlerin bir de yapılması yolu vardı. Devlet adamlıgı işte bunu seçmekti. Yoksa mem leketçilik, Menderesin imarcılığından farksız hale gelmez de ne olurdu ? İstanbulun imarının da lüzumu, o t tarihte herkes tarafından kabul edil mişti. Ama bunun yolu, Menderesin elde kazma sokağa fırlaması mıydı?

Eğer Milli Birlik Komitesi üyeleri biraz düşünselerdi, bugün kendile rini cemiyette her müessesesine tır pan atmaya teşvik edenlerin o tarih te de Menderesi cessur imar ham lelerinden dolayı övdüğünü, hattâ o nu ikaz edenlere, tenkit edenleri imarın böyle yapılmayacağını söyle yenlere saldırdıklarını, "bizde ima ancak böyle yapılır, devam" diye sayhalar çıkardıklarım göreceklerdi

Millî Birlik Komitesi bundan Üi ay kadar önce, Üniversiteyi temizle me, Numan Esinin talihsiz tâbiriyle "Üniversiteyi ilmîleştirme" işini işte bu derece temiz, asil, memleketçi, a ma basiretsiz ve haksız düşünceleri ele aldı.

Listeler hazırlanıyor

Böylece iki ay kadar önce, bir ak şam üstü M illî Birlik Komitesinin bir toplantısında başlayan, hareketi tatbikatı oldu. Komite, Üniversitede de bir temizlik yapmak kararınday di. Ancak müessesede yapılacak tas fiye diğerlerindekine benzemezdi. Ateş le oynamak demekti. Bu bakımda son derece dikkatli davranmak, ince eleyip sık dokumak gerekiyordı Varılan kararla bütün öğretim üy leri baklanda inceden inceye tahki kata girişildi ve bu tahkikat tamam tamamına iki ay devam etti. Nitekim vazifelerinden affedilen Üniversite öğretim üyeleri hakkında bu karar hangi gerekçeyle varıldığı Komite üyelerine sorulduğunda alınan cevap

"— İki aydır haklarında tahkikat yürütülüyordu" oldu.

Ama ne iki aylık tahkikat, ne de

bâzı öğretim üyelerinin aflarındaki isabet Üniversitede ve memlekette bir aksülâmelin doğmasını önleyemedi. Bunun sebebi basitti: işin prensibi yanlıştı.

Buna rağmen, aksülâmel patlak verdiğinde Komite üyelerinden bazıları bunun sebebini araştıracak yerde katılaştılar. "Bu kadar iyi niyetle girişilmiş bir hareket niçin beğenilmiyor" psikozu yüreklerine hâkim oldu. Kendi düşüncelerince de son derece haklıydılar. Ama yanılma sebepleri zaten biraz, hattâ birazdan daha fazla askerce düşünmeleriydi, Bir askerin mantığının kabul etmediği şeyleri kaabil değil anlamıyorlardı. Vazifelerinden affedilenler hakkında son derece geniş bilgi toplanmıştı. Bir öğretim üyesi en azından beş koldan tetkik edilmişti. Beş ayrı cepheden incelenmiş, beş ayrı noktadan etüd edilmişti. Bu noktaların içinde ilmi liyakatinden tutun da aile hayatına, hususi hayatına kadar her şey vardı. Bir öğretim üyesinin hususî hayatındaki büyük hataları affedilmemişti. Komite üyeleri ders veren hocanın, ulvî saydıkları, bir mabet olarak vasıflandırdıkları Üniversite çatısı altında mükemmel insan olmasını arzu ediyorlardı. Hususî hayatında ahlaken zayıf olan bir insanın kürsüde ders verebilmesi -ilmi ne olursa olsun- mantıklarının hududu dışına çıkıyor ve bu zatın Üniversite camiasından ayrılması gerektiği yargısına kendilerini sevkediyordu. Meselâ bir öğretim üyesi ki, hocalığın verdiği kudretle bir talebesinin zayıf tarafından istifadeye kalkar ve onunla hoşa gitmiyen münasebetler kurar, işte bunu affetmemek gerekirdi. Komitede hava buydu. Bir öğretim üyesi ki, bir zamanlar yabancı ideolojilerin birinci sınıf savunucusu olur ve bir müddet sonra bunun geçer akçe olmadığının farkına varır, onun da kürsüden ayrılması lâzımdı. Bu ba--ımdan Milli Birlikçiler Allah dememişler ve en ufak pürüzü olanları işinden ayırmışlardı. Kendilerince son derece haklıydılar ve kalben müs terihtiler. Belki de bu yüzden işin böylesine büyük aksülâmel göstereceğini tahmin etmemişlerdi.

Halbuki sükûnet içinde ve peşin hükümlerden sıyrılarak beş dakika düşünmek metodun kusurunu gözler önüne sermeye yetecekti. Bir defa "dört başı mamur adam" artık bu 'dünyanın adamı değildi. Eğer Komitenin üyeleri, kendilerini ilâhlaştıran fıkralara, sosyete yazılarına bakarak "dört başı mamur adam"lar olduklarına zehabına kaplıyorlarsa yanılıyorlardı. Herkesin, kendilerinin de bir takım kusurları, eksiklikleri, hattâ başkalarına basit, çirkin gelecek tarafları bulunmaması imkânsızdı. Bu dünyada yaşamak için şart insanları bir bütün halinde ele almak, hükmü ona göre vermekti. Aktif ve pasif tartılmadan, adese . altında bir tek noktayı büyülterek karara varmak ancak haksızlık tohumu olabilirdi.

Ondan sonra,, affedilenlere en tabii insan hakkı, kendilerine savunma imkânı tanınmamıştı. Millî Birlik Komitesinin bir takım kaynakları olmuştu. Ama bunların çoğu "emin adamlar"dan ibaretti. Bu emin zevatın şahsi hislerine kapılıp şunu veya bunu lekelemeye kalkışmadıkları nereden biliniyordu? Haklarında ithamlar olanlara bu ithamları bildirmek, "Arkadaş, kendini savun" demek bir şarttı. Kaldı ki hadiseleri takip edenler Milli Birlik Komitesine verilen bilgiden bir kısmının şahsi endişe, maksat ve gayelere, dayandığını öğrenmekte zorluk çekmediler. Çekememezlik, ön açma gayreti rol oynamıştı. Bir takım vak'alar asılsızdı ve ortadan söylenmiş sözlerdi. Bunlara bakarak memleketin yetiştirdiği bir çok kıymetli ilim adamını -ne yapalım, memleket bu kadarım yetiştiriyor- bir çırpıda işlerinden uzaklaştırmak tasvip edilecek bir hareket tarzı sayılamazdı. Nitekim tasvip de olunmadı.

Hem de, kimler tarafından? Bugün Millî Birlikçilere akıl hocalığı yapanlar aynı rolü düşükler nezdinde yapar, onların akıllılıklarını, yakışıklılıklarını, kibarlıklarını, hanımlarının şıklığını, güzelliğini yaza yaza bitirmezken Beyazıt veya Kızılay meydanlarında tanklara, toplara baka baka, başları dik Gazi Osman Paşa marşını söyleyerek ihtilâli mümkün kılan, o günden bugüne kendilerinden parça saydıkları ihtilâlcileri uzaktan, ama candan destekleyenler tarafından..

Ankarada heyecan

Hakikaten haftanın sonunda affedilme haberi gazetelerde duyurulduğunda Ankara Üniversitesinin ihtilâl öncüsü iki fakültesi derhal harekete geçti. O gün Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörler Kurulu toplandı. Aralıksız üç saat müzakere ve münakaşa ettiler. Aralarında vazifeden affedilen Aziz Köklü de bulunuyordu. Nihayet kurul bir deklarasyon yayınladı ve tepkisini belirtti. Deklarasyon kuru, fakat kesindi..Şatafatlı lâflardan ziyade bir fikri, inanılan bir fikri ifade ediyordu. İki nokta üzerinde hassasiyetle durulmuştu. Evvelâ, yapılan tasfiye tasvip edilmiyor ve Üniversiteler kanununa aykırı görülüyordu, ikincisine gelince, Üniversiteler Kanununda yapılan tadilâtla ilgiliydi ve Fakülte, bu tadilâta gidilirken kanunla ilgili müesseselerin fikrinin alınmayışını doğru bulmuyordu.

Deklarasyonda üçüncü nokta, Ankara Üniversitesi Senatosunun acele toplantıya çağırılmasının gerektiğiydi.İş sâdece toplantıya çağırılmakla bitmiyor, toplantının havası da tâyin ediliyordu. Peşinen kabul edilen fikir, hareketin yanlış olduğu ve süratle tashihi cihetine gidilmesi lüzumuydu. Senato, işte bunun yollarını

Sıddık Sami Onar talebe temsilcileriyle

Emekler heba mı oldu?

araştıracak ve gerekli tedbirlerin alınması için lüzumlu hareketi yapacaktı. Üniversite kendisine vurulan şamarı haksız bulmuş, kabul etmemiş ve harekete geçmişti.

Hukuk Fakültesi biraz daha geç harekete geçti. Profesörler öğleden sonra toplantıya çağırıldılar. Saatlerin 16'yı gösterdiği sırada bir kişiyle nisap "temin edilecek durum hasıl oldu. Beklenen bir kişi de 10 dakika sonra geldi ve kapılar kapandı.

Geç olmasına rağmen Hukuk Fakültesinde hareket Siyasal Bilgiler Fakültesine nazaran daha canlı oldu. Fakültenin kapısına öğrencilerden büyük bir grup toplanmış, meselenin tartışmasını yapıyordu. Bâzıları Profesörler Kurulumun toplanacağı odanın kapısına kadar sızıp olanı biteni anlamağa çalışmaktaydı, işte bu sırada kahraman bir öğretim üyesi ortaya çıktı. Doçent İlhan Akipek -Prof. Jale Akipekin eşidir- fotoğrafını çeken bir foto muhabirinin üzerine yürüdü ve resim çekmek için izin alıp almadığını sordu. Foto muhabiri cevap vermemiş, ağır ağır salonu terke hazırlanmıştı. Doçent Akipek nedense biraz fazla hiddetlenmişti. Ortada fol yok yumurta yoktu. Toplanmalarının sebebi imtihandı. Bâzı talebeler imtihan edilecekti. Hocalarının bu lâfını duyan talebeler hem şaşırdılar, hem de sevindiler. Kimbilir, belki de Komite kendilerine yeni bir imtihan hakkı tanımıştı da haberleri olmamıştı!

Doçent Akipekin hiddeti kolayca yatışmadı. Evvelâ salonda bulunan basın mensuplarını, sonra talebeleri dış kapıya çıkarttı. Daha sonra bir sigara yaktı ve Profesörler Kurulunun toplanacağı odaya girip eşinin yanına oturdu.

Talebeler ve bulanık su avcıları

Hukuk Fakültesinde kalabalık gecenin geç vaktine kadar dağılmadı. Kalabalığın bir de özelliği vardı ve genç asistanları işte bu özellik korkutuyordu. Talebeler arasında karanlık yüzlü, saçları kısa kesilmiş ve konuşmaları homurtu şeklinde olan İnsanlara rastlanmaktaydı. Her an bir şey çıkabilirdi. Bulanık suda' balık avlayanlar fırsatı ganimet bilmiş, ihtilâlin' öncüleri arasına derhal sızmıştı. Suyun altındaki faaliyet suyun üzerine çıkmak üzereydi. Fakat talebelerin selâhiyetli temsilcileri vaziyete hâkim oldular.

Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu toplantısına devam ederken, vakıf hanın üst katında eşyaların üst üste konduğu küçücük bir odada lâcivert elbiseli, bıyıklı, orta boylu bir genç titrek cümlelerle basın mensuplarına mensubu bulunduğu talebe teşekkülü adına bâzı şeyler söylüyordu. Esmer genç Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkam Atalay Zoraldı. Sesi titriyordu. Heyecanlıydı ve heyecanlanmakta da haklıydı. Zoralın, açıklamak istediği husus kendilerini bâzı mesuliyetlerden kurtaracak hususlardı. Talebe Birliği Başkanı, bu affın gerekçesi açıklanmadığı takdirde Üniversitede bâzı olayların husule gelebileceğini en samimi şekilde hatırlatıyor ve bundan kendilerinin mesul tutulmamasını istiyordu. Uzaklaştırılan öğretim üyelerinden pek çoğunun ilmî kifayeti mevcuttu. Karakterleri biliniyordu. İçlerinde öyleleri vardı ki bunların affının sebebi bir bilmeceydi. Anlaşılması imkânsızdı. Halbuki Üniversitede daha neler mevcuttu, öyle hocalar vardı ki en ünlü Demokrat, zamanında eline su dökemezdi. Bunlar koltuklarında rahat rahat otururken bir çırpıda her tarafıyla mükemmel olan hocalar Üniversite camiasından uzaklaştırılıyordu. İşte bunun içindir ki 1 Kasımda Üniversiteler açılır ve bâzı nahoş hâdiseler vukua gelirse bunun mesulü öğrenciler olmayacaktı.

Numan Esin
Talihsiz teşhis

Nitekim aynı husus haftanın sonunda İstanbulda da göz önünde tutuldu. Sıddık Sami Onarın basın toplantısı sona ermişti ki Naci Şensoy İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkam Ayhan Toramana dönerek 1 Kasımdaki açılış töreninin yapılmayacağını söyledi. Mucip sebep şuydu: Üniversitenin asil rektörünün ilk dersi vermesi lazımdı. Halbuki İstanbul Üniversitesinin artık bir asil rektör yoktu. Bu bakımdan törenin mânası kalmıyordu. Halbuki talebeler bu yıl kendilerine de söz hakkı verilmiş olmasından dolayı ne kadar memnun olmuşlar, yeni ders senesinene mesut düşüncelerle girmeye hazırlanmışlardı. Şimdi, bütün bunlar hatalı bir tutum dolayısıyla suya düşüyordu.

Naci Şensoyun haklı kararı üzerine Ayhan Toraman "Öyleyse biz de yarınki Cumhuriyet Bayramı törenini katılmayız" cevabını verdi. Başkan bu sözden sonra arkadaşlarını yanına aldı ve Rektörlük odasının tam karşısında bulunan Genel Sekreterlik odasına giderek orada bir toplantı **ter**tipledi. Toplantıda ilk iş olarak rektörlük binasının önüne yığılmış olan talebenin dağıtılmasının temini gerektiği neticesine varıldı. Hâdiseler sükûnetle karşılamak. Milli Birlik Komitesine İtimadı muhafaza etmek idealist ıtilâlcilere yanılmış olduklarını hulûs ile, samimiyetle anlatmak lâzımdı. Başka türlü bir davranış pusuda yatanların, gericilerin işine yarayacaktı ve mutlaka önlenmesi lazımdı. Nitekim Ayhan Toraman gençlerin toplu halde bulunduğu meydana bakan balkona çıkarak bir konuşma yaptı ve arkadaşlarından dağılmalarını istedi. Gerelki teşebbüsler yapılacaktı. Buna rağmen kızlı erkekli talebe grupları dağılmadı! ve Üniversite bahçesindeki meşhur Atatürük heykelinin etrafına kümelenerek durumun müzakeresini **arala**rında yaptılar. Böyle bir adımın niçin atıldığını anlayamıyorlardı. "Hocaların Hocası" ise biraz sonra Üniversiteden ayrılarak evvelâ Lûtfi rantın evine gitti, yemeği orada yedi saat 18'e kadar kaldı, sonra Küçük yalıdaki evine geçti. Sevdikleri hocalarının rektörlük binasını terk mesi üzerine talebeler de Başkanının tavsiyesine uydular ve dağıllar.

Sıddık Sami Onarın Üniversiteden ayrılması hazin oldu. Oda gazeteci ve talebelerden boşaldıktan sonra "Hocaların Hocası" bir müddet iç er de kaldı, rektör vekiliyle görüştü, Bu sırada uzun zamandır Onarla birlik

çalışan Genel Sekreter Sait Tuna dayanamamış, "Hocaların Hocası"nın boynuna sarılarak hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Kendi gözlerinde biriken yaşları da elinin tersiyle silen Sıddık Sami Onar mesai arkadaşını "Ağlama Sait. Yine her zaman beraberiz" diye teselliye çalışıyordu. Eski rektör daha sonra alt kata indi, sırayla bütün idare personelinin ellerini sıkarak kendilerine veda etti. Onar oradan tekrar yukarıya çıktı. İşi artık bitmişti. Binadan ayrılırken uzun seneler içinde çalıştığı bu mabedi üzgün nazarlarla süzdü. Sonra bekleşen öğrencilerin şiddetli alkışları arasında rektörlüğe ait 00039 plakalı resmi arabaya son defa olarak bindi ve bahçeyi terketti. Bu sırada, arabanın arkasından bakan bir Öğrenci yanındaki arkadaşına döndü ve:

"— Bravo Rektöre! Mertçe hareket etti" dedi.

Öğleden sonra T.M.T.F. da bir basın toplantısı yapıldı. Böylesine kalabalık bir basın toplantısı Federasyonda ilk defa olarak yapılıyordu. Bütün talebe liderleri oradaydılar, Gençler, Üniversiteye reva görülen bu muamele karşısında üzüntülerini belirttiler. Gazeteciler binadan ayrıldıktan sonra öğrencilerin toplantısı kendi aralarında gece geç vakitlere kadar sürdü. Talebe arasında sükûnetin sağlanması ve kötü maksatlının tahriklerine kapılınmasının önlenmesi başlıca mesele olarak ele alındı, bunun yollan araştırıldı,

Teknik Üniversitede kaynaşma

İstanbul ve Ankara Üniversitelerindeki heyecan İstanbulda Teknik Üniversitede de kendini gösterdi. Senato sabahın erken saatlerinde toplandı ve uzun bir celse aktetti. Toplantıda komitenin af kanunu üzerinde Teknik Üniversitenin görüşü tesbit edildi. Bu, "Üniversitenin ilmi hüviyetini zedelediği gibi fonksiyonlarını da ehemmiyetli surette aksatacak ve memleketin bugünkü ilmi ve teknik personel ihtiyacı karşısında Üniversiteyi müşkül durumda bırakacak bir mahiyet" arzediyordu. Bu hususların Millî Eğitim Bakanlığına arzına oy birliğiyle karar verildi. Ancak, Milli Eğitim Bakanının ne yapacağı, pek belli delildi. Zira hâdise duyulunca kaynaşma başlayınca gazeteciler kendisi da bir profesör oltan Milli Eğitim Bakanından bilgi sormuşlardı. Prof. Bedrettin Tuncelin cevabı şu olmuştu:

"— Ben olayı gazetelerden öğrendim. Şimdilik bu konuda bir şey söylemek istemiyorum."

Gazeteciler İstanbulda iki rektörün istifa ettiğini belirtmişler, bundan haberdar olup olmadığını Bakandan öğrenmek istemişlerdi. Prof. Tuncel bu sual üzerine de şöyle demişti:

"— İki rektörün istifaları henüz bana resmen intikal etmedi. Alınca, elbet ben de bir hoca olarak ne yapacağımı düşüneceğim.,"

İstifasını veren ikinci rektör, Teknik Üniversitenin başındaki Prof. Fikret Narterdi. Fikret Narter, kendi üniversitesi senatosunun toplantısından çıkınca gazetecilerle bir basın toplantısı yaptı. Rektörün son derece, ama son derece üzgün bir hali vardı. Açık renk elbisesi içinde yüzü solgun görünüyordu. Senatonun kararını açıkladıktan sonra kendi kararını bildirdi: Rektörlükten istifa ediyordu. Teknik Üniversitede dünya kadar kürsü boş kalmıştı ve bu hava içinde öğretim yapmak kabil değildi. Bu sırada öğrenciler rektörlük odasını doldurmuşlardı.

Prof. Fikret Narterin de gözlerinde rektörlükten ayrılma kararını açıklarken yaşlar vardı.

Haftanın sonunda. Üniversite muhitinde geniş tepki yaratan bu tasfiye hareketi, başkentte de gereken ilgiyi gördü. Cumartesi günü toplanan Ankara Üniversitesi senatosu rektör Suut Kemâl Yetkinin istifası meselesini görüştü. İstanbuldan haftanın sonunda hâdiselere muttali olarak dönen rektör Suut Kemal Yetkin, meşrebi uygun şekilde hareket ederek istifa etmişti. Rektörlerin istifa lan biribirini takip ederken, başkentte Millî Birlik Komitesi de boş durmuyor ve bir tebliğ üzerinde imali fikr ediyordu. Meali "Arzu eden alâkalı öğretim üyelerinin emekliye sevk sebeplerini öğrenmek için birer dilekçeyle Millî Birlik Komitesine müracaatları bildirilir" olan tebliğ ayrıca

İsmet Giritli
Demek ki mücadele bitmedi

ğene arzu edilirse bu sebeplerin toptan, basın yoluyla umumî efkâra arz edileceğini derpiş ediyordu.

En iyi niyetler

Haftanın sonunda bir yandan Cumhuriyet bayramı yüreklerdeki bu eziklikle kutlanırken vaziyet bütün kritik halini muhafaza ediyordu. Atılan adımın bir hata teşkil ettiği hususunda herkes ittifak halindeydi; Sâdece, en iyi niyetlerle dolu genç ihtilâlcileri cemiyetin bütün müesseselerine düşman hale getirtmek için onları mütemadiyen teşvik edenler ellerini memnun uğuşturuyorlar, hattâ kasideler söylüyorlardı. Ama böyle bir yazı, koca Türk basınında ancak bir tek kalem tarafından yazıldı. Kaldı ki o yazının çıktığı gazetenin de başka sütunlarında yapılanın yanlış tarafları belirtiliyor, oldu mu ya deniliyordu. Basın, Millî Birlik Komitesini ikaz vazifesini en halisane tarzda yapıyordu. Memnun olan bir başka zümre Yassıadadaki düşüklerdi. Düşükler artık gazeteleri okumak imkânına sahip bulunduklarından hâdiseleri öğrendiler ve bayram ettiler»

Basının yanında iyi niyetli diğer teşekküller de hatanın düzeltilmesini sağlamak için elbirliği ettiler. C.H.P. li talebe liderleri arkadaşlarını sükûnete davette en büyük gayreti saarfediyorlardı. Bunun bir başka ve hususi sebebi daha vardı. Meslek ve mezhep olarak C.H.P. ile Milli Birlik Komitesinin arasım açmayı seçmiş bulunanlar ortaya bir balon uçurmuşlar, bunu Numan Esin gibi genç Milli Birlikçilere da duyurmuşlardı. Güya C.H.P., gençlik teşkilâtı marifetiyle 250 bin lira dağıtacak ve talebeleri "Seçim istiyoruz!" diye bağırtacaktı. Gerçi buna inanmak için hayli saf olmak lâzımdı. Bir defa C.H.P. 250 bin lirayı nereden bulacaktı? Sonra eğer parayla talebe bağırtmak kabil olsaydı Menderes "Kahrolsun diktatörler!" diye haykıran hançerelerden, gerekirse 250 miiyon lira harcayarak "Yaşasın Menderes!" nidasını çıkarttırır • di. Buna imkân olmadığını Türk gençliği göstermişti. Ama fana da bâzı zihinler, o malûm çevrelerin zehirleriyle dolu bulunduklarından burulmuşlar, sinirlenmişlerdi. Bu yüzden, Üniversite hocalarının affı hâdisesi patlak verince C.H.P. teşkilâtı, kendi genç mensuplarına hiç bir harekete karışmama, bilâkis teskin edici rol oynama talimatı verdi.

Ama bu satırların yazıldığı sırada sükûnetin iadesi çâresi asıl Milli Birlik Komitesinin elinde bulunuyordu. İdealist İhtilâlciler hatalı bir ye-

la itildiklerini gördükleri, artık Türkiyede mucip sebebi açıklanmamış hiç bir tasarrufun kabul edilmediğini anladıkları, bunun başka türlü olmasını hiç bir kuvvetin sağlayamayacağım, en iyi çârenin umumi efkârı tatmin olduğunu sezdikleri takdirde milli birlik kuvvetlenecek, hava bir anda eski haline dönecekti. Hatada ısrar etmek, hele -"mucip sebep göstermeye mecbur değiliz, kuvvet bizde, biz ne istersek yaparız" demek tutulabilecek bütün yolların en kötüsünü teşkil edecekti.

Şimdiye kadar basiretin sesine daima, en sonda kulak vermiş olan Millî Birlik Komitesi gene aynı yolu inşallah tutacak ve bu vesileyle kendi tehlikeli akıl hocası heveslilerinden kurtulacaktır.

Politikacılar

Bir tebrik merasimi

Üzerinde Büyük Millet Meclisi yazılı tarihi kapıdan giren ak saçlı dinç adamın yüzünde belirli bir neşe seziliyordu. Ankara yine tarihî günlerinden birini yaşamaktaydı. Cumhuriyetin ilânının 37. yıldönümünün idrak edildiği bu güneşli öğle üzeri mütebessim bir yüzle B.M.M. nin kapısından içeri giren ak saçlı genç adam, C H P. Genel Başkanı ve Lozan kahramanı İsmet İnönüydü.

İnönü o gün, mûtadı veçhile sabahın erken saatlerinde neşe içinde uyanmış ve bu mutlu günün bir programım yapmıştı. Programın başında, Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Gürselin tebrik merasiminde bulunmak geliyordu. Beraberinde Genel Sekreter Aksal ve Parti Meclisi üyeleri olduğu halde B.M.M. den içeri girdiler ve doğruca Şeref Salonuna alındılar.

Salon oldukça mütevazı tefriş edilmişti. Kenarlarda bulunan aynalı masalar ve tavandan sarkan muhteşem avize bu tarihi salonun tek süsüydü. Duvarlarda Türk devlet başkanlarından pek çoğunun portreleri bulunmaktaydı. Bu arada bir portre bilhassa dikkati çekiyordu. Üzeri zarp işaretiyle iptal edilmiş bu portre, sabık ve sakıt Cumhurbaşkanı Celâl Bayara aitti.

İnönünün Gürseli ziyareti ve bayramım tebrik edişi diğer tebriklerden pek farklı oldu. Zira Devlet Başkanı Gürsel bu eski askeri diğer tebrike gelenlerden ayırdı ve kendisine doğru bir kaç adım yürüyerek mütebessim bir edayla elini uzattı. İki devlet adamı el sıkıştılar.

Buradaki tebrik merasimi kısa sürdü. İnönü ve beraberindekiler Şeref Salonundan çıkıp Meclis binasının önünde göründüklerinde kapının önünde biriken halk Paşayı çılgınca alkışlıyordu. C.H.P. Genel Başkanı bu sevgi tezahüratına şapkasını sallayarak mukabelede bulundu.

İnönüler Gürsellerle birlikte

Silâh arkadaşları ve eşleri

Hipodromda...

İnönüye gösterilen sevgi tezahüratı öğleden sonra Cumhuriyet bayramı merasiminin icra edildiği .Hipodromda bir kere daha tekrarlandı. Yanında eşi Mevhibe İnönü olduğu halde merasim mahalline gelen Genel Başkan kendisine ayrılan yere oturdu. Ne var ki bir müddet sonra bu yerini şeref tribünündeki Cemal Gürselin yanına giderek terk edecekti. Tabii bundan en fazla müteessir olanlar Paşanın yakınında oturan Ankaralılar oldu.

Devlet.ve Hükümet Başkanı Gürsel, İnönüyü görür görmez yaverini çağırarak eski silâh arkadaşının yanına alınmasını rica etmişti. Böylece İnönüler Gürsellerle birlikte merasimi takip ettiler.

Merasimin sonuna doğru hep birlikte Şeref Salonuna geçildi, Bu arzuyu General Gürsel Înönüye "Bir kenarda bir parça görüşsek nasıl olur?" diyerek izhar etmişti. Şeref Salonunda yapılan görüşmeler tamamen hususi oldu.

Bu arada Genel Başkan İnönü ile Devlet Başkanı Gürsel arasında şu muhavere cereyan etti:

Gürsel:

"— Sizi iyi gördüm. Deniz banyoları yaramış" dedi.

"— Evet, ben de kendimi iyi hissediyorum. Sigarayı da bıraktım."

"— Ben de bırakmıştım ama olmadı, devam edemedim. Son hâdiseler sebebiyle gene içmeğe başladım.

General Gürselin son hâdiseler lâfını işiten gazetecilerin yüzlerine hafif bir tebessüm yayıldı. Zira onlar bu hadiselerin Üniversite meselesiyl ilgili olduğuna hükmediyorlardı.

Sohbet on dakika kadar sürdü Daha sonra İnönüler Gürsellere veda ederek Hipodromdan ayrıldılar. Yüzlerindekl tebessüm, samimi iki insanın görüşmelerinden doğan memnu, niyetin delilini teşkil ediyordu,

YASSIADA DURUŞMALARI

Dâvalar

Bir bebek hikâyesi

(Kapaktaki soprano)

Bu haftanın başındaki gün, saatlerin 9.30'u gösterdiği sırada Yassıadadaki duruşma salonunun sanıklara ayrılmış kısmında sâdece iki sandalya bulunacak. Sandalyaların birini, sol tarafa, dinleyicilerin önüne isabet edeni Adnan Menderes işgal edecek. Sağ taraftakinde ise uzunca boylu, toplu, oldukça yakışıklı bir adam, bir doktar oturacak: Fahri Atabey. Menderes ve Atabey, memleketin sabık Başbakanıyla memleketin en büyük doğum hastahanesinin -Zeynep Kâmil- sabık başhekimi gayrımeşru bir çocuğu yok etme suçundan dolayı yargılanacaklar.

Geçen haftanın sonlarında bir gün iri yarı, saçları kısa kesilmiş, şüpheli bakışlı bir adam Ankaradaki Sağlık sokağının Sıhhiyeye yakın tarafındaki kanarya sarısı üç katlı apartmanın 4 numaralı dairesinin zi-* lini bu hâdiseyle alâkalı olarak çaldığında saat tam 16.50 idi. Adam, kapıyı açan esmer, orta boylu kadına:

"-- Ayhan hanımı arıyorum" dedi.

Esmer kadının telâşlı, ürkek bir hali vardı. Gerçi son zamanlarda kapı böyle sık sık çalınıyor, bir takım kimseler gelip gidiyordu ama Rinda hâlâ alışamamıştı. Ayhan Aydanırı hizmetçisi, daha doğrusu yâr-i vefakârı idi. Senelerden beri ünlü sopranonun yanında bulunuyordu ve onun her şeyini biliyordu. Aşklarını, münasebetlerini, dostluklarını, hattâ günahlarını.. Ocağa koymuş olduğu yemeğin yanmasından korkarak acele acele:

"— Ne yapacaksınız ?" diye sordu.

Adam cevap verdi:

"— Kendisine pazar günü tanık olarak İstanbula, oradan da Yassıadayâ götürüleceğini haber verecektim. Siz galiba Rinda hanımsınız. Sizi de götüreceğiz. Hazırlanın ve pazar günü saat 18'de Yeni Meclis binasında bulunun.."

Rinda gülümsedi. Tanık olarak! Aslında hanımının, "vak'a mahalli" olarak Yassıadada ifade vermesi lâzımdı. Zira ölümünün hesabı memleketin sabık Başbakanıyla memleketin en büyük doğum hastahanesinin sabık başhekiminden sorulan çocuk ünlü sopranonun ve evli, üç çocuklu Menderesin gizli aşklarının mahsulüydü,Çocuk Ayhan Aydandan doğduktan bir kaç saat sonra esrarlı şartlar altında ölmüş, daha da esrarlı şekilde ve Dr. Fahri Atabeyle Başbakanın resmî şoförü tarafından Ankara şehir mezarlığının 560 ada ve 688 parsel numaralı, kabrine gömülmüştü. Ama sır kapalı kapılar arkasında kalmamış, kulaktan kulağa dolaşan bir dedikodu olarak halka intikal etmişti. Tabii intikal ederken araya, Sarolunki neviinden başka isimler de karışmış, hikâyeler anlatılmaya başlanmış, en sonda herkes Ayhan Aydanın Menderesten bir çocuğu olduğunu, bu çocuğun yok edildiğini öğrenmişti.

İşte, haftanın başındaki pazartesi sabahı Menderesle Atabey bu yüzden Yüksek Adalet Divanı önüne çıkacaklar ve düşük Başbakanla soprano ona bakan doktorları, Fahri Atabeyi, mezarlık bekçilerini, Başbakanın resmî şoförü Hayri Özuğuru ve başkalarını dinledi. Tahkikatı genişletti. Fakat çocuğun öldürüldüğü hususunda bir kanaate varamadı. Evet, Ayhan Aydanla düşük Başbakan -Menderesin kullandığı tabirle- "karıkoca hayatı" yaşamışlardı. Bu münasebetten bir de çocuk peydahlamışlardı. Çocuk yaşamamıştı. Ama ortada bir cinayetin bulunduğu hususunda delil yoktu. Erken doğmuş olan çocuk pek âlâ eceliyle ölmüş ve Menderesi bir yükten kurtarmış olabilirdi. Kaldı ki çocuğu öldürdüğü iddia edilen Fahri Atabeyin de çocuk ölmeden evvel mi sonra mı İstanbuldan Ankaraya geldiği hususu pek belli değildi. Çocuğu doğurtan ve ona bakan Ankaralı doktorlar ise bu taraklarda bezi bulunmayan, her bakımdan takdire şayan ve saygı uyandıran kimselerdi. Yüksek Soruşturma Kurulu bütün bunları kıymetlendirdi ve kararını verdi : "Ayhan Aydanın yeni doğmuş gayrımeşru erkek çocuğunu öldürmesi için DR. Fahri Atabeyi azmettirmek ve görevini kötüye kullanmaktan sanık sabık Başbakan Adnan Menderes ile bu çocuğu öldürmekten sanık Dr. Fahri Atabey haklarında yapılan ilk tahkikat sonunda 10, Soruşturma Kurulu tarafından hazırlanan mütalaa ve müstenidi tahkikat dosyası üzerinde 2 Ekim 1960- günü yapılan tetkikat ve müzakere sonunda her iki sanığın muhakemelerinin men'ine ekseriyetle karar verilmiştir."

Ayhan Aydan bir gazeteciyle konuşuyor

Mühim ifşaat...

oynaşınm dramatik karşılaşması bu yüzden vuku bulacaktır. Sahneye alışık sopranoyla rol oynamakta mahir düşük efendinin seyircilere alaka uyandıncı anlar yaşatacakları hususunda da bu satırların yazıldığı sırada hiç kimsede en ufak bir şüphe yoktu.

Men'i muhakeme kararı

Yüksek Soruşturma Kuruluna hâdise, 27 Mayıstan sonra böyle bir dedikodu halinde intikal etti. Kurul meseleye el koydu ve gerekli araştırmadan yaptı. Bu arada, Dr. Sarol gibi isminden halk alasında bahsedilen kimseler de ifade verdiler ve bildiklerini söylediler. Daha doğrusu, bir şey bilmediklerini belirttiler. Kurul tabii Menderesi, Ayhan Aydanı, onun evinde bulunanları, çocuğu doğurtan,

Karâr, Yüksek Adalet Divanının

muhakeme usûlüne göre Milli Birlik Komitesine gitti ve Komite tarafından gözden geçirildi. Komite, hâdisenin adli ve hukuki olduğu kadar siyasî cephesi üzerinde de durdu. Kendisine "Müslüman Başbakan" dedirten bu adamın hususî hayatı her türlü tahininin üstünde bir iğrençlikteydi. Bu pisliklerin böyle bir dâva vesilesiyle deşilmesi ve memlekete Menderesin hüviyetinin gösterilmesi fayda sağlayabilirdi. Deliller yetmezse veya ortada, bir cinayet yoksa sanıkları Yüksek Adalet Divanı beraat ettirirdi Ama gerçek olduğu bilinen bir takım vakalar meydana çıkâr, düşük Menderes kandırdığı kimselerin önünde çırılçıplak kalırdı. Bu mülâhazalarla Milli Birlik Komitesi dosyayı, bir defa daha gözden geçirilmesi talebiyle Yüksek Soruşturma Kuruluna iade etti.

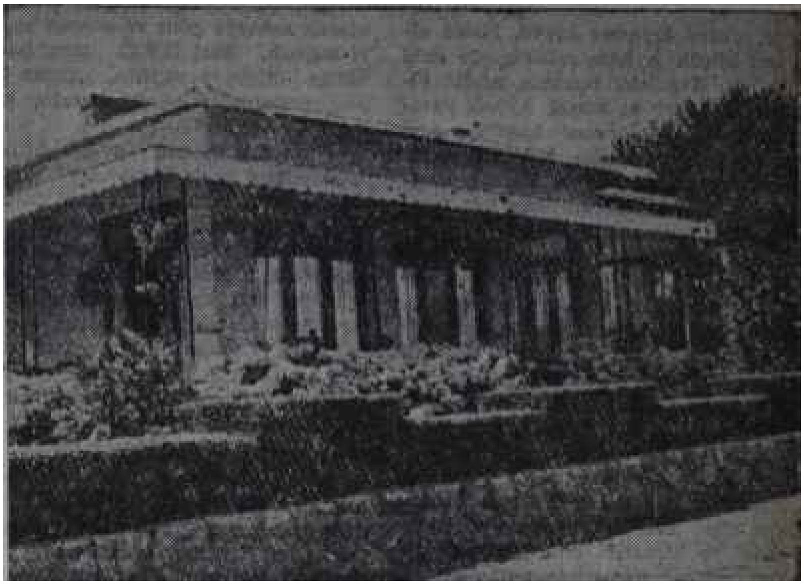
Yüksek Soruşturma Kurulu tahkikata yeniden ve bu ışık altında girişti. Tanıklar tekrar dinlenildiler. Unutulmuş bir kaç nokta ele alındı. Zaten muhakemeden men kararı ekseriyetle verilmişti. İlk karardan üç gün sonra, 5 Ekim günü toplanan Yüksek Sorutturma Kurulu umumi heyeti gene ekseriyetle her iki sanığın muhakemelerinin lüzumuna karar verdi ve Dr. Fahri Atabeyi tevkif etti. Menderes ise zaten mevkuftu. Suç, "Ayhan Aydanın 18 Haziran 1955 günü doğurduğu erkek çocuğun, namusunu kurtarmak maksadıyla sabık Başbakan Adnan Menderesin azmettirmesi neticesi Dr. Fahri Atabey tarafından öldürülmesi" idi. Kurula göre bu zannı verecek kâfi sebep ve vakıalar vardı. Bunların takdiri vazifeli mahkemeye aitti.

Meşhur Bebek Dâvası, bu ayın başında işte böyle doğdu.

Bir sopranonun evi

Dava, ünlü soprano Ayhan Aydam bir anda gazete sayfalarının devamlı sakini haline getirdi. Genç sanatkârın, romancı rakibesininki gibi ateşli aşk mektupları yoktu. Ama bir çocuğu vardı ve bu, gazetecilerin bol bol mürekkep akıtması için kâfiydi. Nitekim Ayhan Aydan bir kaç ay Müddetle büyük bir alâkanin merkezi oldu. Sokakta kendisini tanıyorlar, büsbütün bakıyorlardı. Ünlü soprano Yassıadaya geldiğinde daha fazla ilgi çekeceğini biliyordu. Nitekim, iri yarın adamın gelip Rindaya tebligat yaptığı gün Ayhan Aydan berberdeydi ve son hazırlıklarla meşguldü.

Genç kadın evine, tebligatın yapılmasından on dakika sonra geldi. Üzerinde açık sarı bir trençkot vardı. Kırmızı, siyah, gri kareli skoç bir eteklik, koyu sarı çok sık ve zengin

Aydanın İstanbuldaki sayfiye ev
Tatlı hatıraların acı artığı

hatlarını belli eden bir sveter giymişti. Saçları hafif kızıla çalıyordu ve itinayla yapılmıştı. Ayhan Aydan kapıdan girdi ve küçük holü geçer geçmez kendisini bir koltuğa attı. Piyano odanın soluna düşüyordu. Piyanonun üzerinde açık bir nota kitabı duruyordu. Ön tarafı yanyana üç küçük salondan müteşekkil, ucuz fakat zarif döşenmiş evin perdeleri kırmızı ve kanarya şansıydı. Aydanın kırmızı ve sarıyı sevdiği anlaşılıyordu. Yerde, oldukça eski Isfahan halıları vardi. Birinci salonda, kenara uzun bir divan yerleştirilmişti. Onun da rengi kırmızıydı. İkinci salonda piyano, piyanonun karşısında san bir divan, yanda iki koltuk, divanın sağına düşen kısımda son derece ince Türk motifleriyle işli bir komodin duruyordu. Üçüncü salonda yemek masası ve sandalyeler vardı. Salonun dip tarafında iri yapraklı bir çiçek boy atmış, tavana kadar uzanıyordu.

Rinda, on dakika evvel verilen, haberi hanımına bildirdi. Ayhan Aydan derin bir nefes aldı. Galiba bu iş artık bitecekti. Beş yıl önce kapadığı meselenin tekrar ve gürültülü şekilde patlak vermesi bir bakıma üzücü, bir başka bakıma yorucu olmuştu. Menderesi hakikaten sevmiş bulunduğunu hissediyordu. Münasebetlerinden gurur duyduğu, cakaya kapıldığı da doğruydu. Temsil akşamları üzerinde "Adnan Menderes" yazılı kart taşıyan çiçekler aldığında seviniyordu. Ama defter durulmuş, rafa kaldırılmış, bir sükûnet devresinden sonra herkes yeniden kendi hayatım yaşamaya başlamıştı. Hayli zaman var eski dostunu görmemişti. Uzun bir ayrılıktan sonra ilk karşılaşmanın Yassıadada, bir duruşma salonun ortasına yerleştirilmiş tahta parmaklıkların kenarında, meraklı binlere gözün önünde cereyan etmesi kader bir cilvesini teşkil edecekti.

Ayhan Aydan hâkimlere her şeyi olduğu gibi anlatacaktı.

Bir sopranonun hayatı

Ayhan Aydan 1340 da İzmirde, Karantina semtinde, mütevazi bir evde doğdu. Babası Aydınlı tüccardan Hulusi beydir. Küçük Ayhan babasını hiç tanımadı. Zira doğduğunda annesiyle babası ayrıldı ve çok geçmeden Hulusi bey hayata gözlerini yumdu. Ayhan Aydanı annesi Naciye hanım büyüttü, İlk tahsilini İzmir Muallim Mektebi İlk Mektep Tatbikat kısmında tamamladı. İlkokul bitirince Kız Enstitüsüne gitti. İki yıl Enstitüde okudu.

Küçük Ayhanın bu sıralarda tek gayesi tiyatro artisti olmaktı. Zamanın meşhur sanatkârlarından Martha Eggert'i çok seviyor ve onu taklit ederek, hususi toplantılarda şarklar söylüyordu. İşte Ayhan Aydanın hayatında Martha Eggert'in rol böyle başladı. Henüz 13 yaşlarında olan Ayhanın yakınları kendisindeki büyük kabiliyeti sezmişler ve onu Konservatuara giderek orada tahssiline devam etmesini telkine başlamışlardı. Esasen bu işe istekli olan Ayhan kararını verdi ve Enstitüden ayrılarak Ankaranın yolunu tuttu. Nacilye Hanım kızının Konservatuar girmesini istemiyordu. Bu yüzden ev-

de kızılca kıyamet koptu. Hattâ ailesi küçük Ayhanı reddetmeğe dahi kalktı. Kendisini bununla tehdid ettiler. Ne var ki küçük Ayhan yaradılışı icabı kafasına koyduğu şeyi yapmadan edemezdi. Nitekim kararından vazgeçmedi ve Konservatuarın kapısına gidip imtihan için verilen sıra numarasını aldı.

Ayhan Aydanın hayatında geçirdiği en büyük heyecan imtihana girdiği sıralarda çektiği heyecandır. Genç kız -genç kız bile denilemezdi- 14 yaşına yeni basmıştı. Halbuki Konservatuara o sıralarda girebilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak lazım geliyordu. Fakat küçük Ayhana talih ve kabiliyetinin üstünlüğü yardım etti. Konservatuarda imtihan heyetinde bulunan ünlü Alman sanatçısı Karl Ebert, Ayhandaki vasıfları sezdi ve itirazları önledi. Ebert, diğer imtihan üyelerinin muhalefetini, söylediği şu sözlerle bertaraf etti:

"— Eğer bu kabiliyet Konservatuara alınmazsa elimizden kaçar ve böylesini biraz sor buluruz.."

Küçük Ayhan Konservatuarda varını yoğunu ortaya döktü. Hocalarının da teşvikiyle iyi bir talebe oldu. Kusursuzdu. Yıllar ilerledikçe genç kızdaki kaabiliyet işleniyor ve gün geçtikçe gelişiyordu. O kadar ki, daha dördüncü sınıftayken ilk temsile çıkarıldı ve büyük muvaffakiyet kazandı. Oynadığı eser Mozart'ın "Bastian"ıydı. Bunu "Satılmış Nişanlı" takip etti. Ayhan Aydan "Satılmış Nişanlı"yla ilk defa şöhretin basamaklarını tırmanmaya başladı.

Konservatuardan 1944 yılında mezun oldu. Artık olgun bir sanatçı ve erkeklerin pek beğendiği güzel bir genç kızdı. Etrafında dolaşılmasına rağmen Ayhan kendini operaya o kadar kaptırmıştı ki dünya evine girmesi gene bir eser dolayısıyla oldu.

Ayhan Aydan "Satılmış Nişanlı" yi bir kere daha oynarken temsilin provalarında, Orkestra Şefi Ferit Alnarla tanıştı. Nişanlandılar. Bu nişanlılık tam bir yıl devam etti ve iki sanatçı sanatçılara yakışır bir espriyle evlendiler. Aydan ve Alnar evlendiklerinde afişte "Figaronun Düğünü" vardı. Aydan basrolü oynuyor, Alnar ise orkestra şefi bulunuyordu.

Altı yıllık evlilik hayatı Ayhan Aydanın sanat hayatında büyük başarılarla dolu senelerdir. Bu arada Edinburg festivaline iştirak etti ve orada da "Figaronun Düğünü"nû oynadı. Aydan bu muvaffakiyetini biraz da şansına bağlamaktadır. Zira rolün diğer sahibi olan Amerikalı sanatkâr hazırlıksız gelmişti. Aydan, "Figaronun Düğünü"nde primadonna olarak sahneye çıktı ve sonsuz başarı sağladı. Sesi B.B.C. tarafından bütün dünyaya yayıldı. Aydan bu programlarından büyük paralar kazandı.

Genç sopranonun evlilik hayatı 1950 yılının başlarına kadar sürdü. Kendisinden fazla yaşlı olan kocasıyla geçinmesi müşkil hal almıştı. Ferit Alnarda bir takım acaiplikler başlıyordu. Buna rağmen şöhretli orkestra şefi ayrılmalarından kısa bir süre önce şöyle demişti:

"— Ayhan, evlilikte yedinci sene pek tehlikelidir. Sonra, onbirinci sene gelir. Bunları atlattın mı, artık evlilik bozulmaz. Biz, birincisinin eşiğindeyiz."

Fakat aile bu tehlikeli dönemeci atlatamadı ve bir oğullarının bulunmasına rağmen -çocuğun adı Aydandır ve halen lisede okumaktadır- Alnarlar birbirlerinden dostça ayrıldılar.

İlk tanışma

Aradan zaman geçti. Güzel Aydan arkadaşlanyla geziyor, dolaşıyor, gençliğin ve dulluğun tadını çıkarıyordu. Gene bir gün, yemek yemek üzere Baraja gitmişlerdi. Kalabalıktılar. Yanlarında, Ayhanın akrabası Mithat Dülge de vardı. Bahardı ve hava nefisti. İşte ne olduysa o gün oldu, Ayhan Aydan şairin dediği gibi "eve tuz götürmeği" böyle bir bahar havasında unuttu.

Adnan Menderes
Günahkâr adam

Yemeğe yeni başlamışlardı. Birden gazino karıştı ve garsonlar kapıya koşuştular. İçeri gömleğinin yakaları dik ve kolalı, kravatı ince bağlanmış, elbisesi üzerine tıpatıp yapışık, düz, koyu kestane renkli saçlı birisiyle, ağzında sigara izmariti, kısa boylu ve devamlı düşünür gibi hali olan bir başkası girdi. İlk önce, girenleri Aydan ve arkadaşları tanıyamadılar. Ama adamlar birkaç adım atırtca bunların Başbakan Menderes ile Dışişleri Bakanı Köprülü olduğunu anladılar. Gazinoda Aydanlrınn masasından başka dolu masa yoktu. Bu yüzden güleç yüzlü Başbakan -D.P. iktidarının ilk yıllarıdır- sahne sanatkârlarından müteşekkil masaya doğru yürüdü. Mithat Dülge kalktı. Selâmlaşıldı ve iki devlet büyüğü, davet üzerine masaya oturdu. Sohbete koyuldular. Menderes Aydana biraz dikkatlice bakıyordu. Bu dikkat daha sonra arttı. Aydan Başbakandan geri kalmıyor ve güleç yüzlü politikacıyı hayranlıkla seyrediyordu.

Sohbet uzun sürdü. Sonra Başbakan Menderes ve Köprülü kalktılar, arkalarından da Aydanlann grubu gazinoyu terketti. Ayhan Aydan Sağlık sokağındaki evine döndüğünde işin, sonralan bu kadar büyüyeceğini bilmiyordu. Ama Başbakan Aydanın peşini bırakmadı. Alaka telefon muhavereleri ve küçük hediyelerle başlayıp, 0002 numaralı Cadillac'ın Sağlık sokağını sık sık ziyaretine kadar gitti.

İki aylık bir platonik devreden sonra düşük Başbakanın bahsettiği "karı-koca hayatı" başladı. Menderes Sağlık sokağa evvelâ taksiyle geliyor, çapkınlığını gizli yapıyordu. Fakat sonradan, hele Ulus gazetesinde Ratip Tabir karikatürlerini bikinili kadın kılığında çizmeye başlayınca işi aleniyete döktü. Başbakanlığa ait kırmızı plâkalı muhteşem Cadillac oynaşının evinin kapısı önüne dayanıyor, komşular açık perdeler arasından Menderesi, bazen pijamayla seyrediyorlardı. Menderesin o şekilde pencerelere, balkona dahi çıktığı oluyordu. Sokak polis tarafından -kordon altına alınıyordu. Başbakan, âdeta resmi vazifesi meyanında oynaşının koynuna girip çıkıyordu.

Verimli bir aşk

İki ahbap çavuşlar aşklarının İlk iki meyvesini 1953 ve 1954 yıllannds aldılar. Ayhan Aydan Soruşturme Kuruluna verdiği ifadede bu hususi açıklamaktan çekinmedi. Güzel soprano ilk çocuğunu üç aylıkken bir

kadın doktora, İkincisini dört aylıkken Dr. Fahri Atabeye aldırttı. Menderes çocuk istemiyordu. Fakat Aydan üçüncü sefer hamile kalınca, çocuğunu doğurmak arzusuna kapıldı. Zaten kendisini teşvik ediyorlardı ve teşvikçilerin başında Mithat Dülgenin eşi Vedide Dülge vardı. Aydan Menderesten bir çocuk sahibi olursa, Başbakan kendisini silkip atamayacak, böylece genç kadının istikbali emniyet altına girecekti. İlk senelerden sonra Menderes son derece kıskanç ve inhisarcı bir adam haline gelmiş, ünlü sopranoyu sahneye çıkmaktan menettiği gibi âdeta evine de kapamıştı. Bu şartlar altında en iyi çâre Menderesten bir çocuk yapmaktı.

Ayhan Aydan Vedide Dülgenin tavsiyelerine uydu ve karnındaki çocuk yedi aylık oluncaya kadar bunu düşük dostundan sakladı. Zaten münasebetleri azalmış ve Menderes İstanbulda Suzan Sözenle edebi hasbıhalleri Ankarada Ayhan Aydanla yaptığı müzikal konuşmalara tercih etmeye başlamıştı. Tahkikat sırasında dinlenilen bir şahit bu hususları açıklamaktan çekinmedi. Tanığın adı Nimet Eğribozdu. Nimet Eğriboz Ayhan Aydanın bir arkadaşıydı ve 1955 yılında üç ay müddetle onun evinde misafir kalmıştı. Nimet Eğriboz ifadesinde şunları anlattı:

"— Aydan, yedi aylık oluncaya kadar gebeliğini Menderesten gizledi. Hatta vaziyeti benden dahi saklamak istiyordu. Evvelce Menderes eve her gece gelirken, o üç ay zarfında sâdece bir tek defa geldi. Halbuki günde üç, dört defa telefon ediyordu. Ayhan onu her seferinde evde annesi bulunduğu veya ben olduğum bahanesiyle atlatıyordu, işin aslında, Başbakanla karşılaşmak istemiyordu. Zaten gebeliğini saklamak için pek evden dışarı çıkmıyor, evdi bol elbiseler giyiyordu. Bütün bunlar Ayhanın bu sefer çocuğunu doğurmayı ne kadar istediğini göstermektedir."

Fakat Menderes bunu pek arzulanmıyordu ve gayrımeşru bir çocuğun ne derece gürültü yapacağını, hattâ düşmanlarının eline nasıl bir silâh vereceğini görüyordu. Buna rağmen Ayhan Aydan çocuğunu doğurmaya muvaffak oldu. Bu, sekiz aylık dünyaya gelmiş bir erkek çocuğuydu.

Tahkikat sırasında ünlü sopranonun bu çocuğu, gebeliğini Menderese geç duyurması sayesinde doğurabildiği meydana çıktı. Düşük Başbakan aşklarının meyvasını mevcudiyetini öğrendiğinde iş işten geçmişti ve kürtaj yaptırtmak imkânı kalmamıştı. Zaten oynaşı, zayıf olduğunu, çocuğu aldırtamayacağını söylüyordu, Ayhan Aydanın başka bir arzusu vardı: Doğumu Türkiye hudutlarının dışında yapmak. İhtimal ki çocuğunun başına bir şeylerin gelmesinden korkuyordu. Bu arzusunu Menderese de açmıştı. İsviçreyi veya Beyrutu düşünüyordu. Fakat Menderes buna razı olmadı. Doğumu Türkiyede yapmasının daha doğru olacağını bildirdi. Ayhan Aydan belki buna rağmen yabancı bir memlekete gidecekti. Fakat sancıların erken başlaması buna imkân bırakmadı ve 18 Haziran 1965 günü, Ankaradaki evinde doğumunu yaptı. Bu sırada Menderes İstanbulda bulunuyordu.

Esrarlı doğum

Yüksek Soruşturma Kurutu, doğumundan bir gün sonra "Fevzi oğlu Ahmet Aydan" adıyla Ankara şehir mezarlığına gömülen çocuğun dünyaya geliş şartları üzerinde dikkatle durdu. Tesbit edilen hakikatler şunlardı: Ayhan Aydan bir sabah sancılanınca -ki, bir gün önce kanama olmuştu ve çocuk o sırada sekiz aylıktı- İstanbula, Dr. Fahri Atabeye telefon etmişti, öğleden sonra tekrar ve bu defa şiddette sancılanmıştı. Bunun üzerine Ankaranın kadın doktorlarından Alaeddin Orhonu çağırtmış-

Bakanlar Nasıl istifa Ederlerdi ?

Menderesi Yassıadada dinleyiniz. Sanki hazret eşsiz bir hukuk devletini yürütmüş, bütün müesseselerin normal işlemesini sağlamış, devr-i saadetinde bakan bakanlığını, memur memurluğuna, milletvekili milletvekilliğini bilmiştir. Bir masura İspat Hakkı teklifinde bulunan ve milletvekilliği vazifesinin en basit icabını yerine getirerek kanun tasarısı sunan onbir kişiyi partiden kapı dışarı eden bu zat değildir. Hayır, hayır! Fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, kanaat hürriyetine ondan daha riayetli bir kudretli adam Türkiyeye gelmemiştir. Bırakınız muhalifleri ve tarafsızları, kendi adamlarının dahi hizadan çıkmamaları için başlarına göğün bütün yıldırımlarını yağdıran, kasalarında ihtiyatsızlara karşı kullanılacak şantaj vesikaları saklayan düşük efendi, elleri önünde bağlı, boynu bükük bir mektep talebesldlr.

Namık Gediği D.P. Grubunda susturmuş ya. Şimdi, dünyanın en masum tavırlarım takınarak demektedir ki:. .

"— Eğer Gedik konuşsaydı, beni itham mı edecekti? Nereden çıkarılıyor bu? Talep ediyorum, Gediğin İçişleri bakanlığından bir gün evvel verdiği istifanamesi okunsun. Hiç, o istifanameyi yazan adam bini. suçlamayı düşünmüş olabilir mi? Bulunun istifanameyi ve okuyunuz!"

Sanki Hakan istifanameleri, devr-i saadetlerinde bir mâna ifade edermiş gibi! öyle Menderes Bakanları olmuştur ki, istifa ettiklerini ve verdikleri istifanamelerin metinlerini radyodan öğrenmişlerdir, öyle Menderes Bakanları olmuştur ki, bakanlığa getirildiklerinde gerekirse Menderes kendi istifanamelerini yazsın diye imzalı bir boş kâğıdı peşinen vermişlerdir. Bakan istifalarının klâsik bir ifâde tarzı olmuştur: Sıhhi sebepler! Düşük Başbakan, bulabilirse, bunun aksini gösteren bir misal vermelidir.

Veremezse, işte bir misal. Yeşilhisar hâdiseleri oluyor. Devrin Adalet Bakam Esat Budakoğludur. Bayar ve Menderes Budakoğludan hâdiselerle alâkalı bir rapor istiyorlar. Raporda bunların topla bir kıyam hareketi, bir isyan olduğu bildirilecektir. Budakoğlu adliye müfettişleri gönderiyor. Onlar hâdiseleri kılı kırk yararcasına inceliyorlar. Vardıkları netice, bunların basit bir zabıta vakası olduğu merkezindedir. Budakoğlu Bayar ve Menderese, arzuladıkları istikamette bir rapor tanzim, ettirtemeyeceğini söylüyor. Düşükler hiddete geliyorlar ve Adalet Bakanından istifa etmesini istiyorlar. Budakoğlu istifa ediyor. Ama istifanamesinde bu hususu boşuna aramayınız. Yoktur. Hakikat, Yeşilhisar hâdiselerini ele alan Yüksek Soruşturma Kurulunun dosyasında, Budakoğlunun imzalı ifâdesi olarak yatmaktadır.

Gedik istifanamesinde Menderesi suçlamamış. Grupta da suçlamazmış! Lâf. Gedik, Grup müzakerelerinin gizil kılacağını elbette ki biliyordu. Halbuki aleni istifanamede baş düşüğü suçlamak, başa dertlerin en büyüğünü getirmek ve "Parti Disiplini" giyotinini işletmekle birdi.

Zaten Menderesin adamı söyletmemesindeki sebep te başka nedir ki? Ne tuhaf, düşük efendi hâlâ herkesi kör, âlemi sağır sanmakta berdevam.

tı. Orhon gelmiş ve evde, Ayhan Aydanın yanındaki kadınların yardımıyla doğumu yapmıştı. Orhon verdiği ifadede çocuğun hiç de sıhhatsiz olmadığını, normal arızalardan başka arıza taşımadığını söyledi. Halbuki başka tanıklara göre yavru tam bir hayatiyet göstermiyordu. Dr. Orhon, çocuk sekiz aylık dünyaya geldiğinden Ankaranın tanınmış çocuk mütehassısı Bahtiyar Demirağın çağırılmasını istemişti. Telefonla çağırılan Dr. Demirağ gelmiş, çocuğu muayene etmiş, gerekli tıbbi müdahaleyi yapmıştı. Bu arada Dr. Fahri Atabey de, ne hikmetse, Zeynep Kâmil hastahanesinin malı olan ve tek bulunan bir inkibatör âletini almış, Ankaraya müteveccihen yola çıkmıştı!

Gece çocuk ağırlaşmıştı. Rivayete göre de sabahleyin ölmüştü. Dr. Fahri Atabey ifadesinde, Ankaraya geldiğinde çocuğun sekiz saat kadar evvel ölmüş bulunduğunun kendisine söylendiğini bildirdi. Bunun üzerine çocuğu, Başbakanlığın resmi şoförü Hayri efendiyle birlikte almış, Ankara mezarlığına Başbakanlığın resmi arabasıyla götürmüştü. Çocuğun defin ruhsatını almak için doğumu yapan ve çocuğa bakan doktorlardan bir rapor istenmişti. Doktorlar da, hâdiseyi bildiklerinden, böyle hallerde âdet olduğu veçhile ölüyü görmeden ölüm sebebini yazmışlar ve imzalamışlardı. Belediye doktoru da cesedi görmemiş ve defin ruhsatını vermişti. Bunun üzerine "Fevzi oğlu Ahmet Aydan" gömülmüştü. Tahkikat sırasında, 3 Eylül 1960 günü "Ahmet Aydana ait 560 ve 688 parsel numaralı kabir" açıldı ve mezarda yeni doğmuş bir çocuğun kemik kalıntıları bulundu. Fakat bunlar üzerinde bir tetkikat yapıp ta ölüm sebebini tesbit etmeye, elbette ki imkân kalmamıştı.

Çocuk nasıl ölmüştü? Bu, aydınlanmamış bir esrar olarak kaldı. Eceliyle mi ölmüştü, yoksa bir gizli el Başbakan Menderesin arzusunu yerine getirerek bu günah mahsulü-ü ortadan mı kaldırmıştı? Soruşturma Kurulu ifadeler arasında bir çok mübayenet tesbit etti. Menderes, Aydanın çocuğunu yabancı bir memlekette doğurma isteğini kendisine bildirdiğini, fakat kendisinin bunu doğru bulmadığını söylüyordu. An-ak, doğum üzerine Dr. Fahri Atabeyi Ankaraya kendisinin gönderdiği-i inkar ediyordu. Buna mukabil Ayhan Aydanın annesi Naciye Aydanın ifadesi sarihti. Doğumdan sonra düşük Başbakanı hâdiseden haberdar etmiş, Menderes "Ben, Doktor Fahriyi şimdi Ankaraya yollarım" demişti. Dr. Atabeyin koca Zeynep Kâmilin tek aletini yanına alıp ta hiç kimseye haber vermeksizin yola çıkması da, yüksek yerden bir emrin alındığı şüphelerinl kuvvetlendirdi. Evet, ortada elle tutulur bir delil yoktu. Ama vakaları Yüksek Adalet Divanı kıymetlendirecek ve bir suçun, bir cinayetin işlenip işlenmemiş bulunduğu yolunda hükme varacaktı.

Bu haftanın başında dâvanın sâdece dedikodusu ve alakalı kimselerin şahsiyetleri dolayısıyla merakla beklenmesinin sebebi, işte buydu. Yoksa, İhtilâl elbette ki Menderes gayrımeşru çocuğunu öldürttü diye yapılmamıştı.

Celseler

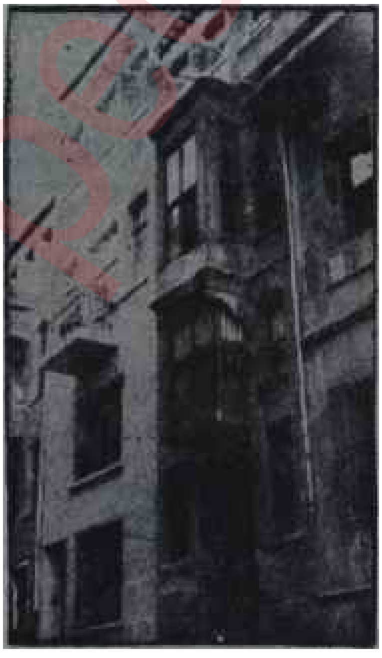
Bir hakikat beliriyor

Geçen haftanın ortalarında bir gün, saatin henüz onbir dahi olmadığı bir sırada Yassıadadaki duruşma salonunu terketmek zorunda kalan uzun boylu, siyah elbiseli, sarı saçları arkasında topuz olmuş, güzel değil ama cazip bir genç kadın başını esefle sallayarak:

"— iyi güne düşmedik" dedi.

Hemen hemen aynı anda Adanın devamlı müşterileri, hattâ demirbaşı haline gelmiş gazeteciler arkadaşlarıyla:

"— Bugün paralar yandı. Bilet ücretini dahi çıkaramadık" diye şakalaşıyorlardı.

O. Enginin evi

Bedava irat

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, tam dokuzbuçukta açtığı celseyi onbirden evvel kapamış ve 6/7 Eylül hâdiselerinin duruşmasını salı gününe bırakmıştı. Pazartesi günü meşhur Bebek Dâvasını görecek Divan, bir gün sonra 6/7 Eylülü yeniden ele alacaktı.

Halbuki haftanın ortalarındaki o gün, salonu bir baştan ötekine ve iğne atsan yere düşmeyecek tarzda dolduranlar daha etraflarına baktıklarında alâka uyandırıcı bir gün geçirecekleri zehabına kapılmışlardı. Yüksek pencerelere ince, siyah perdeler takılmıştı. Başkanlık makamının hemen yanında bir projeksiyon makinesi göze çarpıyordu. Daha geride bir ekran vardı. Aletlerin başındakl bir adam salonun ışıklarını söndürtüyor, ekrana bir Hürriyet gazetesinin başlığını aksettiriyordu. Yaptığı denemeden ibaretti ve en çok satan gazete Hürriyet olduğuna göre eline bu gazetenin geçmiş olmasından daha tabii bir şey yoktu. Ama ışığın altında "Hürriyet" adı göründüğünde basın mensupları arasında gülüşmeler oldu. Bir gazeteci "Bu reklâm usulünü müzayedeye koymuşlar, Hürriyet 100 bin lira vermiş" diye gülümsedi. Her halde, sabahleyin Yassıadadaki duruşma salonunda neşeli bir hava esiyor, gelenler ellerini memnuniyetle uğuşturuyorlardı. Hele biraz sonra düşükler kafilesi evvelâ dışardaki hafif yokuşun dibinde, biraz sonra da salonun kapısında belirdiğinde heyecan an yüksek noktasını buldu.

Mutad veçhile, finde Bayar yürüyordu. Yanında iki deniz subayı vardı. Fakat mutadın dışında, Menderes hususi bir alâkaya mazhar olmamıştı. Etrafında kimse yoktu ve kafilenin laalettâyin bir uzvu gibi, elinde boru haline getirilmiş beyaz kâğıtlar, eski şefini takip ediyordu. Köprülü ve Gökay, gene pardesülerlni ellerine almışlardı. Bunları, sanıklar kısmını ayıran tahta parmaklıklara astılar ve artık öğrendikleri yerlerine oturdular. Saat, 9.20 idi.

Değişik tuvalet

İki baş düşük, kılıklarını değiştirmişlerdi. Belki de gökte parlayan güneşe ve pastırma yazının lâtif havasına bakarak Menderes açık gri, kruvaze bir elbise giymişti. Kravatı, aynı rengin daha da açığıydı. Sandalyasına oturduğundan itibaren sağ eliyle saçlarını düzeltti, durdu. Saçlarını yeni kestirttiği anlaşılıyordu. Galiba, limonu az gelmişti. Elini başının arkasında, ensesinde dolaştırıyor, bir kadın berberi meharetiyle parmaklarını maşa yerine kullanıyordu. Düşük Başbakan yerine otu-

6/7 Eylül hâdiselerinde İstanbulun **hali**

Hâdise mürettep, suçlu aranıyor

rurken düşük Cumhurbaşkanını başıyla ve soğuk şekilde selamladı. Bayar aynı hararet derecesini taşıyan şekilde buna mukabele etti.

Bayar da kılığını değiştirmişti. Lacivert elbisesini giymemişti. Üzerinde iki düğmeli, kurşuni üzerine kırmızı damalı şık bir kostüm vardı. Üst cebinde beyaz bir mendil görünüyordu. Ağır adımlarla sanıklar locasına geldi, sıranın başındaki yerini aldı. Öteki sanıklar da, ona bakarak hizaya girdiler. Onlar her zamanki elbiselerini giymişlerdi. Bunlara Fatin Rüştü Zorlu da dahildi. Düşük "Bay Yüzde On"un Adaya gardrobundan fazla takım getirmediği anlaşılıyordu. Gene siyah, kruvaze elbisesi üzerindeydi. Köprülü, her zamanki derbeder ve babayani halini muhafaza, ediyordu. Pastırma yazını göz önünde tutan bir başkası düşük vali idi. Bir zamanların küçük valisi, karikatürcülerin kendisini daima Menderesin cebine yerleştirmelerini haklı çıkaracak şekilde eski patronu gibi açık gri, kruvaze bir elbise giymişti ve etraf ma bakınıp duruyordu.

Dinleyiciler manzarayı tebessümle seyrettiler. Hele ilk defa gelenler için ümit kapıları ardına kadar açılmıştı. Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı.

Fasa-fiso şahitler

Başkan evvelâ, iddia makamı tarafından ikame edilen dört şahidi sırayla huzura aldı. Adı ilk okunan İsmail gelmemişti. Buna mukabil onun ahbabı olmaktan başka hususiyeti bulunmayan Kemal Yıldırım dışarda bekliyordu. Dinlenildi.

Anlattıkları bir incir çekirdeğini dolduracak şeyler değildi. Hâdiselerden sonra, arkadaşı Mahmudun dükkânına gitmişti. Orada konuşurken içeri biri girmişti. Mahmut bunu "Bizim İsmail" diye tanıtmıştı. "Bizim İsmail"in anlattığına göre D.P. teşkilâtına büyükleri 6 Eylülde rum dükkânlarım tahrip etme emri vermişler, hattâ ellerine işaretli listeler de tutuşturmuşlardı. Kemal, İsmaili görecek olsa tanıyabilecekti. Mahmuda gelince, birbuçuk yıl evvel öteki dünyaya göçmüştü. Dinleyici sıralarından gülüşmeler yükseldi. Bu dâvada adı geçenlerden ne kadar çoğu ölmüştü. Başkan tanığa başkaca bir bildiği olup olmadığım sordu. Hayır, yoktu. Hâdiseyle bütün alâkası bundan ibaretti. Salim Başol iddia makamına baktı. Başsavcı başını salladı. Onun da sorulacak bir suali yoktu. Zaten adam öylesine fasa-fiso şeyler .söylemişti ki "kelam ishali"ne tutulmuş görünen Menderes- ve avukatları dahi ağızlarım açmaya lüzum hissetmediler.

Kemal Yıldırımı tanık mahallinde, bilgileri onunkinden de az bir kaç nakliyeci ve sebzeci takip etti. Bunlar, rivayete göre, İsmail Mahmuda Kemalin yanında D.P. teşkilâtıyla alâkalı açıklamayı yaparken dükkândaydılar. Fakat hepsi ademi malûmat beyan etti. Hiç bir şey bilmiyorlardı. Hiç bir şey görmemişler, hiç bir şey duymamışlardı. Başkan Kemal Yıldırıma bunun mümkün olup olamayacağım sordu. Mümkündü. Zira bunlar, muhavere sırasında dükkânın öte tarafındaydılar ve kendi işleriyle meşgul bulunuyorlardı. Salim Başol söylenmekten kendisini alamadı. Bunları ne diye şahit göstermişlerdi?

Hakikaten, celsenin açılış intibaı hiç iyi olmadı. İddia makamı, anlayıp dinlemeden ve adamların bilgi derecelerini ölçmeden tanık göstermek suretiyle hata etmiştik Nitekim sebzeci ve nakliyeci kafilesi gözlerinin önünden geçerken sanıkların, bilhassa Menderesin yüzü gülüyordu. İşler, İyi gidiyordu. Ama biraz sonra Menderes de evdeki hesabın çarşıya uymadığım gördü ve hayatının kötü anlarından birini yaşadı.

Eski ahbaplar geliyor

İddia makamının Allahtan ki üç tanığı daha. vardı ve bunlar ötekilere benzemiyordu. Başsavcı isimlerini söyleyince dinleyici sıralarından bir uğultu yükseldi: **Fethi** Çelikbaş, Cihat Baban ve Aydın Konuralp. Üçüncüsünün kim olduğu bilinmiyordu. Ama siyaset hayatına Menderesin yanında atılan, fakat onun sapıtması üzerine karşısına geçerek mücadeleye girişen, bu yüzden de düşüğün yıldırımlarına hedef olan Babanın ve Çelikbaşın anlatacakları elbette ki alaka uyandıracaktı. Zira ikisi de hadise sırasında DP. Meclis Grubunda bulunuyorlardı ve vak'alara yakından şahit olmuşlardı. Başkan evvelâ. Cihat Babanı çağırdı.

Şişman Baban lacivert bir elbise giymişti. Bir gece evvel, evine döndüğünde, kapısının önünde bir sivilin kendisini beklediğini görmüştü. Adam bir tebligat uzatmış ve tanık olarak Yassıadada dinleneceğini bildirmiş, sabahleyin orada hazır olmasını istemişti. Adalet mekanizması mümkün nisbetinde hızlı işliyor ve sürat faktörü gözden uzak tutulmuyordu.

Cihat Baban salona girdi, sanık locasında oturanları süzerek **tanık** mahalline gitti. Bu arada Menderesle gözgöze geldüer. Menderes **genç** gazeteciden, daha D.P. nin muhalefet yıllarında hazzetmemiş, ama kendisini "faydalı adam" sayarak tahammül etmişti. Kudreti arttıktan sonra böylelerine ihtiyacı bulunmadığı zehabına kapılmış, bunun üzerine zecri tedbirlere başvurmuş, en sonra da Yassıadaya düşmüştü. **Başkan** şahitliğe mâni bir hali olup olmadığım sorduğunda Cihat Baban

Duruşmaların Anatomisi

Maurice Garçon

Bugünlerde dünya hukukçularına daktiloyla yazılmış ve teksir edilmiş bir bülten gönderiliyor. Oldukça hacimli bülten, "Başvurulacak Muhtıra" başlığını taşımaktadır. Dünya hukukçularının, bülteni alakayla karıştırdıklarında zerrece şüphe yoktur. Zira kapaktaki isim, hukuk Alimi olarak değilse bile hukuk teknisyeni, yahut pratisyeni olarak beynelmilel bir şöhrete sahip bulunan Maurice Garçon'a aittir.

Mamice Garçon bir fransız avukattır. Aynı samanda Meşhur Fransız Akademisinin de bir üyesidir. Şöhretini sansasyonel dâvalar vasıtasıyla sağlamış, sonra da bunlarla beslemekte devanı etmiştir. Fransada alâka uyandıran bir adil hadise yoktur ki Maurice Garçon, rakibi Rene Floriot ile birlikte boy göstermesin. Bu hâdise bir cinayet dâvası olabilir, bir dolandırıcılık vak'ası olabilir, bir casusluk ithamı olabilir. Mesele, herkeste dilinde dolasan bir hâdise olmasıdır. Fransız adaletinin Karagöz ile Hacivatı mevkiinde bulunan Garçon ile Floriot derhal tarafların vekilliğini, çok saman ücretsiz alırlar ve hukuki düellolarını fransız umumi efkârı önünde yaparlar. Ücretsiz çalışmaları, aslında bir reklâm bedelini göz önünde tutmaları neticesidir. Aslında, böylece sağladıkları menfaat alâkalıların verebilecekleri paranın çok üstündedir.

Ama Garçon, tıpkı, Floriot gibi hakikaten kuvvetli, zeki ve akıllı bir hukuk adamıdır. Yâni başarısı botuna değildir. Bir çok kitabı vardır. Fransanın aktüel meselelerini yakından takip eder, fikirlerini sık sık meşhur vs ciddi Le Monde gasetesinde yayınlar.

İşte, bu Maurios Garçon dünya hukukçularına gönderdiği bülteninde Yassıada duruşmalarının üzerine eğilmiştir.

Tehlikeli Alâkalar

Yassıada duruşmalarının bir hukuk adamı için cazip taraf taşıdığında hiç kimsenin zerrece şüphesi yoktur. Böyle bir hâdise ilk defa cereyan etmekte, koca bir teşrii heyet, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı, Hükümeti ve Meclisiyle mahkeme önünde millete hesap vermektedir. Hem, siyasi faaliyetinin, mesuliyetinin hesa bını değil. Doğrudan doğruya cezai mesuliyetinin. Bu bakımdan, yak çok avukatın hâdiseyle alâkalanması normaldir.

Ancak meşhur Maurice Garçon duruşmaların üzerine biraz fazla eğilmiştir. Bunca işini bırakıp, tâ Paristen kalkmış vs Türkiyeye gelmiştir. Burada çeşitli temaslar yapmış, mevzuatı incelemiştir. Onunla ve bununla görüşmüştür. Resmi hiç bir sıfatı yoktur. Hususi şekilde seyahat etmiş, masraflarını bizzat vermiştir. Bizzat ? Doğrusu istenilirse , dünyanın bunca meşhur hukukçusu arasında sâdece Maurice Garçon'un böyle bir ilgi göstermesini yadırgamamak kolay değildir. Cebinden para sarfedecek, bunca zahmeti ihtiyar edecek, vaktini harcayacak ve kütün bunları sırf hasbi bir hukuk merakı dolayısıyla yapacak! Kabil değil midir? Elbette ki kabildir. Ama, az da olsa bu tutum insanın içine bir kurt düşürmüyor sayılamaz. Kaldı ki Türkiyenin belirli çevrelerinde Maurice Garçon, ismi gayet iyi bilinen bir kimsedir. Bir beynelmilel avukat düşünüldü mü üstadın adı, akla derhal gelebilecek olan üç addan biridir.

Açık bir ihtar

Maurice Garçon Türkiyeye gelip Yassıada dâvasını inceledikten sonra hususi notlar almakla yetinmemiştir. Memleketine döner dönmez frensızca olarak bir muhtıra hatırlamış ve bunu dünyanın kalburüstü bütün hukukçularına göndermiştir. Maurice Garçon Türkiyeye, Türk adaletine üstü pek az kapalı bir ihtar vermektedir. Dikkat edilmesi lazımdır, dünyanın gözü Yassıadadadır. Orada yapılacak bir haksızlık büyük akis uyandıracaktır. Üstad , kendisine has deklâmasyon usulleriyle patetik sayhalar çıkarmaktadır. "Dehşet içinde kaldım" demektedir. "Alenen ihtar etmekle mükellefim ki.." demektedir. "Tehlikeyi işaret etmek isterim" demektedir. Üslûp bir hukuk aliminin, bir hukuk adamının, hatta bir müşahidin edası değildir. Daha ziyade ücretle tutulmuş bir vekilin gayreti, Maurice Garçon'un bülteninde kendisini açıkça hissettirmektedir. Sanki meçhul eller şöhretli fransız avukattan bir mütalea satın almıştır ve böylece dünya çapında bir sindirme kampanyasının ilk adımı atılmıştır. Hem, öyle görünüyor ki bunu sağlamak için ödenen bedel küçümsenecek bir meblağ değildir. Zira Garçon'un gösterdiği gayret ve ateş tatmin edildiğini ortaya koymaktadır. Fransız avukat gibi icabında astronomik ücret talep eden bir şöhreti tâ Türkiyelere kadar göndermek, ona bültenler, broşürler yayınlatmak her babayiğidin harcı değildir. Düşüklerin ve onların kuyruklarının dışarda geniş servete sahip olduklarını, baslarını kurtarmak için hiç bir şeyden kaçınmayacaklarını bilmek hadisede bir bit yeniği arayanlara evhamlı sıfatının verilmesini önleyecek kuvvettedir. Eğer Maurice Garçon bir belirli menfaati temsil ediyorsa, buna şaşmamak lazımdır. Sadece hadisenin ehemmiyetini kavramak ve düşüklerin kudretleri hakkında kanaat edinmek şarttır.

Üç kusur

Şöhretli fransız avukat dünya hukukçularına gönderdiği bültende Yassıada duruşmalarında adalette tecellisine üç mâni görmektedir. Bunlardan biri, mahkemenin fevkalâdeliğidir. Garçon'a göre normal bir Yüce Divan kurulması gerekirken hususi bir mahkeme teşkil edilmiş ve sanıklar oraya sevkedilmiştir. Halbuki bu caiz değildir ve emniyet vermemektedir. Garçon hususi mahkemelerin dağıtacakları adalete pek inanmamaktadır. İşgal altındaki Fransada da böyle durumlar olmuş ve bunlar tüyleri ürpertmiştir!

İkinci bir tenkit konusu, bâzı hallerde 65 yaşını geçmiş kimselerin de pek âlâ idam edilebileceğine dair T. Ceza Kanununda yapılan değişikliğin makable şâmil tutularak Celâl Bayara teşmilidir. Şöhretti fransız avukat bu değişikliğin düşük Cumhurbaşkanının İdamını sağlamak için yapıldığını görmüştür ve bunu doğru bulmamaktadır.

Bir başka şikâyet, soruşturma sırasında sanıkların avukatlarıyla görüşmelerine mâni olunmuş bulunmasıdır. Maurice Garçon bunu savunma hakkının bir tahdidi saymakta, böyle şey olamayacağını belirtmektedir. Bunlar, duruşmalar henüz başlamadan göze sarpan aksaklıklardır. Duruşmaların nasıl cereyan edeceği hususunda, bülten yazıldığı sırada Maurice Garçon'un bir fikri yoktur.

ve ötesi

Hakikatler açıklanmalıdır.

Bu gibi gayretler karşısında omuz silkilebilir ve dudak bükülerek "Kervan nasıl olsa yürüyecektir" lenilebilir. Nihayet müdahaleler platonik hududu aşmayacak, dünya umumi efkârı, hatta Türk umumi efkârı tatmin olsa da olmasa da ihtilâl hukuku tatbik sahası bulacaktır. Ama bu, hatalı bir tutum olur. Zira hâdisede haklı bulunduğumuzu herkese göstermek, hesabın adalet dairesinde ve usûllere uygun tarzda sorulduğunu anlatmak kabildir. Yalnız, bunun için biraz gayret gösterilmesi, araştırmalar yapılması ve kafaların çalıştırılması lâzımdır.. Yassıada duruşmalarıyla ilgili pek çok resmî yayın yapıldığı doğrudur. Fakat şüpheci zihinlerin tatmin edilmiş olduklarını iddia kolay değildir.

Şimdi, bir hususi mahkemenin kurulduğu tenkit konusu olarak ileri sürülüyor. 65 yaşın sağladığı muafiyetin kaldırılması hukuka ve adalet duygularına aykırı bulunuyor. Soruşturma usûlleri beğenilmiyor. Bunlar sâdece Maurice Garçon'un Fransadan gelir gelmez zihnine takılan istifhamlar değildir. Memleket dahilinde de bu hususlar üzerinde tereddüt sahibi olanlar çoktur. Onların aydınlatılması mutlaka lâzımdır.

Meselâ bilinmekte midir ki bir Cumhurbaşkanının vatana hiyanet suçunu işlemesi halinde onun nasıl, nerede, hangi mahkemede yargılanacağı hususunun tesbiti Anayasanın müzakereleri esnasında sözcünün ifadesiyle "böyle bir hâdisenin vukuu âm"na bırakılmıştır? Eğer Meclis zabıtları incelenirse bu nokta derhal ortaya çıkacaktır. Anayasanın alâkalı maddesi Büyük Mecliste müzakere ediliyor. Feridun Fikri bir takım sisli noktaların dağıtılmasını temin maksadıyla söz alıyor. Cumhurbaşkanının vatana hiyaneti halinde mesul edileceği ifade olunmaktadır. Fakat bu, bir edebi formül müdür, yoksa bir hukuk mefhumu mu ifade etmektedir? Bunun açıklanması lâzımdır. Bir defa vatana hiyanet nedir? Bu suç nasıl tekevvün eder? Sonra, Cumhurbaşkanı kime karşı mesuldür? Nerede, nasıl, kim tarafından yargılanacaktır? Bunlar cevaplandırılması gereken suallerdir.

Feridun Fikrinin endişelerine raportörlerden Celâl Nuri cevap veriyor. Vatana hiyanetin tarifi basittir. Devletin Anayasasına, kanunlarına riayetsizlik Cumhurbaşkanının vatana hiyanet suçunun unsurlarını teşkil edecektir. Cumhurbaşkanı Büyük Meclise karşı mesul olacaktır. Böyle bir halin vukuu takdirinde nasıl bir usûl takip edileceği, Cumhurbaşkanının nerede, nasıl yargılanacağı o zaman düşünülüp Meclisce karara bağlanacaktır. Zira hâdise öylesine ender görülen hallerdendir ki bunu şimdiden ele almak ve karara raptetmek mkânsızdır. Celâl Narinin zihninden gecenin şu olduğu anlaşılmaktadır: "Cumhurbaşkanının vatana hiyaneti nasıl tebeyyün ederse ve suçlu Cumhurbaşkanı hangi yoldan ittiham olunursa ona göre bir usûl tutulacaktır". Bu husus, zabıtlarda açıkça görülmektedir ve bu fikri Celal Nuri, sözcü sıfatıyla, çocukların dahi anlayabilecekleri bir dille ifade etmektedir. Radyolardaki Yassıada saatinde, Meclis zabıtlarının o kısmının okunması tarifsiz faydalar sağlayacaktır. Maurice Garçon'un hususi mahkeme kurulması ve 65 yaş muafiyetinin kaldırılmasını tenkit etmesi böylece yersiz hale gelmektedir. Zira Cumhurbaşkanlarının vatana hiyaneti bahis konusu olunca yepyeni bir usûlün bina edilmesi, Cumhurbaşkanının bu suçunu tesbit ve tescil edenlerin hakkidir. 65 yaş meselesi ise, bu durum karşısında Cumhurbaşkanlarıyla alâkalı bir madde olmaktan çıkmakta ve hiç kimseyi bağlamamaktadır.

Ya, medeni Fransada?

Sonra, düşüklerin avukatlığı vazifesini sırtlamış görünen üstad Garçon bu ithamları yöneltirken Fransada nelerin cereyan ettiğinin bilinmesinde fayda vardır. Yassıadayla pek ilgili Türk umumi efkârı belki farkında değildir. Ama bugünlerde Fransada duruşmaları devam eden bir "Jeanson Dâvası" Fransız basınında pek çok mürekkep akıtmaktadır. "Jeanson Dâvası" Fransanın Cezayirdeki tutumunu beğenmeyip bunu ilân edenlerin muhakemesidir. Dava görülmekteyken, sırf. bu dâvada tatbik edilmek üzere Fransız usûl kanunları biç bir hukuk anlayışıyla izah olunmaz tarzda değiştirilmiş ve hedefin "Jeanson Dâvası" olduğu Adalet Bakanı Terrenoire tarafından bile ortaya atılmıştır.

Bundan böyle Fransadaki duruşmalarda şahitler sâdece maddî hususlar üzerinde duracaklar, kanaat ve istidlal beyan edemeyecekler, fikir söyleyemeyeceklerdir. Bundan başka her şahit ancak tanıdığı sanık hakkında konuşabilecek, ifadesi başkalarına teşmil olunamayacaktır. Böylece şahitler zaptırapt altına alınmakta, Cezayir konusunun hükümetin hoşuna gitmeyecek beyanları önlenmektedir. Ama usûldeki değişiklik asıl, avukatları Damokles kılıcının ta altına sokmaktadır. Bu dâvada bir avukat, müdafaa sadedinde sarfettiği sözler Cezayir âsilerinin haklı bulunduklarını iddia şeklinde başkan tarafından tefsire uğrarsa "derhal tatbik olunan oezalar"a çarptırılmakta, avukatlık mesleğini belirli müddet ifadan menedilmekte, dâva boyunca yaptığı savunmaların ıepsi yanmış sayılmaktadır! Böylece, Maurice Garçon'un mukaddes diye vasıflandırdığı savunma hakla, Fransada en ağır şekilde ambargo altına konulmaktadır. Dâvanın görülmesi sırasında çıkardan ve dâvanın duruşmalarında tatbik sahası bulan yeni tadilâta uygun olarak meselâ Verges adında bir avukat üç ay müddetle avukatlık yapamama cezasına çarptırılmıştır. Bu ceza derhal infaz olunmuş, üstelik adamcağızın müvekkili lehinde yaptığı bütün savunmalar yanmış addedilmiştir. Bunun hukuk ve adalet mefhumlarıyla bağdaşan bir tarafını bulmak elbette ki son derece zordur ve "Jeanson Dâvası" bizim Yassıada duruşmalarının yanında güdümlü adaletin en parlak misâllerinden, örneklerinden biri olarak yatmaktadır.

Şimdi, Maurice Garçon eğer düşüklerin heyeti umumiyesini kurtarmak vazifesini yüklü bir ücret mukabilinde üzerine almışsa kendisine söylenecek hiç bir söz yoktur. Kullandığı metodlar pek makbul metodlar olmamakla beraber, nihayet vazifesini yapmaktadır. O takdirde bize düşen, bu hususu derhal belirtmek ve düşüklerin imkânlarını gözler önüne sermektir. Yok, üstad dışardan gazel okuyorsa ve sırf profesyonel bir merak saikasıyla o şantaj kokan broşürü neşrettiyse, kendisine söylenecek, bir atasözümüzden ibarettir: "Başkalarının gözündeki çöpe karışmadan, evvelâ kendi gözündeki merteği çıkar!"

Menderesin kendisi aleyhinde bir dâva açmış olduğunu, bu yüzden belki onun husumeti bulunabileceğini söyledi. Hayır, şahitliğe mâni bir hali yoktu.

D.P. nin eski İstanbul ve İzmir milletvekili alâka uyandırıcı bir kaç müşahede anlattı. Meşhur celseden bir müddet sonra. Meclisin kapısında Namık Gediğe rastlamış, onu istifa ettiğinden dolayı övmüştü. "Devlet adamlarının bazen istifa etmeleri gerektiği zamanlar olur. Bunu anlamış bulunman takdire değer" demişti. Bunun üzerine müntehir İçişleri Bakanı şu cevabı vermişti:

"— Beni çamura bulamak istedi, fakat muvaffak olamadı".

Bahsettiği, düşük Başbakan Menderesti. Ancak daha sonra, Menderes kendisini tekrar yanına alıp Bakan yaptığında Gedik, bir polemik esnasında Babana karşı "Sen bir zamanlar beni Başbakanıma karşı da tahrike çalışmıştın" diye yazmıştı.

Cihat Baban şöyle dedi:

"— Bunu, yüksek heyetinize Namık Gediğin karakteri hakkında bir fikir vermesi için arzediyorum."

Cihat Baban kendisini kaptırmış, anlatıyordu. O kadar ki, bir ara ellerini ceketinin cebine soktu. Fakat kenarda duran deniz subayı -Amerikan filmlerindeki deniz assubaylarını hatırlatan bir adam- yaklaştı, gerekli ikazı yaptı. Cihat Baban anlatmaya devam etti. İkinci hâtırası, Kıbrıs Türktür cemiyeti başkanı Hikmet Bille alâkalıydı. Hikmet Bili, tevkifinden sonra gidip ziyaret etmişti. Hikmet Bil "Bunun adı namussuzluktur" diye köpürmüştü. Cihat Babana naklettiğine göre Menderes kendisini otomobiline almış, cemiyete yardım vaadinde bulunmuş, tavsiyeler yapmış, nasıl çalışmaları lâzım geldiğini söylemiş, sonra da ertesi gün, hâdiseler, patlak verince içeri tıktırmıştı. Evet, "bunun adı namussuzluktu".

Başkan Cihat Babandan hâdiselerin mürettep olup olmadığını, mürettepse tertipçilerinin kimler olacağını sandığını sordu. D.P. nin eski milletvekiline gördükleri ve bildikleri, müşahede ve intibaları bunların tertip olduğu kanaatini vermişti, Tertipçilere gelince, Baban Menderesin haberdar bulunmamasına imkân görmediğini belirtti. O tarihlerde Menderes her şeyden Bayarı haberdar ettiğine göre düşük Cumhurbaşkanı da her halde tertiplilerin arasındaydı. Köprülünün o safta bulunmaması pek muhtemeldi. Ötekiler hakkında bir kanaat sahibi değildi.

Adnan Menderes Meclis kürsüsünde **ve** Yüksek **Adalet Divanı huzurunda**

Kuyruğunu tramvay çiğneyen sahte yeleli aslan

Kırmızı görmüş boğa

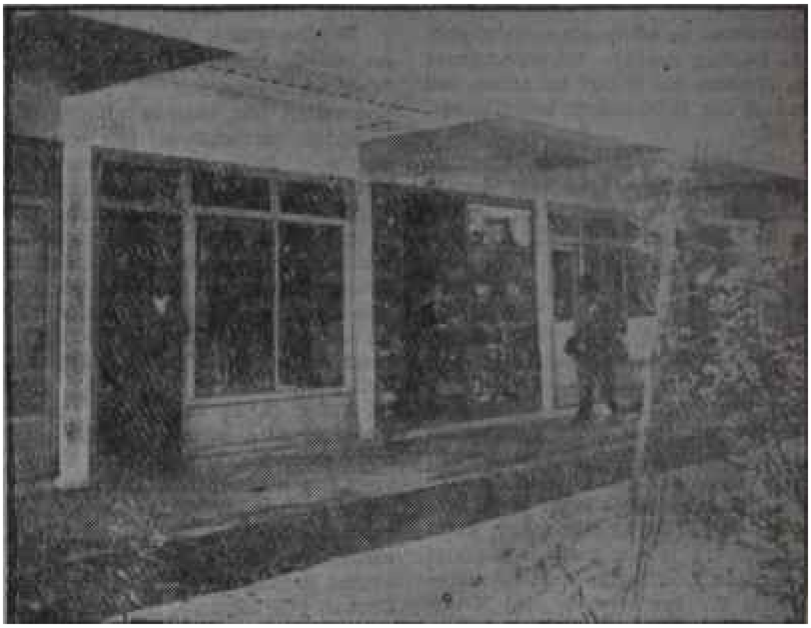
Cihat Babanı tanık mahallinde Fethi Çelikbaş takip etti ve işte o andan itibaren Adnan Menderes kırmızı görmüş bir boğanın ruh haletine büründü, Çelikbaşa ömrü billah ta-

hammül edememiş, bakanlık verdiği sırada dahi kendi hususî meclislerinde, hattâ kalabalık arasında onunla "Anadolu tosunu" diye eklenmişti. Çelikbaşın karakteri, temiz inadı, bükülmemesi ve arzularına ram olmaması, şahsiyetini muhafaza etmesi Menderesi daima kızdırmıştı. Hele meşhur "Etrafı kendisini Çelikbaş aleyhinde tahrik ettiğinde deliye dönmüştü. Menderes ondan sonra Burdurun genç milletvekiline Meclis kürsüsünde dahi dayanamamış, o çıkınca salonu eğer kendisi salondaysa- terketmişti. Halbuki işte şimdi, istihfaf ettiği "Anadolu tosunu" tanık mahallinde konuşuyordu ve kendisi, sanık mahallinde, başında silahlı muhafızlar onu bir baştan ötekine İmlemek zorunda bulunuyordu.

Fethi Çelikbaş, kendisine has ma--m tavırla ve açık ifadelerle D.P. Grubunun bir evvelki celsede Turan Güneş ve Ekrem Alican tarafından anlatılan hikâyesini tekrarladı. Menderes, 6/7 Eylül hâdiselerinin derinine inilmemesi için elinden geleni yapmış, bir de oylama usulü keşfederek Grubun hakiki temayülünün ortaya çıkmasını engellemişti. Bayar ve Menderes eski Bakanlarım dikkatle dinliyorlar, Zorlu bir takım notlar alıyordu. Çelikbaşın anlattığına göre kendisi meşhur celsede Namık Gediğin hemen arkasında bulunuyordu. Gedik o sırada Menderese mütemadiyen sövmekteydi. Menderese bakmakta, başını sallamakta, Menderes de onu gözlemekteydi. Fethi Çelikbaş kanaatini, saklamaksızın söyledi: Menderes ve Gedik tertibin içindeydiler! Burdurun eski milletvekili, ötekiler hakkında bir şey söyleyecek vaziyette değildi.

Fethi Çelikbaş sözlerini tamamladığında Başkan Başol Menderesi sanık mikrofonuna çağırdı. Menderes evvelki celselerde, Gediğin Gruptaki çıkışını izah etmek için bunu Gruptaki havaya bağlamıştı, işte, havanın ne olduğu meydana çıkmıştı. Bütün şahitlerin ifadeleri birbirini tutuyordu, D.P. milletvekilleri hâdiselerin derinine inmek, Gedik açıklamalarda bulunmak isterken Menderes keşfettiği ve adamı Hulusi Köymene tatbik ettirdiği garip bir oylama usulü -garip ve nizama aykırı- ile buna mâni olmuştu. Şimdi, ne diyecekti?

O zaman Menderesin, evvelden beri tatbik ettiği bir taktiğe yeniden sarıldığı görüldü. Bir ayağının üstünde bin yalan kıvıracak ve yalanları meydana çıktığı zaman dahi yüzü kızarmayacak karakterde olduğundan hiç bir fütur hissetmiyordu. Efendim, kendisi koca bir grubun te-

Oktay Enginin İstanbuldaki dükkânları

Ye babam ye

mayülü siyasisinin tezahürüne nasıl mâni olabilirdi? Sonra, bir oylama en sonda yapılmıştı. Ne netice vermişti? Grup, 6/7 Eylül hâdiselerinin derinine inmeyi reddetmişti! Eee?

Fakat Başkan kül yutmaya niyetli değildi. Siyasî hâdiselerin her noktasına vakıf bulunmadığı halde aklıselimiyle tezadı ortaya çıkardı.

"— Adnan Menderes, Adnan Menderes, mesele o değil. Siz bir kere havayı yatıştırdıktan sonra, çeşitli yollardan Grubun o istikamette oy kullanmasını sağlamışsınız. Ama işte, zabıtlar burada. Bazı milletvekillerini salondan çıkarmak sizin icadının. Şimdi, ne söyleyeceksiniz?"

Düşüğün söyleyecek elbette ki bir şeyi yoktu. Ama karşısında Fethi Çelikbaşı görmek, kendisine Mecliste bulunduğu zehabını vermiş olmak ki işi polemiğe döktü ve Çelikbaşa hücuma kalkıştı. Madem ki Çelikbaş o celsede hâdiselerin tertip olduğu kanaatine varmıştı "siyasî iffet ve namusları" bunu daha sonra bir takrirle D.P. Grubuna getirmeyi gerektirirdi. Menderes "siyasî iffet ve namus"tan bahsediyordu. Dinleyici sıralarından gülüşmeler yükselince düşük Başbakan o yana doğru hışımla baktı.

Çelikbaş cevabı yapıştırdı. Menderes hangi Gruptan bahsediyordu? Eylül ayındaki o celseden sonra Meclis -ve tabiî Grup- Kasıma kadar tatile girmişti. Halbuki kendisi, İspat Hakkı taraftarı arkadaşlarıyla birlikte Ekim içinde partiden uzaklaştırılmıştı. O halde, Gruba nasıl takrir verebilirdi? Fakat Menderes bu kat'i cevap karşısında sâdece bozulup kalmakla iktifa etti.. Yoksa, bir sıkılma duymadı. Bilâkis, polemiği devam etmek istiyordu. Gediğin, eğer konuşturulsaydı kendisi aleyhinde konuşacağı nereden biliniyordu? Eski İçişleri Bakanı gayet edepli bil istifaname yazmıştı. Böyle istifaname yazan, hiç aleyhte konuşur muydu? Düşük Başbakan bir takım kelime ve boş mantık oyunlarıyla. Divanı aldatma arzusundaydı. Ama, Grupta konuşmadığını, karşısında ya zorla, ya menfaatle bağladığı düşük milletvekillerinin bulunmadığım kısa zamanda anladı. Çelikbaş, her suale bir cevap oturttu. Bu arada Menderes, meşhur Grup toplantısı için "Ben riyasette değildim.Ben kapatmadım" diyordu. Masum bir bebekti ve hiç kimseye tesir etmeyi dahi düşünmemişti. Celseye riyaset eden bir başkasıydı. Eee? Kendisinin, zavallı kendisinin ne taksiri vardı ?

Menderes, kurduğu ve yürüttüğü rejim bir normal rejimmiş gibi konuşuyordu. Tabii, hâdiselerin o kısmıüzerine ışık Anayasayı ihlâl suçunun hesabı görülürken dökülecekti. Ama, diktatör Menderes şimdi bütün kusuru mesul organların mensuplarında görüyor, "Reis celseyi kapatmasaydı,," "şu şunu yapmasaydı," "Gedik çıkıp konuşsaydı" diyordu. Evet, düşük efendi sayanı hayret derecede

fütursuzdu ve sıkılmadan nasibi yoktu. Başkan sualini tekrarladığında ve Grubun, bahsettiği havasının asıl havayı hiç tutmadığım belirttiğinde, o hâlâ:

"— Bunlar yan sözler. Etraftan söylenen sözler. Meselenin esası.." diye söyleniyor, bir türlü sadede gelmek istemiyordu. Başkan, kendisini yerine gönderdi.

Yutturmaca

Fethi Çelikbaşı takip eden tanık, Kıbrıslı bir gazeteci. Aydın Konuralptı. Onun anlattıklarını herkes, hayretten ağzı bir karış açık dinledi. Kıbrısta yapılacağı söylenilen meşhur katliam vardı ya.. Hani, Menderes önlemek için "Liman Lokantası nutku"nu söylediğini iddia ediyordu ve 6/7 Eylül hâdiseleri onun neticesiydi? İşte o katliam hikâyesi Ankarada, Londra Konferansının arefesinde Zorluyu ziyaret eden Konuralpın, Faiz Kaymağın ve Ertuğruloğlunun uydurmasıydı. Konuralp:

"— Öyle, 28 Ağustosta filan bir katliamın beklendiği yoktu. Biz hükümeti Kıbrıs işine daha fazla angaje etmek için bunu uydurduk" dedi.

Herkes donup kalmıştı. Bu ne biçim devlet idaresi, bu ne biçim istihbarat teşkilâtıydı? Üç kişi gelip Dışişleri Bakanını görmüşler, bir takım şeyler uydurup saf buldukları -komisyon meselelerinde değil, diplomatik meselelerde saftır- adama bunları yutturmuşlardı. Hükümet de koca bir Kıbrıs politikasını bu masalların üzerine bina etmişti. Bu, yurt çapında değil, dünya çapında bir skandaldi ve devlet idaresinin kimler elinde bulunduğunu mükemmelen gösteriyordu. Zorlu tanığı sıkıştırmak isteyince büsbütün batağa saplandı. Konuralp ziyaret tarihini, mahallini, ne konuşulduğunu ve muhaverenin kimlerin huzurunda cereyan ettiğini etraflı şekilde nakletti. Evet, zorlu diplomat masalları mükemmelen yutmuş ve bunları, hakikatmiş gibi sevgili başbakanına arzederek hâdiseler tertipletmişti.

Konuralp daha başka bilgi de verdi. Hâdiselerde baş rolleri D.P. teşkilâtının azılı başları oynamıştı. Tanık, ortaya isimler atmaktan çekinmedi. D.P. nin Beykozdaki belâlısı Mehmet Kaptan vardı. Kızıltopraktaki Serafim vardı. Bunlar günlerle çalışmışlar, listeler tanzim etmişler, âletler sağlamışlar, ekipler düzmüşlerdi. Serafim ile Kaptan 27 Mayıstan sonra nezaret altına alındıklarına göre ifadelerine başvurulabilir. inkar ederlerse faaliyetlerini görenler tanık olarak dinlenebilirlerdi.

Bundan sonra, projeksiyon faslına geçildi.

"Çok sık oluyor!"

Seyircilerl işin başında ümide düşüren projeksiyon, işin sonunda yürümedi. Salon kâfi derecede karanlık değildi. Ferdede net hayaller değil, bir takım karışık resimler görülüyordu. Bir kaç deneme yapıldıktan sonra, bunun bir başka zamana bırakılması uygun görüldü. Bu, günün ikinci fiyaskosuydu. Duruşmaya yeniden geçildiğinde tabii Menderesin söz istediği görüldü. Aslında, usul bakımından söylenecek söz yoktu. Fakat düşük Başbakanın taktiğinin duruşma salonunu Meclis salonuna çevirmek, zırt zırt söz alamayınca da mağdur rolü oynamak olduğu anlaşılıyordu. Düşük efendi, kendisine bir nevi "bütün sanıkların sözcüsü" edası da veriyor ve onlar adına konuşmaktan çekinmiyordu. Başkan bile bıkmıştı. Nitekim mikrofon başında arzı endam ettiğinde Başol söylendi:

"— Çok sık oluyor. Gene ne var?"

Fakat Menderes, çekinme diye bir hissi seneler var ki katlayıp cebine koymuştu. Yılışık bir edayla bâzı taleplerde bulundu. Bütün Bakanları dinlenmeliydi. Bir de, 6/7 Eylül hâdiselerinin yağma faslı askeri birliklerin geç hareketleri ve müdahale etmemeleri yüzünden gelişmişti. Bunlar tahkik edilmeliydi. Başsavcı bunların zaten tahkik edildiğini söyledi. Menderes konuşmuş olmak için konuşuyordu. Celsenin sonuna kadar bir kaç defa daha ortaya çıktı ve pazartesiye kadar başka duruşma olmadığını farkedince -bebeğini anlatacaktır- canı sıkıldı. O zamana kadar "kelam ishali"ni nasıl tatmin edecekti?

Adanın içi

Koraltanın nutukları

Geçen haftanın sonlarında bir gün, Yassıadada bir adam hayatından pek memnun görünüyordu. Bu, Refik Koraltandı. Bütün saçları beyazlaşmış, fakat sanki kader kendisini illâ gülünç hale düşürmeye niyetliymiş gibi tam tepesindeki kıllardan boyanın izi kaybolmamış düşük Kurucu Cumhuriyet Bayramına hazırlanıyordu. Koraltan, bayramlarda nutuk çekme âdetini kaybetmemiş, bunun yolunu bile bulmuştu. Meselâ 30 Ağustosta, Ada komutanının karşısında arzı endam etmiş ve "arkadaşlar adına" Türk Ordusunun yüce bayramım tebrik etmiş, bu fırsattan faydalanarak bir de nutuk atmıştı. Eee, Cumhuriyet Bayramında yatıp uyuyacak değildi ya.. O Cumhuriyet Bayramı ki, 1957'nin meşhur seçimlerinden sonra İsmet İnönü artık Meclise gidip törenlere katılmıyor ve kendilerini tebrik etmiyor diye, başta Bayar, bütün düşükler Muhalefet liderine ateş püskürüyorlar ve bunu partiler arasındaki husumetin sebe-

Yassıada kumandan muavinleri

Adanın fedakâr bekçileri

Bir Görüş

«Keşke o gün!...»

Feyyaz TOKAR

Hâfızalarımızı **lütfen 27** Mayısın öğleden sonrası saatlerine kaydırarak düşünelim. Anayasanın üzerinde sorumsuz bir zihniyetle tepinen, kardeş kanun kırmızı bir yağlı boyaya bakmanın tabiiliği içinde seyredenler tam kadro halinde toplanmış ve emniyet altına alınmışlardır, Türk toprakları üzerinde yaşıyan ve sakıtlarla müşterek yolu olmayan herkes hudutsuz bir sevincin ortasındadır. Rejim kurtulmuş, örnek ihtilâl kansız olmuştur. Dış basının "Nâzik İhtilâl" tâbiri benimsenmiştir. Harita üzerinde ince bir çizgi ile ayrıldığımız doğulu komşulardan zihniyet ve medeniyet yönünden ne derece uzakta oluşumuzu görmenin mutluluğunu yaşamaktayız. Tahmin edilir ki o saatlerde her Türkün ilk cümlesi "Allaha şükürler olsun, kurtulduk" ise, ikincisi "Dünyaya örnek kansız bir ihtilâl yaptık" oluyord u.

Şimdi, inkılâbın coşkun havası içinde bulunulmasına rağmen bu temiz ve aşırılıktan uzak "kansız ihttiâl"i onay!ıyan konuşmaları düşünün ve hemen, bugünün sohbetlerine kulak kabartın. İhtilâlin üzerinden **beş** ay geçmiştir. Türkiyenin Atatürkçü istikbali belli Olmuştur. Gerçek bir adaletin tereddütsüz alkışlanacak temsilcileri sanıkların karşısına geçmiştir. Kısacası, Nâzik İhtilâl dünyaya' gelişindeki ta biillk içinde, uzuvlarının tabiî geliş mesiyle büyümektedir. Halbuki bir tahammülsüzlük ve acelecilik Mı kısmımızı sarmaktadır. Konuşulan **tara** kulak veriniz: "Başlarındaki lerden bir **kaç** tanesinin işi o gün bî tirilseydi de, bu **iş** bu **kadar u**zatıl **masaydı**!"

On senelik **kanun** dışı bir idare ya tahammül edebilme sabırlılı ğını göstermiş olanların **son bir** de fa dişlerini **sıkmaları gerekir.** Bu sıkışın sebebinin **adalet** terazisinin bir kuyumcu tartısındakinden çok daha **hassas** işliyebilmesini temin gayesine dayandığı düşünülürse ev velâ dişlerin ses çıkarmıyacağı sonra da yapılacak operasyonla tam bir rahata kavuşulacağı daima akılda kata[1].

"Keşke o gün" diyenlerin gerekçesi masumdur. Senelerce süren ıstıraptan sonra bâlâ bunların bakımı, hâlâ emniyeti! Gene resimlerini görmek, gene isimlerini ve hattâ seslerini İşitmek!..

Medeni ve âdil duygular demokratik prensiplerle birleşince "tahammül" en lüzumlu vasıf olarak belirmektedir. Ailesinin yarısını doğramış bir kanlı katilin karsısında mddahil sıfatını taşıyan buruk ve hınçlı insan nasıl günler ve aylar onu seyretmek, dinlemek ve bunu sükunet içinde yapmak zorundaysa, millet olarak aynı tahammülü göstermek durumundayız.

Dünya efkârı umumiyesi önünde geçirdiğimiz imtihan pek güç şartlıdır. Dış basın hâlâ Türkiyenin problemlerinin derinliğine inememiş, sathî bir ayırımla yetinmiştir. "Köylü ve basit halk tabakasının tuttuğu Menderes ekibi azınlıktaki münevverler tarafından devrildi" sözü, rastlanılan gazete tefsirleri arasındadır. Bu sakat gerekçeye münevverlerin adaletsizliği gibi bir hükmü ilâve ettirmemek şarttır. Mahkemeler çalışacak, dosyalardaki suç delilleri kıymetlendirilecek ve suçlulukları, evvelâ Türk milletinin vicdanında, daha sonra dünyadaki insaf sahiplerinin zihinlerinde tescil olunacaktır.

Refik Koraltan

Din taciri

Bu normal folda yüründükçe dış basıma bir kısmındaki istifhamlı gözlükler, muhakkak ki düzelecektir.

27 Mayıs günü D.P. nin gerisinde bulunanları üç grupta düşünmek gerekir. Parayla bağlanmış ve öyle kalmış olanlar, Saidi Nursi misillû bir kısım şeyh artıklarının telkinleriyle sahte dinci D.P. şeflerinin peşinde gidenler ve nihayet çapraşık bir yola girdiği günden beri kurdukları partiyi düzeltme çabasında olan aşırı iyimserler. Bu sonuncular 1957 den sonraki D.P. nin hakikî malı olmaktan esasen çıkmışlardır. "Para"cılar artık menfaatlerini başka yerlerde aramaktadırlar. Saf itikadları dolayısıyla D.P. liderlerinin istismarcılığına kapılmış olanlar ise er geç ayılacaklardır. Zira sabık iktidarın üç kurucusundan meşhur Koraltanın din bilgisini kontrol etmek isteyenler Yassıadada ona bol bol "Allaha emanet ol" yazdırtmakta, sabık koca reis her defasında cümleyi "Allaa emanet ol" diye çiziktirerek Allahın adını dahi kulaktan kapma bildiğini göstermektedir. Başka sanıklar kendileri gttt herkesin de evlerinde hapis olduğuna düşünerek sayım günü kayranı etmişler, içlerinde kötülük etmenin buruk lezzetini duymuşlardır. Bir diğer takım ise aile mefhumuna ancak felâket ânında hatırlamış, cümbüşleri unutarak torunların okul durumlarını sormağa katlamıştır.

İşte bu nakiller va soytarılar kafilesinin hukuk köprüsünden geçişlerini, bu geçiş ağır da olsa, biz sıkılsak da bekliyeceğiz.

Adalet mekanizması, hassas bir röntgen cihazı gibi onları incelerken, vücutlarına dikkatle kakacak ve müşterek suç ve suiistimal mikroplarının hangi bedenlerde ne miktarda olduğuna tespit edecektir.

bi diye gösteriyorlardı. Elbette ki Koraltan, Yassıadada da olsa, Atatürkün en yakın arkadaşı sıfatıyla temellerini bizzat attığını yakaladığı her şahsa anlattığı Cumhuriyetin yıldönümünde resmi vazifeyi yerine getirecek, bir törene katılacaktı.

Adada, Koraltanın nutuklarından bizar olanların başında oda arkadaşları, onların başında da düşük Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes geliyordu. Koraltan bir ara hatırat yazma merakına kapılmış, Cumhuriyeti âdeta kendisinin nasıl kurduğunu kâğıt üzerine geçirmeye kalkışmıştı. Ee, okuyup yazması güç bulunan Celâl Bayar hatıra yazar da Mekteb-i Hukuk mezunu Refik Koraltan armut mu devşirirdi? Teşebbüs düşük Başkanın oda arkadaşları tarafından iyi karşılanmış, onlarda ümit uyandırmıştı. İnsanların aynı anda hem yazıp, hem söyleyemeyeceklerini düşünmüşler, Koral tanın nutuklarından, hiç olmazsa üstad yazarken kurtulacaklarım sanmışlardı. Fakat Yassıada sakinleri evdeki hesabın pek çarşıya uymadığım esefle gördüler ve düşük Başkanın rüyasında dahi nutuk atmadan duramadığım aradan çok geçmeden anladılar.

Yeni meşgale

Fakat geçen haftadan itibaren düşükler, kendilerine verilen gazete okuma müsaadesinde hakiki bir oyalanma fırsatı buldular. Başta Bayar ve Menderes, herkes hemen bütün gazeteleri ve dergileri bir baştan ötekine okuyor, gazetelerin geliş saatleri heyecanla bekleniyordu. Buna mukabil radyo dinleme izni henüz verilmemişti. Doğrusu istenilirse basının neşriyatından hiç kimse memnun değildi. Çok defa, bir teferruatın hatalı yazılmış olması karşısında galeyana geliyorlar, "Al işte, basın şimdi serbest! Bak, ne yazmış" diye dert yanıyorlardı. Fakat asıl hiddet sebebi, gazetelerin kendileri hakkında kullandıkları tâbirler ve ifadeydi. Efendim, bu basın daima taraf tutmuştu. Şimdi de tutmakta devam ediyordu. Geçen halta içinde düşüklerden bâzıları gazetelerin Yassıadayla alâkalı yazılarına sansür konmasını söylüyor, zira bunların duruşmalara tesir ettiğini bile ince hukukçu zihniyetiyle ileri sürüyorlardı! Öyle ya, kendileri sâdece sanıktılar. Aralarında beraat edeceğini sananlar dahi vardı.

Gazete müsaadesi verildiğinde, Havadis Adaya gelmeyince düşükler derhal alâkalılara başvurdular ve eski sözcülerini istediler. Havadisin gelmemesi bir kasıt eseri değildi. Böyle bir gazetenin varlığından uzun müddet kimsenin haberi olmamıştı.

Namık Gedik
Müntehir tertipçi

Gerçi D P. nin eski sözcüsü son zamanlarda tirajını arttırma yoluna girmişti. Düşük kuyrukları onun satırları arasında kendilerine verilmiş işmarları bulup çıkarıyorlar, ona göre bir tutum çiziyorlardı. Meselâ bir Muhafazakâr Partinin hazırlanmakta olduğunu, onu beklemek gerektiğini Peyami Safanın ve çömezlerinin yazılarından anlamışlardı. Ama Adanın alâkalılarının hatırına, doğrusu, Havadis gelmemişti. Düşükler talep edince, onu da getirtmekte bir mahzur görülmedi.

Düşüklerin istedikleri başka bir gazete, Kudret oldu. C.K.M.P. nin organının, tam bir ıskatçılık gayreti içinde kendileri lehinde, kendilerinin açıkça lehinde olmasa bile rakiplerinin aleyhinde yayın yaptığını nereden duymuşlar,nasıl haber almışlardı? İhtimal, bunu avukatlar haber vermişlerdi. Fakat Kudret, ısrarla talep olundu. Alâkalıların Kudret diye bir gazetenin de çıktığından pek haberleri yoktu. Araştırıldı ve bunun Ankarada çıkmakta olduğu öğrenildi Onun da gereğinin yapılmasına karar verildi.

Zaten duruşmalar Yassıadaya yeni bir hava getirmişti. İnsan içine çıkmak, dışarıyla bir temas kurmuş olmak çok düşüğü canlandırmış, kanlandırmıştı. Avukatlarını sabırsızlıkla bekliyorlardı. Gazetelerden öğrendikleri hâdiseler hakkında aralarında görüşmeler yapıyorlar, bunlardan neticeler çıkarıyorlar, hükümlere varıyorlardı. Politika, Yassıada sâkinlerinin yeniden baş meşgalesi haline gelmişti ve memleketteki siyaset hareketlerini alâkayla takip ediyorlardı. Bu yüzdendir ki son zamanlarda Samet Ağaoğlu, Tevfik İleri, Burhan Belge, Sıtkı Yırcalı gibi "politikacı" sayılan düşüklerin çevresi kalabalıklaştı. Bunların hâdiseleri tefsir tarzı merak ediliyor, kendilerine sualler soruluyordu. Menderesle temas edememek bâzılarını üzüyordu. Acaba onun kanaati ne merkezdeydi? Vaziyet, dışarda neydi? Bu, Milli Birlik Komitesi ile C.H.P. nin arası nasıldı? Yeni partiler ne zaman kurulacaktı? Fakat bütün bunların üstünde, Yassıada sâkinlerinin tıpkı eski günlerde olduğu gibi bir tek, bir mühim meseleleri vardı: İsmet İnönü ne yapıyordu, İsmet İnönü ne düşünüyordu, İsmet İnönü ne diyordu?

Ama bu defa, ihtilâlin onun eseri olduğu noktasında tam ittifak bulunmakla beraber pek çok düşük onun gösterdiği yola sapılmamış olması karşısında ciddi esef duyuyor ve ümitlerinin bir kısmını onun şefaatine bağlıyordu. Ne olursa olsun Yassıadada İnönü, gene *1* numaralı konuydu.

Soruşturma

Besleme basın

Orta boylu paraşüt assubayı elindeki beyaz kâğıdı itinayla katlayıp ikiye böldü, sonra cebinden çıkardığı tükenmez kalemle üzerine, yine itinayla "Bugün mühim bir şey yok. Gelen giden de yok" yazdı ve karşısında gülümsiyerek bekleşen genç adamlara mültefit bir nazar atfetti. Saatler 17'yi göstermekte, Başkent akşam karanlığına gömülmek üzereydi.

Hâdise, haftanın ortasındaki günlerden birinde Yeni Meclis binasının malûm ve meşhur D blokunda cereyan etmekteydi. Paraşüt assubayının mütebessim nazarlar atfettiği genç adamlar, Soruşturma Kurulunun faaliyetine tahsis edilen D blokunun önünde mûtad nöbet vazifelerine başlıyan Ankaralı gazetecilerdi. Paraşüt assubayının kendinden emin bir tarzda, fakat tam bir lâtife havası içinde verdiği yazılı cevap pek tatminkâr, görülmemiş olmalı ki, gazetecilerden hiç biri nöbet mahallini terketmedi. Bilâkis, mevcuda yenileri eklendi ve D blokunun kapısı önündeki muhabirler hâlesi gittikçe genişledi. Gazetecilerin D bloku önünde bitmek tükenmek bilmez nöbeti başlamıştı. Bu nöbet, hemen her gün aynı saatlerde başlıyor ve Soruşturma Kurulu üyelerin D blokunu terketmelerine kadar sürüyordu.

Saat tam 18 de dönerkapı dönmeğe başladı ve üyeler büyük bir ciddiyet içinde D blokunu terke koyuldular. İşte genç adamlar için asıl vazife o zaman başlamış oldu. Hep birden dönerkapının etrafına toplandılar ve babacan Başkanı gözlediler. Koltuğunun altında kalın dosyalar taşıyan babacan Başkan Hayrettin Perk kapıda göründüğü zaman saat 18.10 du. Başkan gülerek gazetecilere yaklaştı ve:

"— Ne o? Bakıyorum gene buradasınız?" dedi ve ilâve etti: "Fakat size bir şey söyliyeyim mi? Sizlere kızmak içimden gelmiyor".

Gazeteciler bu sözlerden pek mem nun kalmış olmalılar ki, sevinç içinde Perke doğru bir hamle yaptılar. Babacan Başkan bu hamleyi kendine **has** bir hareketle kesti ve:

"— Hadi, gene beni kandırdınız. Gelin bakalım, yukarı çıkalım. Size verilecek pek bir şey de yok ya" dedi.

Önde Perk, arkada gazeteciler, merdivenleri tırmandılar ve Başkanın çalışma odasına girdiler. Oda mütevazi döşenmişti.

Başkanm ilk sözü:

"— Çocuklar, bugün size ne vereyim?" oldu.

Gazeteciler Başkanın her vereceği habere razı bir eda ile:

"— Siz bilirsiniz.." dediler.

Başkanın o gün, üzerinde durmak istediği bir mesele yardı. Bu, yeşil koltuklu odada bulunanları değil ama, onların patronlarını alâkadar ediyordu. Mesele "Besleme Basın" meselesiydi ve Soruşturma Kurulu Başkanı gazetecilerle bu mevzuda yârenlik etmek niyetindeydi.

Mevzuun bu olduğu anlaşılınca gazetecilerden biri dayanamadı:

"— Efendim, acaba bizlerden de var mı?" dedi.

Başkanın cevabı manidardı. Hayrettin Perk genç gazeteciye:

"— Sen ne korkuyorsun, patronun düşünsün" dedi.

Suali soran, Yeni Sabah gazetesinin bir Ankara muhabiriydi.

Başkan sözlerine gene o sevimli haliyle devam etti:

"— Hem bu, hava raporu gibi bir şey. Siyasî barometreye uygun olarak yükseliş kaydediyor".

Sonra da etrafında kendisine kuşkulu gözlerle bakan genç adamların bu sözlerden alınabileceklerini düşünerek:

"— Canım, siz aldırmayın... Muhabirlere bir şey yok" diye ekledi.

O gün Genel Kurul umumi mevzular üzerinde çalışmıştı. Mühim bir şey yoktu. Daha doğrusu tâli komisyon ve kurulların raporları tetkike tâbi tutulmuştu. Tabii bu arada düşük Bakanların yeni yolsuzluklarına da parmak basılmıştı. Mesela, düşük Tarım Bakam Nedim Ökmenin yeni yolsuzluk dosyaları arasında bir çok eğlenceli vesaike rastlanmıştı. Kendisine namuslu süsü veren sabık Bakanın hovardalık maceralarını tespit eden mektuplar pek eğlenceliydi. Hele Başkan Perkin söylediği bir isim genç gazetecileri hayli heyecanlandırdı. isim, gazetecilerin bir müddet önce tanımak fırsatını buldukları bir kolej öğrencisine -Nimet Erim- aitti. Kelime Hayrettin Perkisi dudaklarından dökülür dökülmez gazeteciler bir hayret nidası kopardılar:

"— Haaa, şu meşhur kolejli mi?"

Sohbet bu minval üzere devam etti: ve neticede gazeteciler bekledikleri bulamamış olmanın üzüntüsü içinde gazetelerine döndüler. Halbuki Başkanın yaptığı imâdan besleme basın kararnamesini alabileceklerini sanmışlardı.

Ve kararname okundu..

Arzuları kursaklarında kalan gazetecilerin merakla bekledikleri kararname perşembe akşamı su yüzüne çıkınca, bâzı kimselerin kulağına kar suyu kaçtı. Bunlar, kararname münderecatıyla umumî efkârın bilgisine arzedilen örtülü ödenek müstefitleriydi. Kararname, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, uzun bir çalışmanın mahsulü idi.

Kararnamenin eğlenceli ve alâka çekici bir muhtevası vardı. Hele şahitlerin ifadeleri dikkate değer mahiyetteydi. Bunların içinde en alâka çekici olanı, düşük Emin Kalafatın uzun müddet hususi kalem müdürlüğünü yapmış bulunan İzzet Oktaya ait olanıydı. Oktayın ifadesi bâzı hakikatlerin ortaya çıkması bakımından faydalı oldu.

Necip Fazıl Kısakürek

Hikâye, Emin Kalafatın ilân ve kağıt tevzi işlerini tedvire memur Devlet Bakanı olarak koltuğa oturmasıyla başlamıştı. Kalafat, ilân ve reklâm işlerini elhak bir Hazreti Ömer adaletiyle tedvir etmişti ! Ancak bu tevzi işleminde Kalafatın nevi şah---a münhasır bir çalışma **tarzı** vardı. Bu çalışma tarzı şu şekildeydi: Kalafat, D.P. nin İcraatını öven gazete ve gazetecilere hususî bir muamele yapıyordu. Bu hususi muamele ile devletin kırtasiye işi de önlenmiş oluyordu. Kalafatın, talep dilekçesinin altına "talebinin isafı cihetine gidilmesi" mealinde bir derkenar yasması Sekada bütün akan suları durduruyor ve dilekçe sahibinin işleri hiç bir kanuni formaliteye lüzum kalmaksızın kolayca hallediliveriyordu.

Soruşturmaya delil teşkil eden "arzularının isafı" derkenarlı bâzı vesikalar insanı ister istemez güldürüyordu. Zira bu dilekçelerin pullarındaki imzaların çoğu, bugün koyu Milli Birlikçi kesiliveren eyyam adamlarınındı. Meselâ bunların başında gelen bir isim, bazı kimselerin bekledikleri isim oldu. İsim, Havadis gazetesinin hususi tahsilli başyazarı Peyami Safaya aitti. Üstadın, aylık intişar eden Türk Düşüncesi isimli dergisine, sânına lâyık bir 'muamele tatbik edilmişti. 2/1/1959 tarihinde, her ne hikmetse kâğıt sıkıntısına düşen bu malûm dergi, zamanın Bakanının alâkasına mazhar olmuş ve Bakanın "İstanbulda aylık olarak neşredilen Türk Düşüncesi mecmuasının eski tahsisinin aynen, hattâ daha da fazla olarak verilmesi" mealinde bir emir vermesini sağlamıştı.

Ve diğerleri..

İş sâdece, üstad Peyami Safaya yapılan bu usulsüz muamele ile bitmiyordu. Ankara da bu bakımdan bir hayli şanslı durumdaydı. Zamanın hükümetine yaranma yarışının başarılı öncüleri arasında, 27 Mayıs sonrası koyu bir C.H.P. düşmanı kesilen meşhur Ankara Telgraf biraderler de vardı. Bunlar, ortaklardan birinin fevkalâde popüler olmasının, diğerinin ise sabık erkân-ı hükümet nezdinde nüfuz sahibi bulunmasının meyvalarını en iyi şekilde toplamasını bilmişlerdi. O kadar ki, günlerden birgün, Ankarada akşamları çıkan bu günlük ceride hakkında, devrin Bakanlığınca gereği sayın vekil beyefendinin emirleridir" misillû

nâmeler yazılması sağlanmıştı. Bu "derkenarlı" dilekçenin altında, pek tabii, sabık ve sakıt Emin Kalafatın imzası okunuyordu,

Ya morlar ?...

Hikâyelerin içinde en eğlencelisi, şüphesiz ki morlar kralı -üstad, binliklere "mor" der- Necip Fazıl Kısakürekin, İktidarın başlarını; sömürüş hikayesiydi. O zamalar bile Necip Fazılın inanmamış bir adam olduğunda herkes müttefikti. Ne var ki buna iktidarın başlarını inandırmağa imkân ve ihtimal yoktu. Bunun içindir ki, sakıt iktidarın baş sömürücüsü mevkiini daima bu, suratının her tarafı oynayan, gözleri zekâ dolu adam işgal etmişti. Necip Fazıl her vesile ile Osmanlı Bankasının kredi fonundan istifade etmek lûtfuna eren tek düşük gazeteci olmuştu. Tabii Necip Fazılın bu doymak bilmeyen iştihasını tatmin etmek. Başbakanın, babasının kesesi gibi israf ettiği tahsiaat-ı mesturenin vazifesiydi. Bu işin formalite tarafını Başbakanın mutemet adamı Ahmet Salih Korur ikmal ediyordu.

Necip Fazıl Kısakürekin kader ve menfaat arkadaşlarından farklı olan tarafı, onun hissesine düşen meblâğın bizzat Başbakan Adnan Menderes tarafından hususi bir alaka ile tesbit edilmesiydi. 27 Mayıs İnkılâbına kadar bu suratının her tarafı oynayan adama cem'an 147 bin 500 lira tediye edilmişti. Bu para nereden çıkıyordu, bu para neyin ve hangi vatan hizmetinin karşılığıydı? Hiç kimse anlıyamamıştı. Ne var ki bâzı mektuplar Necip Fazıl efendinin bu mühim alametini açıkça ortaya koydu. Bir mek tuptan kararname muhteviyatına aktarılan şu satırlar, bu menfaat düşkünü adamın ef'al ve harekâtını belirtmesi bakımından enteresandı. Büyük Doğucu Necip Fazıl bu mektubunda aynen şunları yazıyordu: "Muhterem efendim, Tevfik İleri vasıtasıyla aldığım emirlerinizin yerine getirilmiş bulunduğunu arz ederim." Daha sonra da, gazetenin bir elektrik santralı gibi her noktasının hazırlanmış olduğunu, işin yalnız cereyan verici bir düğmeye basmaktan ibaret olduğunu bildirerek şöyle diyordu: İşimin başına, elektrik cereyanını hamilen dönmek istiyorum".

Bu sözlerinin mânasını anlamamak için fazla safdil olmak lâzımdı. Nitekim Menderes te anlayışım göstermiş ve cereyan verecek düğmeye basarak, Necip Fazılın doymak bilmez istinasını tatminde fayda mülâhaza etmişti.

Büyük kumarbazlar...

Tabii bütün bunların üstünde daha da kurnaz olanları vardı. Meselâ bir Peyami Safa, bir Yusuf Ziya Ortaç, hem minareyi çalmışlar hem de kılıfını hazırladıklarını sanmışlardı. Bir taraftan örtülü ödenekten müs tefit olurken bir taraftan da danışıklı döğüş seklinde iktidara veryansın etmek, istikbali görenler için daha emin bir yol görülmüştü. Ne var ki işler hiç de tahmin edildiği gibi olmadı ve 27 Mayıs İnkılâbı ile foyaları ortaya çıkıverdi. Bunlar bir bakıma Necip Fazıldan daha usta kumarbazlardı. Ancak, zamanında iyi kâğıda oynamasını becerememenin acısını çekiyorlardı. Bunların günahlarının kefareti pek büyük olmak lâzımdı. Zira menfaat mukabilinde kendilerini satan hu adamların bir zaman sonra 180 derece dönüş yapmalarının hikmeti neydi ? Elbette ki yeni menfaatler!

Salih Kılıçlıoğlu
Yanar döner

Yüksek Soruşturma Kurulunun hazırlıyarak Yüksek Adalet Divanına sevkettiği kararnamede bu husus vazıh bir şekilde belirtiliyordu.

Havadisin Objektif yazarının Başbakanlığa yazdığı bir mektup, kargaları bile güldürecek nefasetteydi. Peyami üstad bu mektubunda aynen şöyle diyordu: "Başvekil beyefendiyi rahatsız etmekten çekiniyorum. Bana olan teveccühünü kaybettiğim zannı ve endişesi içindeyim. Zafer ve Havadis için benden imzasız yazı istemişti. Kabul ettim. Yazacaktım, fakat Emin Kalafat, imzalı yazı istedi. Bunun mümkün olmadığını söyledim. Beyefendi ile görüşüp bana onun kararını bildirecekti. Bildirmedi. Adnan Beyefendiye elden mektup gönderdim... Bu müşkül durumda bana bir kardeşlik yapmam ve meseleyi münasip gördüğün kanaldan halletmeni ehemmiyetle rica ederim. Karımın hastalığı sebebiyle 800 sterline ihtiyacım var. Çok ümit ederim ki Maliye Vekili Hasan Polatkan senin delâletinle bu dövizi deblokajdan verir..°

Aman yârabbi bu satırların altındaki imzayı insan okumasa hayretten ağzı bir karış açık kalırdı. Ama bu ismin sâdece Matmazel Noralyanın Koltuğu yazarının olduğunu düşünmek bile insana hayret değil, tiksinti veriyordu.

Yeni Sabahın oyunları...

Peyaminin mektupları dikkatle okunup, kararnamenin delilleri meyanında dosyada saklanırken, bir başka eyyamcının hikâyesi ortaya çıktı. Bu eyyamcının hikâyesinin diğerlerinden farklı olan tarafı, üstadın 27 Mayıs inkılâbım müteakip ortaya bir "Vatan Kurtaran Aslan" heybet ve haşmetiyle çıkmasıydı. Adamın adı Safa Kılıçlıoğluydu. Kılıçlıoğlunun marifetleri saymakla bitip tükenir gibi değildi. En büyük marifeti, 27 Mayıs sonrası koyu bir ihtilâlci kesilmesiydi. Zira Beyfendinin bir zamanlar sâdık bendeleri, bir zamanlar ise bilinmeyen bir sebepten ötürü düşmanı olan bu zât-ı muhteremin ef'al ve harekâtını en uygun bir şekilde ayarlamakta zinhar tereddüt etmediği bir bedahetti. Safa Kılıçlıoğlunun ve önceleri sahibi, sonraları müessisi bulunduğu Teni Sabahın durumunu Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından hazırlanan kararname en yerinde bir ifade ile tespit etmişti. Kararnamede aynen şu satırlar vardı:

"İstanbulda münteşir Yeni Sabah gazetesinin resmi ilân ve reklâmlardan faydalanması orantısı gazetenin temayüllerine göre bir seyir takip etmiştir. Resmi ilân ve reklâm tevzi listelerindeki grafik, bu gazetenin hangi tarihlerde iktidarı desteklediğini ve hangi tarihlerde mücadele ettiğim göstermektedir."

Bu satırlar arasında İhmal edilen husus bahis mevzuu grafiğin, Safa Kılıçlıoğlunun menfaatlarını alâkadar eden çizgileriydi.

Ya sanıklar ?...

Karamamenin son kısmında yer alan bir bölüm de, sanıkların bu aşikâr yolsuzluk sebebiyle çarptırılmaları gereken cezayı derpiş ediyordu» Sanıklardan Sarol, Kalafat, Berk, Aker, Ağaoğlu, Yardımcı ve Kurbanoğlu sorumlu görülmüşlerdi. T.C. Kanununun 240. ve 80. maddeleri gereğince haklarında dâva ikame edilip cezalandırılmaları İsteniyordu, Karar ittifakia verilmişti.

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

Dolar

Altına Hücum

Geçen hafta perşembe günü Londra Borsasında büyük bir telâş hüküm sürüyordu. Kurtiyeler koşuşup duruyor, teleks makineleri, telgraf manipleleri ve telefonlar görülmemiş seklide işliyordu. Sabahleyin, altın madenlerine sahip bellibaşlı dört firma, aralarında bir anlaşma yaparak ons'u 265 şilin olan altının fiyatını 260 şiline çıkarmağa karar vermişlerdi. Fakat, daha birkaç gündür İsviçreden yapılan taleplerin artması ve Paris, Brüksel, Milano, Frankfurt, Viyana ve Stokholmden yeni taleplerin yığılması karşısında altın kur'u Greenwich saatiyle saat 11.15'te 266 şiline, saat 12'de 267 şiline saat 14.45te 277 şiline ve saat 16'da da 280 şiline çıkıyordu. Borsa muamelâtının kapandığı saat 17.30'da ise kur 270 şilindi.

Londra Borsasında altın madenleri hisse senetlerinin satışında da büyük ilerlemeler oldu ve bu hisseleri satanlar aşırı kârlar sağlamağa muvaffak oldular. Pek tabii olarak, altın kur'unun birden bire yükselmesi, bellibaşlı ham maddelerin -bakır, kurşun, kalay, çinko ve yün- kurlarının bir miktar yükselmesi sonucunu doğurdu. Bir tek gün içinde sâdece altın üzerinde yapılan muameleler sırf Londra borsasında 15 milyon İngiliz lirası idi. Aynı istikamette muameleler Paris borsasında ve diğer Batı Avrupa ve Amerika piyasalarında da yapıldı.

Altın kurunda vuku bulan bu büyük artış karşısında Amerikan makamları beklemeği tercih ediyorlardı. Amerikan Maliye Bakanı Anderson derhal bir açıklama yaparak Amerikanın dolar kıymetini altına nazaran düşüreceği söylentilerini şiddetle yalanladı. Ayrıca, Amerikan Hazinesi ve Merkez Bankası da, piyasaya altın sürerek kur'u düşürme teşebbüsünde bulunmağa lüzum görmüyorlardı. Amerikalılar, daha ziyade, diğer Merkez Bankalarının Londra piyasasına altın satarak kur'u istikrara kavuşturmağı düşüneceğini belirtiyorlardı.

Öte yandan, Milletlerarası Para Fonu Genel Müdürü meşhur Par Jacobsson da bir demeç vererek, Amerikan dolarının altına nazaran kıymetinin düşürülmesine hiçbir sebep görmediğini belirtiyordu.

Fakat, altın kur'undaki bu ani yükselişin sebeplerini tahlil edenler biraz başka yolda tahminlerde bulunuyorlardı. Elbette ki İsviçre ve Londradaki bâzı spekülatörler mevcut söylentileri istismar-ederek kâr sağlamağı düşünmüşler ve Londra borsasında altına karşı talebi arttırmışlardı. Nitekim, bu spekülatörlerin hayli kâr sağladıkları akşama doğru kur'un düşmesinden anlaşılıyordu. Fakat, acaba bu spekülatörler niçin bu yola girmek imkânını bulmuşlar, nasıl olup da bütün merkezlerden bu kadar büyük bir talep artışım harekete geçirebilmişlerdi? Bunun derin sebepleri olmalıydı. Bu sebeplerin başında, Amerikan ekonomisinin yakın istikbâli hakkında mevcut tereddütler geliyordu. Amerikada konjonktürün nasıl gelişeceği ve yeni Cumhurbaşkanının politikasının ne olacağı hiç bilinmiyordu. Bu sebepten dolayı da Amerikada dahi iş hayatında hafif bir durgunluk başlamıştı. Bunun yanında en önemli sebep, Amerikan dış tediye açığının devam etmesiydi. Gerçi ,bu açığın gelişmesi eskisi kadar endişe verici değildi. Fakat, açığın sebeplerinin geçici olmadığı da artık gün gibi ortaya çıkmıştı. Amerikanın ihracatı aslında ithalâtını aşıyordu. Dış tediye bilânçosundaki açığının sebebi ise, Amerikanın dış memleketlerdeki askeri masrafları ve dış memleketlere yapılan iktisadi yardımdı. Fakat, Fort-Knox'taki muhteşem altın stokundaki devamlı azalma şimdiye kadar endişe verici bir hâl almamıştı. Hâlen 18582 milyon dolar kıymetinde olan bu stok geçen Temmuz başından beri sâdece 739 milyon dolar miktarınca azalmıştı. Durum ancak stokun 18000 milyon doların altına düşmesiyle endişe verici olabilirdi.

Fakat, ne olursa olsun, doların kuvveti hakkındaki kanaat artık kaybolmuştu. Doların kuvveti hakkındaki eski kanaatin yeniden geri gelmesi ise, ancak Amerikan dış tediye açığının asıl sebeplerinin izalesiyle mümkündü.

Devalüasyon sâdece çârelerden biriydi. Asıl çâre, bizzat Amerikan ekonomisinin değişen dünyanın şartlarına her alanda kenidisini uydurmasını bilmesiydi. Devalüasyon sonucunda, bir ons altın karşılığı olan 35 dolarlık kur'da bir yükselme yapılacak olursa, Amerikan Hazinesinin ve Merkez Bankaları sisteminin elindeki altın stokunun kıymeti bir anda artacak, Amerikan bankalarından kısa vadeli kıymetler mukabilinde altın alabilmek durumunda olanların ödemeleri gereken dolar miktarı da çoğalacak ve pek tabii olarak bu, Amerikan dış tediye bilançosunda bir hafiflemeye sebep olacaktı. Fakat, sırf malî tedbirler ile iktisadi dâvaların esaslı şekilde halledilebildiği görülmüş şey değildi.

DÜNYADA OLUP BİTENLER

Küba

Şah damarı kesildi

Geçen hafta Amerikan Hükümeti, Küba ihtilâlcilerinin kendi aleyhindeki faaliyetlerine karşı gayet kesin bir tedbir aldı: Eisenhower İdaresi, Amerikan Hükümetinin Kübaya ihracata ambargo koyduğunu bildiriyordu. Sâdece, insani sebeplerle, bâzı gıda maddeleriyle ilâçlar bu ambargonun dışında tutulmuştu.

State Department'in verdiği izahlara bakılırsa, bu ambargodan maksat, Fidel Castro Hükümetinin Kübadaki Amerikan mallarına bedelsiz el Koymasına ve Castro'nun Amerika aleyhinde giriştiği diğer faaliyetlere karşılık vermek değildi. Bu tedbirden maksat sâdece, Amerikan- ihracatçılarını korumaktı. Bu yıl Küba, Amerikan ihracatçılarına 150 milyon dolar borçta durumdaydı. Küba bu paranın ödenmesine yanaşmıyor ve ödemeyi, mukaveleye bağlanmış bütün malların vapura yüklenmesine bağlıyordu. Castro'nun niyeti -Amerikalılara bakılırsa- açıktı. Malların t a m a m ı geldikten sonra beş para ödemiyeceğini bildirecekti. İşte şimdi Amerikan Hükümetinin kararı Amerikan ihracatçılarını ister istemez bu tehdidin altında kalmaktan kurtaracaktı. Fakat işin aslında, Amerikan Hükümetinin, ihracata ambargo koymak suretiyle Küba Hükümetini zor duruma sokmak istediği ortadaydı. Kübanın vasati yıllık ithalâtının % 75'i Amerikadan geliyordu. 1958'de Amerikanın Kübaya ihracatı 546 milyon doları bulmuştu. Sonra, iki memleketin arası açılmağa başladıkça durum değişmişse de, yine de bu miktarda önemli bir azalma olmamıştı. Amerikan Hükümetinin takip ettiği taktik ortadaydı. Kübada mevcut hemen bütün fabrikaların, tarım âlet ve makinelerinin ve nakil vasıtalarının Amerikadan sağlanmış olduğu biliniyordu. Küba bu fabrika, makine ve vasıtaların işleyebilmesi için Amerikadan devamlı surette yedek parça ithâl etmek zorundaydı, Şimdi bu yedek parçaların ithâl edilememesi karşısında Küba ekonomisi son derecede zor bir duruma düşebilirdi. Gerçi, Küba Demirperde gerisi memleketlere müracaat edip oradan bir" kısım ithalâtını sağlamağa elbette ki gayret"sarfedecekti. Fakat, bütün fabrikalarını, ziraat âletlerini ve nakil vasıtası parkını bir anda Demirperde gerisi mamûlâtıyla değiştirmesine elbette ki imkân yoktu. Nihayet, Küba Amerikanın burnunun dibindeydi. Buna karşılık Demirperde Kübaya hayli uzak ve bu sebepten dolayı da, oradan ithalât zor ve pahalıydı.

Kübanın bu Amerikan tedbirine kargı ilk hareketi Amerikayı Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna şikâyet etmek ve Washington'u tecavüz hareketlerinde bulunmakla itham etmek oldu.

Öte yandan, Küba işi Amerikadaki başkanlık seçimi kampanyasının da bellibaşlı konusu hâline gelmişti. Castro'nun Amerikan aleyhtarı faaliyetlerine karşı Amerikan halk oyunda duyulan nefret o kadar büyüktü ki hiçbir aday Amerikanın Küba Milletine karşı çok eskiden beri işlediği hataların, bugün Castro'nun aşırı hareketlerine sebebiyet vermekte büyük bir rol oynamış olduğunu açıkça söyleyemiyor, eksine, Kübaya karşı sert bir siyaset güdülmesini tavsiye etmekte âdeta birbiriyle yarışıyordu. Nixon, Castro rejiminden "müsamaha edilmesi kabil olmayan bir kanser" diye bahsediyordu. Birkaç ay önce Ike İdaresini, Batista rejimini tutmak suretiyle Küba milletini Amerika aleyhine tahrik etmekle suçlandıran Kennedy ise şimdi, Amerikanın, Panamerikan Teşkilâtıyla işbirliği hâlinde Kübaya karşı tedbir alması ve hattâ Kübanın içinde ve dışında Castro rejimini devirmek için çalışanlara yardım etmesi gerektiğini ileri sürüyordu. O kadar ki bu gibi konularda ,Kennedyye nisbetle çok daha sert bilinen Nixon bile, bunun Amerikanın Kübanın iç işlerine karışması tarzında yorumlanacağını ve neticede Amerikanın bütün Lâtin Amerikada gözden düşeceğini -haklı olarak- söyleyebiliyordum İş, artık Amerikada da Devlet adamları arasında bile tam bir demagoji konusu hâlini almıştı. .

Fidel Castro
İşler karıştı

Küba ile Amerika arasındaki bu mücadele hakkında şimdilik söylenebilecek tek şey, mücadelenin sonucunun şimdiden kestirilemeveceğinden ibaretti,

Amerika

Kampanya kızışıyor

Bilhassa Küba meselesi Amerikada seçim kampanyasının bellibaşlı konusu hâline gelmekteyken, seçim zamanının gitgide yaklaşması, mücadelenin tonunun büsbütün artması sonucunu doğuruyordu. Kampanyanın tonu artmaktayken, Kennedy ile Nixon, yeni yarattıkları çok güzel ve çok demokratik bir geleneğe uyarak dördüncü televizyon karşılaşmalarım yaptılar.

Mesele pek. tabiî olarak derhal Küba konusu üzerinde toplandı. Nixon -uzun zaman sorumsuz beyan ve hareketlerde bulunmakla itham edilen Nixon-, Kennedy'yi, Küba hakkında yaptığı teklifleri yüzünden şiddetle kötüledi ve bu tekliflerin rakibinin seçim kampanyası esnasında yaptığı en hafif ve sorumsuz teklifler olduğunu söyledi. Doğrusu istenirse, bu konuda Nixon'a hak vermemek pek mümkün değildi.

Nixon, daha sonra, Kennedy'nin,

Ike zamanında Amerikanın fezâ araştırmaları ve denemeleri alanında Sovyet Rusyadan çok geri kalmış olmasına, eğitim işlerindeki eksik ve aksak taraflara ve fakir mahallelere, temas eden konuşmalarını cevaplandırmağa çalıştı. İşte, Nixon, bu alanlarda Kennedy'ye tatmin edici cevaplar veremedi.

Pek tabiî olarak Kemoy ve Matsu meselesi de iki aday arasında şiddetle münakaşa edildi. Kennedy, Kemoy ile Matsu Adalarının Milliyetçi Çin, tarafından Komünist Çine terkedilmesine taraftar değildi. Fakat o, Amerikan Silâhlı Kuvvetlerinin bu Adalara Komünistler tarafından bir tecavüz vuku bulduğu takdirde bu araziyi savunma vecibesinden kurtarılmasını isrtiyordu, Nixon ise, müteveffa Dulles'ın bu konudaki fikirlerine sadık kalarak- Kemoy ile Matsu'nun Amerika tarafından Milliyetçi Çinle olan ittifak andlaşması dolayısıyle- savunulması gerektiği kanaatini ileri sürüyordu. Bu konuda Kennedy'nin cevabı susturucu oldu. Kennedy, Nixon'dan, Amerikan Hükümetinin geçen yaz Mareşal Çang Kay-Şek'i, Kemoy ile Matşu'nun savunulmaması lüzumuna inandırmak için birçok defalar teşebbüslerde bulunduğunu nasıl olup da hatırlayamadığını soruyordu.

Kennedy'nin görüşleri, atom denemelerinin durdurulması konusunda da Nixon'unkilere nazaran çok daha mutedil ve mâkuldü- Nbcon, Rusların önümüzdeki yılbaşına kadar bu konuda bir anlaşma imzalamamaları halinde, Amerikanın atom denemelerine yeniden başlamakta serbest olması gerektiğini savunuyordu. Kennedy ise, Amerikanın bir müddet daha beklemesi gerektiğine ve ancak yeni Cumhurbaşkanı iktidara geldikten ve Rusları ikna yolunda son bir teşebbüste daha bulunduktan sonra, Amerikanın kendisini hiçbir vecibeyle bağlı addetmemesinin zamanının geleceğine inanıyordu.

Geçen hafta sonunda iki aday arasında yapılan mukayeseler, sâdece, sarışınların Nixon'u ve esmerlerin Kennedy'yi, Amerikan erkeklerinin çoğunluğunun da -Fransız asıllı- genç, güzel ve zarif Jaoaueline Kennedy'yi, güzellikle ilgisi kalmamış orta yaşlı bir kadın olan muhteris yüzlü Patricia Nixon'a tercih ettiklerini değil, fakat, seçmenlerin çoğunun da şimdiki halde Nixon'a değil Kennedy'ye oy vermeğe hazırlandıklarını gösteriyordu.

Krutçef
Desteksiz atış

Sovyet Rusya

Dehşet muvazenesi

Geçen hafta başında Moskovada Lenin Stadyumunda toplanmış olan onbinlerce insana Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki faaliyetleri hakkında izahat veren Sovyetler Birliği Başbakanı Nikita Kruşçov, son derecede önemli açıklamalarda bulundu.

Mr. "K" hiç şüphesiz, Amerikaya, "emperyalistlerin başı" diye en şiddetli hücumlarda bulunacaktı. Onun için bundan tabii hiçbir şey olamazdı. Beklenmeyen değilse bile, yeni olan husus Mr. "K"nın İnglltereye ve Fransaya karşı yaptığı hücumlardı. Mr. "K" belli ki İngiltere Başbakanı MacMillan'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki demecine -eski bir Rus âdetine uyarak pabucunu çıkarıp masaya vurmaktan başka verecek cevap bulamadığından olacak- çok kızmıştı ve şimdi bağıra, çağıra acısını çıkarmağa uğraşıyordu. Onun gözünde İngiltere ve Fransa dünyanın en büyük iki sömürgeci Devletinden başka bir şey degildi. Doğrusu istenirse, İngiliz sömürgelerinin, ardı ardına -sonuncusu Nijerya- istikrar ve muvazene içinde hızla bağımsızlığa kavuşması Mr. "K"yı memnun etmemişe benziyordu. "K"ın Fransa hakkında yaptığı hücumlar ise Cazayir konusu dolayısiyle idi. Çünkü, Fransanın -geçen çarşamba günü Moritanyanın'da bağımsız olmasından sonra- Afrikada Cibuti'den ve Pasifik Okyanusunda -zaten bağımsizlik arzulamıyan birkaç adadan gayri- sömürgesi kalmıyordu. Tabii, Cezayir bunun dışındaydı ve Cezayir konusunda Fransa aleyhinde ne söylense yeriydi. Ancak, "K"nın Cezayir konuşunda de Gaulle'e karşı direk hücumlarının, Fransız Cumhurbaşkanının kendi memleketinde ilk defa kuvvetli bir muhalefetle karşılaşmasından sonra olması bilhassa dikkat nazarlarım çekiyordu.

Buna karşılık Nikitanın, Demirperde gerisindeki bazı unsurları -ki bunların çoğu Çinde bulunuyorlardıazarlamaktan geri kalmadığı görüldü. "K", -kendi anladığı tarzda- "sosyalizmin behemehal süngülerin ve füzelerin ucunda kurulmayacağını" söylüyor ve "bir kuvvet vaziyeti yaratmak suretiyle tarihin tabiî akışını hızlandırmak isteyenlerin insanlığı tahrip etmelerinden çekinilmesi gerektiğini" belirtiyordu. Belirtiyordu ama, bir yandan da, Birleşmiş Milletler Silâhsızlanma Komisyonu yerinde saymağa devam ediyordu!

Fakat, "K"nın en önemli açıklaması, Sovyet Rusyanın da tıpkı Amerika gibi füzeli denizaltılara mâlik olduğunu söylemesiyle oldu. Bunu palavra diye karşılamanın hiç mânası yoktu. Gerçi, bu alanda Amerikanın Sovyet Rusyadan ilerde olduğu muhakkaktı ama, "K"nın sözünün doğru olmaması için de hiçbir sebep yoktu. İki Dev'in karşılıklı olarak bu alanda da muazzam tahrip kudretine sahip olmaları hiç şüphesiz savaş ihtimallerini azaltıyordu.

Ancak, yanılma ve cinnet ihtimallerinin de ortadan kaldırılması için Birleşmiş Milletler Silâhsızlanma Komisyonunun bir an önce ciddi işe girişmesi lâzımdı.

T İ Y A T R O

Ankara

Yarım kalmış tablo

Küçük Tiyatro, bu mevsim başında da, geleneğine sâdık kalarak perdesini telif bir piyesle açtı. "Kanaviçe" adını taşıyan bu piyes Turgut Özakmanın eseri, daha doğrusu bir denemesidir. Evet, vakası, entrikası, çatışması olmıyan, bunlar olmayınca da cansız, hareketsiz bir tablodan ileli gitmeyen bir küçük piyese bu ad yerilebilirse... .

Turgut Özakmanın eski eserlerini hatırlayınca, soluğunun gitgide kesildiğini farketmemek mümkün olmuyor. "Pembe Evin Kaderi," "Güneşte On Kişi," hattâ "Tufan" ve "Duvarların ötesi" -bütün kusurlarına rağmen bu sonuncular bile- hiç olmazsa ortaya, seyirciyi bir temsil süresi boyunca meşgul edebilecek piyeslerdi. Halbuki "Kanaviçe"nin çizdiği tablo -Od perde arasından faydalandığı halde- birbuçuk saat bile sahne ışıklarına dayanamıyor. Bu birbuçuk saatlik gösteri de, ancak seyirciye daha fazlasını aratmıyacak kadar, doyurucu değil... Seyirciye verdiği ne bir edebî ziyafet, ne bir tiyatro ustalığı ne bir harika buluş, ne de parlak bir fikir. Böyle olunca seyirci neyi görmeğe çağırıldığını pek anlıyamıyor, daha doğrusu üzerinde hayli çalışılması, işlenmesi ve bir komedi çerçevesi içine oturtulması, bir komedi için zarurî olan ölçülere göre düzenlenmesi gereken ve bu haliyle bir "taslak" halinde kalmaktan kurtulamıyan bir acayip nesneyle karşılaştığını farkediyor.

Biz buna, iyi niyetle ve geniş bir müsamaha ile, "tasvir"den ileri gidemiyen bir tablo diyelim. Ama, yatım kalmış bir tablo... Ressam kendisine ilham veren tiplerden üç portre üzerinde biraz çalışmış. Bu üç "kipi", üç ihtiyar kızkardeştir. İkisi hiç evlenmemiş, biri kısa bir evlilik hayatından sonra, bu evliliğin hediyesi olan bir genç kızla hemen öbür kardeşlerinin yanına dönmüş, onların arasına karışmış üç eski zaman kadım... Bu üç kızdardeş aynı model üzerene imâl edilmiş üç "robot"tur. Hem ayrı ayrı, hem müşterek kompleksleri olduğu halde evliliğe, erkeklere tabiat dışı bir hâdise ve yaratık gözüyle bakmağa alışmış üç zavallı. Bunlar ömürlerini dış âleme sımsıkı kapalı bir evin içinde, aynı biçim kılık kıyafetle, aynı hareketler ve aynı teranelerle kanaviçe işlemekle geçiriyorlar. Erkek olarak evin içinde, haremağasından farksız hale gelmiş, bir emektar uşakları vardır.

Bu çevrede yetişmiş bir genç kızın, az çok, bu üç sevimli cadının tesiri altında kalması, onlara uyması beklenir, değil mi? Hayır efendim. Ne gezer!.. Bu genç kız, sanki bir başka evde, bambaşka bir terbiye ile başka insanlar tarafından yetiştirilmiştir. O kapalı evin ve hanımların kızı çok modern bir zamane kızıdır, hattâ son moda giyinip kuşanmaktadır. O muhafazakâr, erkek lâfı etmekten bile utanır görünen teyzelerin yeğeni iş hayatına giriyor. Girmekle kalsa iyi... Orada patronun oğlu ile işi pişiriyor, onu İngilizce dersi almak bahanesiyle evine getiriyor, öylesine bir evin, ailenin kızı, büyüklerine sormağa bile lüzum görmeden, seviştiği gençle evlenmeğe karar veriyor ve evleniyor.

Birbuçuk saat müddetle gözümüzün önünde tutulan bu tablonun ne mânaya geldiğini anlamak güç. En basit şeylerde bile derin mânalar bulmak isteyenler bu alelâdelikte "eski-yeni" mücadelesini, köhne bir dünya görüşünün yıkılışını ve genç neslin zaferini kutlayabilirler. Belki yazarın yapmak isteyip de yapamadığı buydu. Ama bunu keşfetmek için "şair"in "batn"ındaki "mâna"yı sese bilmek lâzım. Bu kuvvetli seziş te, ne yazık ki, her kula nasip değil...

Sahnedeki oyun

"Kanaviçe" bir taslak halinde kalmasına, umdurduğunu buldurmamasına, rağmen seyirciyi güldürüror. Ama bunu, eseri sahneye koymuş olan Ziya Demirelin rejisine borçlu. Bu rejiyi övmek -seyirciyi güldürdüğü halde- rejisörü yanıltmak olur. Bir rejisörün seyirciyi güldürmesi değil, güldürmek için başvurduğu çâre, kullandığı sistem mühimdir. "Kanaviçe"de Ziya Demirel, Haldun Tanelin "Ve Değirmen Dönerdi..."sinde kullandığı aynı tekniği kullanıyor ve kendi kendisini tekrarlıyor. Üç kızkardeşi, bir düğmeye basmakla hep beraber oturan, hep beraber kalkan, hep aynı el hareketiyle kanavice işleyen, hep aynı lâfları tekrarlıyan kuklalar haline getiriyor. Her birinin -ne kadar biribirlerine benzeseler- ayrı birer insan olduklarını, hattâ bu üç kızkardeşten birinin bir anne olduğunu unutmuş görünerek...

Bereket versin sanatkârlar yazarın da, rejisörün de kendilerini büsbütün bir kukla haline getirmeğe çalışmalarına biraz direniyorlar, karşı koyuyorlar. Semiha Berksoy, Beyhan Gönen ve Nurşen Özkul, oyunlarının kuvvetli ifadesine bâzı nüanslar katmağa imkân buluyorlar ve bununla, düğmelerine basan ellere sahne sanatının hürriyetini kolay kaptırmayan bir sanat olduğunu, sahne kişilerinin bütün baskılara rağmen sahnede ancak kendi duygularıyla "yaşadıklarını" hatırlatmış oluyorlar.

"Kanaviçe"den bir sahne

Oyuncuların kurtardığı oyun

İstanbul

"İkinci Baskı"

İstanbul sahneleri içinde yeni mevsime telif bir eserle girmek ce-

saretini gösteren Küçük Sahne oldu. Perdesini Refik Erduranın yeni piyesi "İkinci Baskı" ile açtı. Küçük Sahne, saten ötedenberi telif piyeslere sahnesini açık tutmuş, bundan da zarar görmemiş bir topluluktur. Böyle olduğu halde telife lâyık olduğu yeri ve değeri verdiği için Haldun Dormeni gene de övmek gerek. Çünkü hususi bir tiyatro, mevsim başında bir telif eseri sahnesine koymakla ona, Devlet veya Belediye öÖdeneğine dayanan tiyatroların güttükleri "telifi himaye" vazifesi* nîn dışında ve üstünde bir önem verdiğini, sahnelerimizde onun "ev sahibi" olduğunu kabul ettiğini göstermiş oluyor.

Refik Erduran, İstanbul seyircisinin İyi, başarılı taraftarıyla tanıdığı genç bir tiyatro yazarıdır. Yeni piyesi de "Deli," "Bir Kilo Namus" ve "Cengiz Hanın Bisikleti"nin meydana getirdiği zincire, eklenecek yeni ye güzel bir halka- Toplumumuzun geçirdiği devrimleri gözlemesini, bunun vazifesi olduğunu bilen zeki bir tiyatro yazarının son olaylarla ilgilenmemesi, bu konuyu bir köşesinden ele alıp işlememesi beklenemezdi, Refik Erduran bunu, devrilen bir nizamın basın cephesini işleyerek, mizah açısından ele almış. "İkinci Baskı"sı, tahmin edileceği gibi, basını bir umumi efkâr ticareti haline getiren gazetecileri hedef tutuyor, onun kirli çamaşırlarını ortaya dökmek istiyor.

Şu var ki Refik Erduranın verdiği örnekler -kötüsü gibi, iyisi detatmin edici, kuvvetli gerçekleri ve şahsiyetleri olan kişiler değil. Bu tiplerin hamurundaki mayayı, kendi kendilerini bile aldatmağa ve inandırmağa çalışan hüviyetlerinin pek basit olmıyan, ilk bakışla kendini ele vermeyen karmaşık ve tehlikeli tarafların derinliğine neşterleyip "çıban"ı bütün "ufunef'ini akıtarak deşemiyor. Siyah-beyaz mücadelesinde de çatışma, sürükleyici bir "mesele"den ziyade güldürmesi gereken "durum"lar üzerinde düşünülmüş. Böyle olduğu için de "İkinci Baskı" düşündürmekten çok güldürüyor, ama rahat rahat, "adi" ye ve "kolay" a düşmeden,

Sahnedeki oyun

"İkinci Baskı" Küçük Sahnede, bütün olarak iyi oynanıyor Haldun Dormenin sahne düzeninde göze çarpan eksik, -Duygu Sağıroğluhun dekorunda olduğu gibi- vakanın geçtiği gazete idarehanesinin özelliklerini verecek havanın yokluğu.

Eserin başrollerinden çok iki tali rol, fiti gerçek sanatkarın oyununda büyük bir renklilik, canlılık ve gerçeklik kazanıyor: Altan Erbulakın oynadığı Canavar ile Erol Günaydının oynadığı üstad Ziya Kadir.

"Afet" kız!

Şehir Tiyatrosunun Komedi Bölümü, Yeni Tiyatroda, akşam temsili olarak Shakespeare'in "Hırçın Kız"ı ile mevsime girdi. Dram Bölümünde Perihan Tedü gibi, Komedi Bölümünde de Şirin Devrim ilk reji denemesini Shakespeare ile veriyor. Erkek rejisörden yana darda olduğu anlaşılan Şehir Tiyatrosunun kadın sanatkârlarını, hele sanat ve edebiyat kültürü olan kadın sanatkârlarını bu alanda denemesi güzel bir şey. Batı sahneleri kadın rejisörlerden bugüne kadar pek parlak bir netice alamadı, ama belki biz, birgün, onların başaramadığım başarırız inşallah!

Şirin Devrimin bize sunduğu "Hırçın Kız," Shakespeare'in bildiğimiz "Hırçın Kız"ı değil, bir "afet"! Bir Shakespeare komedisini sahneye koymak pek hafif gelmiş olmalı ki, Şirin Devrim başrolü de kendisi oynuyor. Kadın kılığına girmiş, Teksaslı hakiki bir kovboy gibi ortalığı kasıp kavuruyor. Tabii onu yola getirmek için de karsısında Petruchio'yu oynıyan Abdurrahman Palayın da ne yaman bir kovboylar kralı haline gelmek zorunda kaldığı kolaysa tahmin edilebilir.

Sahnedeki oyun

Bir Amerikan kovboy filmini aratmıyan bu garip "Hırçın Kız" hayli Shakespeare oynamış olan Şehir Tiyatrosu için bir yenilik denemesi olarak kabul edilebilir. Ama Shakespeare'le pek ilgisi kalmayan bir Shakespeare denemesi...

Gene de Şirin Devrimin "afet kız"ı seyirciyi bol bol güldürüyor. Bu şirin reji. kendi şirinliği içinde. eserin canlı, neşeli havasını olsun dinamik bir oyunla verebiliyor. Eh, bu da olmasa yeni "Hırçın Kız" temsilinin hoşa gidecek ne tarafı kalırdı?..

Bellibaşlı rollerden Grumio'da Gazanfer Özcan, Gremio'da Avni Dilligil, Baptista'da Mehmet Karaca. Bianca'da da Şadıman Aysın güzel kompozisyonları, itinalı oyunlarıyla rejinin baskısından kurtulup dikkati çekmeğe muvaffak oluyorlar.

K İ T A P L A R

Hatıralarım

(Hilmi Uranın hatıraları, ***1905-1950,*** *Ayyıldız Matbaası 1959,* ***Ankara,*** 678 *sayfa, 1750 kuruş)*

Hilmi Uran adı, hafızası nisyan ile malûl olmıyanlarca, 1950 seçimlerini C.H.P. ye kaybettiren adam olarak bilinmektedir. Bu, bir dereceye kadar doğru, bir dereceye kadar da yanlış bir hatırlamadır. Ancak şurası muhakkaktır ki, 1950 yılında CHP. seçimleri kaybettiğinde Hilmi Uran, CHP. yi elinde tutan adamdır. C.H.P. nin seçimleri kaybetmesinde Hilmi Uranın rolü ne olmuştur? Bu sorunun cevabını aramak sor ve uzundur.

1946 yılında tek parti devrinden çok parti devrine geçtikten bir yıl sonra toplanan CHP. 7. Kurultayında, zamanın Cumhurbaşkanı İnönü pek haklı bir noktayı ileri sürmüştür. İnönü, çok partili demokratik hayatta Cumhurbaşkanlığı ile Parti Başkanlığının bir anda yürümeyeceğine işaret ederek bunların birbirinden ayrılmasını istemiş, ancak bu talep, o zamanki bazı şakşakçılar tarafından frenlenmiş, İnönünün illâ da Parti Başkanlığında kalması istenmiş, bu arada bir Genel Başkan Vekilliği ihdas edilmiştir. İşte sıfatı Genel Başkan Vekili olmasına rağmen 1947 yılından itibaren CHP. nin fiilî idaresini eline alan adam Hilmi Uran olmuştur.

İnönü, 1947 den 1950 Mayısına kadar ismen partinin Genel Başkanı olarak görünmüşse de, aslında parti işleri ile uğraşmaktan uzak kalmıştır. İşte bu devre içinde CHP. yi bilfiil idare etmiş olan Hilmi Urandır. Hilmi Uran, 1950 hezimetinden sonra, belki uğradığı akıbeti kendisine yediremediğinden, belki çekindiğinden, belki de Partinin idaresini genç ellere bırakmak isteği ile siyasî hayattan çekilmiştir. 1960 başlarına kadar her türlü işten elini çekmiş bir insan olacak İstanbulun banliyösündeki köşkünde uzlet köşesinde oturan ve sonra da hakkın rahmetine kavuşan bu CHP. linin son yıllarında yazdığı hatıralar elbette ki dikkat çekici olacaktı. Nitekim daha önce bir İstanbul gazetesinde yayınlanan, bilahare de kavuniçi bir kapak zarfı ile piyasada arzı endan eden Hilmi Uranın hatıraları kısa zamanda büyük bir rağbet gördü. C.H.P. nin ilk ve son Genel Başkan Vekili hatıralarında neler diyordu? Herkes bunu merak etmişti. Hatıralar, DP. ile C.H.P. arasında pek kuvvetli bir rekabetin hüküm sürdüğü günlerde yayınlandığı için de ayrı bir önem kazanmıştır.

Hilmi Uran
Keçi boynuzu

C.H.P. nin bu ilk ve son Genel Başkan Vekili, cüssesi ve asık yüzü ile politikada birinci plânda rol oynadığı günlerde dahi, öyle reklâmı pek fazla yapılan bir insan olmamıştır. Umulurdu ki Uran hatıralarmda, hakkındaki umumi kanaatleri sarsaçak bir eda ile ortaya çıksın, son devrin iyice aydınlığa çıkmamış pek çok hâdisesine ışık serpsin. Ne yazık ki, Uranın hatıralarım okuyanlar umduklarım bulamamışlardır. Kitabın 201 sayfası, bir siyaset adamının hatıraları değil, herhangi bir vatandaşın hatıraları seviyesinden daha yukarda değildir.

Kitabın 201'inci sayfasından sonradır ki, Hilmi Uran politikaya girişini anlatmaktadır. Uran politikaya Adana valiliğinden girmiştir. Uran Adana valisi iken istifa etmiş, Ankarada İthalât İhracat Şirketi adı altında bir şirkete Umum Müdür olmuş, burada çalışırken de Saffet Arıkanın teklifi ile C.H.P. Adana Parti müfettişliğine tâyin edilmiştir. Uran hatıralarında parti müfettişi olduğu günlerin particiliğini söyle anlatmaktadır:

"O vakitler memleket tek parti ile idare ediliyordu. Binaenaleyh muarız bir siyasî teşekkülle herhangi bir çatışma bahis konusu değildi ve parti gayretleri daha ziyade büyük halk kütlelerini hükümet idaresi etrafında mütesanit tutmaktan ve Atatürkün birbirini takiben zaman zaman yarattığı inkılâp hamlelerine karşı onları teveccühkar ve taraf-dar bulundurmaktan ibaretti. Bunun için de vilâyet ve kazalarda parti heyetlerini idare amirleriyle işbirliği yapabilecek olgun karakterli ve muhitte iyi tanınmış kimselerden seçiyor ve bunlar kanalından hükümette işlerin dürüst yürümesini kontrol ediyorduk."

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması ve kapatılması ile ilgili hatıralarında da Hilmi Uran okuyucuya, hele bu konularla ilgili okuyucuya pek tatminkâr bilgi vermemektedir. Yazdıkları daha ziyade hemen herkesin bildiği şeylerdir. Adana Parti Müfettişliğinden Adana milletvekilliğine, daha sonra da Bayındırlık Bakanlığına, oradan C.H.P. İstanbul Parti Başkanlığına, Meclis Başkan yardımcılığına. Adliye Bakanlığına, Dahiliye Bakanlığına getirilen Hilmi Uran bu günlere ait hatıralarında da şahsi görüş açısı dışında pek kuvvetli hatıralar verememektedir.

Tek partili devri İçişleri Bakanı olarak kapatan Uran, çok partili hayata CH.P. Genel Sekreteri olarak girmiştir. Partisinin hemen bütün kademelerinde hizmet görmüş olan Uranın elbette ki bildiği pek çok şeyler vardır. Ama ne yazık ki Uranın bildiğini umduğunuz notlarım bu kitapta bulmak mümkün değildir. Uran inanılmaz bir saffet içinde, hatıralarında hemen herkesin bildiği ana noktaları, gene herkesin bildiği gibi yazmakta devam edip gitmektedir. Hele zaman zaman pek şahsî ve indi meselelere de bu hatıralarda yer verilmiş olması kitabı bir siyasînin hatıraları olmaktan İyice uzaklaştırmaktadır. Muhakkak ki Uranın hatıralarının en enteresan tarafı, DP. nin kurulduğu yılların sonunda C.H.P. liderleri ile DP. liderleri arasında yapılan bâzı temasların şahidi olarak yazılan satırlarıdır. Bu satırlarda o yılların Adnan Menderesini, Celal Bayatım enteresan bâzı çizgileriyle bulmak mümkün olmaktadır.

Hilmi Uranın tamamı 578 sayfa tutan hatıraları, CHP. nin 1950 seçimlerini kaybetmesi ile son bulmaktadır. Kitap için bütünü ile söylenecek söz, bu hatıraların bir keçi boy» nuzuna benzediğidir. 578 sayfayı okuyacaksınız, CHP. nin üç yıl müddetle mukadderatını elinde tutan bir Genel Başkan vekilinin -hem de ilk ve son Genel Başkan vekil- bilmediğiniz neler anlatacağını merakla bekleyeceksiniz, çıka çıka karşınıza üç beş sayfalık enteresan hatırat çıkacak. Bu, Hilmi Uranın zaten hayli içine kapanık olan tipine uygun bir davranıştır. Ancak okuyucu için so--uk bir sürprizden başka da birşey değildir.